

BAŞKENT
ÜNİVERSİTESİ

BÜGAM
BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
Göç Araştırmaları Merkezi

IJHM

INTERNATIONAL JOURNAL OF
HUMAN MOBILITY

İNSAN HAREKETLİLİĞİ
ULUSLARARASI DERGİSİ

CİLT 2 SAYI 1 (2022): NİSAN
VOLUME 2 ISSUE 1 (2022): APRIL
ISSN | 2792-0461

BAŞKENT
ÜNİVERSİTESİ

I J H M

INTERNATIONAL JOURNAL OF HUMAN MOBILITY
İNSAN HAREKETLİLİĞİ ULUSLARARASI DERGİSİ

SAYI | ISSUE: 1 CİLT | VOLUME: 2 NİSAN 2022 ISSN | 2792-0461

SAHİBİ | OWNER

Prof. Dr. Ali Haberal (Başkent Üniversitesi, Türkiye)

BAŞ EDITÖR | EDITOR IN CHIEF

Prof. Dr. Aytül Kasapoğlu (Başkent Üniversitesi, Türkiye)

EDİTÖRLER | EDITORS

Doç. Dr. Günnur Ertong Attar (Mersin Üniversitesi, Türkiye)

Dr. N. Ela Gökalp Aras (Swedish Research Institute in Istanbul, Türkiye)

Dr. Olgü Karan (Başkent Üniversitesi, Türkiye)

DİL EDİTÖRLERİ | LANGUAGE EDITORS

Doç. Dr. Leyla Burcu Dünder (Türkçe) (Başkent Üniversitesi)

Doç. Dr. Deniz Örucü (İngilizce) (Başkent Üniversitesi)

KİTAP İNCELEME EDİTÖRÜ (İNGİLİZCE) | BOOK REVIEW EDITOR (ENGLISH)

Dr. Nigel Carter (Oxford Community Action, İngiltere)

EDİTÖR ASİSTANI | ASSISTANT EDITOR

Uzman Semanur Bilgiç (Başkent Üniversitesi, Türkiye)

TASARIM | DESIGN

Dr. Banu Erşanlı Taş (Başkent Üniversitesi, Türkiye)

DİZGİ | TYPOGRAPHIC/LAYOUT

Özge Yıldırım Gürses (Başkent Üniversitesi, Türkiye)

İLETİŞİM

Bağlıca Kampüsü Fatih Sultan Mahallesi Eskişehir Yolu 18.km TR 06790 Etimesgut Ankara

+90 312 246 66 66 | webmaster@baskent.edu.tr

DANIŖMA KURULU | ADVISORY BOARD

- Prof. Dr. Aleksandra Ålund (Linköping University, İsveç)
- Prof. Dr. Ŗebnem Akçapar (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Türkiye)
- Prof. Dr. İsmail Aydingün (Başkent Üniversitesi, Türkiye)
- Prof. Dr. Nuray Bayraktar (Başkent Üniversitesi, Türkiye)
- Prof. Dr. Veysel Bozkurt (İstanbul Üniversitesi, Türkiye)
- Prof. Dr. Michael Burawoy (Berkeley University of California, ABD)
- Prof. Dr. Okan Cem Çırakoğlu (Başkent Üniversitesi, Türkiye)
- Prof. Dr. Münire Arzu İçağasioğlu Çoban (Başkent Üniversitesi, Türkiye)
- Prof. Dr. Murat Erdoğan (Türk- Alman Üniversitesi, Türkiye)
- Prof. Dr. Adnan Gümüş (Çukurova Üniversitesi, Türkiye)
- Prof. Dr. Elli Heikkilä (Migration Institute of Finland, Finlandiya)
- Prof. Dr. Ahmet İçduygu (Koç Üniversitesi, Türkiye)
- Prof. Dr. Sibel Kalayciođlu (Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Türkiye)
- Prof. Dr. Ayhan Kaya (Bilgi Üniversitesi, Türkiye)
- Prof. Dr. Mehmet Ali Kirman (Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Türkiye)
- Prof. Dr. Birsen Ŗahin Kütük (Hacettepe Üniversitesi, Türkiye)
- Prof. Dr. Ŗebnem Ođuz (Başkent Üniversitesi, Türkiye)
- Prof. Dr. Ayşegül Özbakır (Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye)
- Prof. Dr. Wendy Pojmann (Siena College, ABD)
- Prof. Dr. Jan Rath (University of Amsterdam, Hollanda)
- Prof. Dr. İbrahim Sirkeci (International British Business School, İngiltere)
- Prof. Dr. Helga Rittersberger Tılıç (ODTÜ, Türkiye)
- Prof. Dr. Tülay Uđuzman (Başkent Üniversitesi, Türkiye)
- Prof. Dr. Abdülkadir Varoğlu (Başkent Üniversitesi, Türkiye)
- Prof. Dr. Özcan Yağcı (Başkent Üniversitesi, Türkiye)
- Doç. Dr. Bezen Balamir Coşkun (TED Üniversitesi, Türkiye)
- Doç. Dr. Esra Dik (Mersin Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Leyla Burcu Dünder (Başkent Üniversitesi, Türkiye)
Doç Dr. Ayşegül Kayaoğlu (İstanbul Teknik Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Eugenia Markova (Brighton University, İngiltere)
Doç. Dr. Adam Mrozowicki (University of Wroclaw, Polonya)
Doç. Dr. Deniz Örucü (Başkent Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Anna Paraskevopoulou (Anglia Ruskin University, İngiltere)
Doç. Dr. Saime Özçürümez (Bilkent Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Cenk Saraçoğlu (Ankara Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Deniz Sert (Özyeğin Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Ulaş Sunata (Bahçeşehir Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. A. Didem Danış Şenyüz (Galatasaray Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Burcu Şimşek (Hacettepe Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Gül İnce Beqo (University of Bari, İtalya)
Dr. Nigel Carter (Oxford Community Action, İngiltere)
Dr. Bilge Çakır (Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Görkem Dağdelen (Temple University, ABD)
Dr. Bülent İlik (BÜGAM, Türkiye)
Dr. Erhan Kurtarır (Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Zeynep Şahin Mencütek (Bonn International Centre Conversion, Almanya)
Dr. Osman Özarslan (BÜGAM, Türkiye)
Dr. Neva Öztürk (Ankara Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Susan Rootman (Özyeğin Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Banu Erşanlı Taş (Başkent Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Fethiye Tilbe (Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Besim Can Zırh (ODTÜ, Türkiye)
Aydoğan Asar (Uluslararası Göç Entegrasyonu Sınır Yönetimi Araştırmaları Merkezi Başkanı)
Arzu Fırlarer (Başkent Üniversitesi Türkiye)
Ertan Karabıyık (Kalkınma Atölyesi, Türkiye)

EDİTÖRDEN

İkinci sayımızı yayımlamaya hazırlanırken tüm dünyayı saran savaş, işgal, geri çekilme gibi birçok faktörün etkisiyle yine zorunlu ve düzensiz göç olaylarına tanık olmaya başladık. Gerçek amaçların perdelendiği zorunlu insan hareketliliğine, ülkelerin yerel veya ulusal çıkarlar dolayısıyla gerekli tepkileri göstermemelerine tanık olmak maalesef içimizi acıttı. Özellikle Batı ülkeleri ve onların güvenlik amaçlı kurdukları organizasyonlarının çifte standart ve hatta ikiyüzlü diyebileceğimiz politikalarının artık deşifre olduğu halde sürdürülmeye çalışılması da ayrı bir isyan kaynağımız oldu.

Geriye baktığımızda en önemli insan hareketi, Amerika Birleşik Devletleri'nde Demokratların iktidara gelmesiyle değişen ve Başkan Biden tarafından hayata geçirilen, önce Suriye daha sonra da Afganistan'dan Amerikan askerlerini çekme politikasıyla yaşandı. Ağustos 2021'de özellikle ABD ile işbirliği yapan Afgan askerlerinin Taliban korkusuyla İran üzerinden Türkiye'nin delik deşik olmuş sınırlarından akın ettiklerine tanık olduk. Bu genç, tek tip kıyafetler giymiş, nizami ordu kıtası halinde olan ve sayıları resmen açıklanmayan çok sayıda erkek göçmenin önce kim olduğunu anlayamadığımız gibi, daha sonra nerelerde ikamet ettiklerini de ancak bölük pörçük olarak medyaya yansıdığı kadar izlemeye başladık. Geleneksel çoban kimliğindeki Afgan göçmen profilinden çok farklı olarak bu zorunlu göçmenler üzerine henüz sistemli bir araştırma yapılmadığından, *İnsan Hareketliği Uluslararası Dergisi* olarak bu konuda araştırmaları yayımlamaya istekli olduğumuzu belirtmekle yetiniyoruz.

Dergimizi hazırlarken Üçüncü Dünya Savaşı'na yol açma yüksek riskini taşıyan Rusya'nın Ukrayna'yı işgaline tanık olduk. Dört milyona yakın Ukraynalı sivilin Polonya, Romanya ve Moldova'ya göç ettiklerini ve bu sayının giderek arttığını öğrenmekteyiz. Sayıları 25.000'i bulan Türk öğrenci ve diğer çalışanların da Türkiye'ye dönmeye çalıştıklarını medyadan takip etmekteyiz. Rusya Federasyonu Kırım'ı ilhak ederken hiç tepki göstermeyen Avrupa, Amerika ve Kuzey Atlantik Paktı ya da kısaca NATO diye bilinen güvenlik örgütü üyelerinin, gizli kapaklı olmaktan çıkan Ukrayna desteği ne yazık ki hem can kayıplarının hem de göçün giderek artacağına önemli göstergesidir.

Avrupa'nın özellikle de Almanya'nın Rusya'dan gelen Kuzey Akım doğal gaz boru hattı nedeniyle enerji bağımlılığı ortadayken, Rusya ve Çin ittifakını hoş görmeyen ve tek kutupluluk siyasetini sürdürmeye çalışan bir ABD varken ve NATO'ya girmekten vazgeçse de Avrupa Birliği'ne üye olmak isteyen bir Ukrayna'nın Rusya ile kısa zamanda uzlaşmaya yanaşmayacağı ve yoğun göç dalgalarının Türkiye'yi de içine alan biçimde genişleyeceğini öngörmek için kâhin olmaya gerek yoktur. Dağılan Sovyetler Birliği ülkelerinden çok sayıda gönüllü göçmenin özellikle yaşlı bakım ve ev hizmetlerinde istihdamı üzerine birçok sosyal araştırma yapılmışken, Şubat 2022'de başlayan ve genişleyen Rusya'nın Ukrayna'yı işgali yüzünden yaşanacak yeni zorunlu nüfus hareketlerinin çalışılması kaçınılmaz olarak gelecek yılların

en önemli gündemini oluşturacaksa da, kurucu önderimiz Mustafa Kemal Atatürk gibi “Yurtta barış, Dünyada barış” demeyi sürdürmek istiyoruz.

Yakın gelecekte siyasi ve ekonomik faktörler kadar, nüfus hareketlerinde önemli rol oynayan küresel ısınma, iklim ve çevre değişmesi çerçevesinde ele alabileceğimiz en önemli konunun “iklim mülteciliği” olacağına kuşku yoktur. Türkiye’nin de taraf olduğu ve 1951 yılında imzalanan Cenevre Sözleşmesi kapsamında sayılmadıkları için, hukukçuların çözmekte zorlandıkları göçmen ve mülteci sorunlarının çözümünde yeni yaklaşımlarla geliştirilecek kavramlara katkıda bulunmak, kuşkusuz biz sosyal bilimcilerin öncelikli gündemidir. Bu konuda hem Merkez hem de Dergi olarak çeşitli yayın ve toplantı düzenleme gibi faaliyetlerde bulunduğumuzu memnuniyetle belirtmek isterim.

Bu sayımızda ayrıca Başkent Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi olarak, “18 Aralık Dünya Göçmenler Günü” vesilesiyle 13-18 Aralık 2021 tarihleri arasında Doç. Dr. Leyla Burcu Dünder’in yönlendirciliğinde gerçekleştirdiğimiz, “Göç ve Edebiyat Buluşmaları”na katılan çok değerli yazar Yüksel Pazarkaya’nın “Sonu Gelmeyen Odise” adlı yazısını okuyucularımızla buluşturmanın bahtiyarlığını taşımaktayım.

Her zaman büyük desteğini gördüğümüz Başkent Üniversitesi Kurucusu ve Yönetim Üst Kurulu Başkanı, çok değerli bilim insanı Sayın Prof. Dr. Mehmet Haberal’a minnet ve şükranlarınızı sunarken, ufkumuzu açan çok yönlü katkılarının sürmesini dilerim.

Dergimizin sahibi, Rektörümüz, Sayın Prof. Dr. Ali Haberal ve Rektör Yardımcımız Sayın Prof. Dr. Mehmet Abdülkadir Varoğlu’na bize sağladıkları özgür çalışma ortamı başta olmak üzere tüm değerli katkıları için teşekkür ederim.

Son olarak yazıları ile Dergimize vücut veren yazarlarımıza, hakemlerimize, editör yardımcılarımıza ve teknik destek sağlayan tüm ekibimize özverili katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Aytül Kasapoğlu

Nisan 2022

PREFACE

While we are preparing for our second issue, we have started to witness new cases of forced and irregular migration, which have emerged as a result of many factors such as war, invasion and military withdrawal, which unfortunately surround the whole world. In addition, it is worried us that countries did not show the necessary reactions to this forced human mobility due to local or national interests. Trying to continue the double standard policies of Western countries and their organizations established for security purposes has also been a source of rebellion for us.

The most important migration-based people movement we experienced last year was the policy of withdrawing American troops first from Syria and then Afghanistan, implemented by President Biden under the Democrats' rule in the United States. In August 2021, we witnessed Afghan soldiers, especially accused of collaborating with the United States, flocking from Turkey's ripped borders through Iran out of fear of the Taliban. At first, we could not understand who these many male immigrants were, dressed in uniforms, in regular army organization, and whose numbers were not officially announced. Afterwards, we started to watch where they resided only as much as it was partially reflected in the media. As the *International Journal of Human Mobility*, we are content to state that we are eager to publish researches in this field, as there has not been any systematic research on these forced immigrants, which is very different from the Afghan immigrant identity in the form of traditional shepherds.

While preparing our journal, we unfortunately witnessed the Russian invasion of Ukraine, which was at high risk of causing the Third World War. We learn that nearly four million Ukrainian women, men, children, elderly and disabled civilians migrated to Poland, Romania and Moldova and this number is increasing. We follow from the media that the number of Turkish students and those working in various sectors, are also trying to return to Turkey. The Ukrainian support, which can no longer be concealed, by the countries, most of which are members of the North Atlantic Pact (NATO), who did not react at all when the Russian Federation invaded Crimea, unfortunately, is an important indicator that both the loss of life and the migration will gradually increase.

The energy dependence of Europe, especially Germany, is evident due to the Nord Stream Natural Gas Pipeline from Russia. There is a United States of America that does not tolerate the alliance of Russia and China and tries to maintain its own unipolar policy. It is observed that Ukraine, which wants to become a member of the European Union, even if it gives up on joining NATO, will not come to an agreement with Russia in a short time. Therefore, it is not necessary to be a prophet to predict that intense waves of migration will expand to include Turkey. Many social studies have been conducted on the employment of a large number of voluntary immigrants from the dispersed Soviet Union countries

in Turkey, especially in elderly care and home services. However, the study of the new forced population movements that will be experienced due to the invasion of Ukraine by Russia, which started in February 2022 and expanded, will inevitably form the research topics of the future. However, we want to continue to say "Peace at home, peace in the world" like our founding leader Mustafa Kemal Atatürk.

There is no doubt that "climate refugees" will be the most important issue that arises due to global warming, climate and environmental changes, as another factor that plays an important role in population movements, perhaps more as political and economic factors in the near future. Since climate refugees are not mentioned within the scope of the 1951 Geneva Convention, which Turkey is also a party to, legal people have difficulties in solving the problems. Contributing to the concepts to be developed with new approaches is undoubtedly the primary agenda item for us social scientists. I would like to state with pleasure that we are engaged in activities such as various publications and meetings as both the Center and the Journal.

We, as Başkent University Migration Research Center, held the "Migration and Literature Meetings" moderated by Dr. Leyla Burcu Dünder between 13-18 December 2021 on the occasion of "18 December World Migrants Day". I am happy to present to our readers the article titled "The Endless Odise" by eminent author Yüksel Pazarkaya, who attended our meeting and is known for his work on migration.

I would like to express my gratitude to the Founder of Başkent University and President of the Executive Supreme Board, distinguished scientist Dr. Mehmet Haberal, for whom we have always received great support, and I wish his multifaceted contributions to guide us continue.

I would also like to thank the owner of our journal, our Rector, Dr. Ali Haberal, and our Vice Rector, Dr. Mehmet Abdulkadir Varoglu, for all their valuable contributions, especially the autonomous working environment they have provided us.

Finally, I would like to thank the authors, reviewers, assistant editors and all our team who provided technical support for their devoted contributions.

Aytül Kasapoglu
April 2022

Araştırma Makalesi / Research Article

Sınırsız Dünyadan Duvarlı Dünyaya: Göçe Karşı İnşa Edilen Sınır Duvarları Üzerine Türkiye Merkezli Bir Değerlendirme

From The Borderless World to the Walled World: A Turkey-Centered Analysis on Border Walls Built Against Migration

Hakan Ünay10-37

Araştırma Makalesi / Research Article

Kırım Savaşı'nda Görev Alan 1849 Macar Mültecileri

1849 Hungarian Refugees At The Crimea War

Dursun Ayan38-71

Araştırma Makalesi / Research Article

Siğınmacı ve Mültecilerle Çalışanlarda Psikolojik Sağlık Üzerine Bir Derleme

Mental Health in Relief Workers Working with Asylum Seekers and Refugees: A Review

Gökhan Ebre, Pınar Ayça Özgen, Okan Cem Çırakoğlu 72-87

Derleme Makale / Compilation Article

Uluslararası Göç Sürecinde Kadın ve Türkiye'deki Suriyeli Kadınların Ekonomik Yaşama Katılımı

Women in The Process of International Migration and The Participation of Syrian Women in Economic Life in Turkey

Aslı Deveci88-111

GSEKB Rapor Özeti 2017 / UGAIN Summary Report 2017

Göçmenlerin Sosyal Entegrasyonu İçin Kent Bahçeleri

Urban Gardens for the Social INtegration of Migrants

Simay Özlü Diniz 112-124

Deneme

Sonu Gelmeyen Odise

Yüksel Pazarkaya 125-131

Proje Tanıtımı / Project Presentation

RESPOND: Avrupa ve Ötesinde Kitleli Göç Olgusunun Çok katmanlı Yönetişimi Projesi

RESPOND: Multilevel Governance of Mass Migration in Europe and Beyond Project

N. Ela Gökalp Aras.....132-138

Araştırma Makalesi

Sınırsız Dünyadan Duvarlı Dünyaya: Göçe Karşı İnşa Edilen Sınır Duvarları Üzerine Türkiye Merkezli Bir Değerlendirme¹

Hakan Ünay²

Öz

Bu çalışmada Berlin Duvarı yıkıldıktan sonra küreselleşmenin ortaya çıkardığı sınırsız dünya kavramı yeni inşa edilen duvarlarla birlikte sorgulanmaktadır. Dünya genelinde coğrafya fark etmeksizin devletler göçe karşı sınırlarını duvarla kapatma yarışına girmiştir. Bu çalışmada, söz konusu bu devletlerden biri olan Türkiye, gerek göç güzergahındaki hedef ve transit bir ülke olması gerekse sınırlarının çoğunun duvarlarla çevrili olması nedeniyle örnek ülke olarak incelenmektedir. Nitekim Türkiye sadece sınırları komşu ülkeler tarafından sınırları duvarlarla çevrili bir ülke olmasının yanı sıra kendisi de son dönemlerde sınırlarını duvarlarla kontrol etme yöntemini benimseyen önemli bir kaynak, transit ve hedef ülkedir. Çalışmada göç, geleneksel olmayan güvenlik yaklaşımı bağlamında değerlendirilirken, göçe karşı inşa edilen duvarların sosyolojik arka planı için ise Foucault'un iktidar teknolojileri kavramından yararlanılmaktadır. Çalışmada “duvar”, sadece fiziki bir politika aracı olarak değil teorik ve sosyolojik arka planı ile bir iktidar teknolojisi olarak ele alınmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma uygulamalı bir çalışmadan ziyade teorik bir tartışmanın pratiğe aktarımını konu almaktadır. Bu çalışmayla, “sınırsız” dünyanın artık “duvarlı” bir dünya haline geldiği ve dünyanın duvarlarla çevrili ülkelerinden biri haline gelen Türkiye'nin sınır yönetiminin sınır ve duvarlar bağlamında eleştirel analizi ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sınır Duvarı, Berlin Duvarı, Sınırsız Dünya, Göç, Türkiye.

¹ Makale Geliş Tarihi: 02.03.2022 Makale Kabul Tarihi: 16.04.2022

² Araştırmacı, Göç Araştırmaları Vakfı; Doktora Öğrencisi, Göç ve Göçmen Çalışmaları, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep
hakan.unay@gocvakfi.org / hakanunay8@gmail.com
ORCID NO: 0000-0001-7040-5570

Research Article

From The Borderless World to the Walled World: A Turkey-Centered Analysis on Border Walls Built Against Migration

Abstract

In this study, the concept of the unlimited world created by globalization after the fall of the Berlin Wall is questioned together with the newly built walls. All over the world, regardless of geography, states have entered the race to close their borders with walls against migration. In this study, Turkey, one of these states, is examined as a model country because it is a destination and transit country on the migration route and most of its borders are surrounded by walls. Turkey is not only a country whose borders are surrounded by walls by neighboring countries but also an important source, transit, and destination country that has recently adopted the method of controlling its borders with walls. In the study, while the migration is evaluated in the context of non-traditional security approach, Foucault's concept of power technologies is used for the sociological background of the walls built against migration. In the study, the "wall" is not only considered a physical policy tool but also a powerful technology with its theoretical and sociological background. Therefore, this study is about the transfer of a theoretical discussion into practice rather than an practical study. With this study, a critical analysis of the border management of Turkey, which has become one of the walled countries of the world, where the "borderless" world has become a "walled" world, is presented in the context of borders and walls.

Keywords: Border Wall, Berlin Wall, Borderless World, Migration, Turkey.

Giriş: Berlin Duvarı'nın Yıkılışından Yeni Duvarların İnşasına

Önemli bir tarihçi olan Eric Hobsbawm 20. yüzyıl için “aşırılıklar çağı” ifadesini kullanmıştır (Hobsbawm, 2012). Hobsbawm'ın bu ifadesi abartılı değildir. Çünkü iki büyük dünya savaşı, bir soğuk savaş ve birçok devrime şahitlik eden 20. yüzyıl dünyası gerçekten de aşırılıklarla dolu bir yüzyıl olarak tarihteki yerini almıştır. Bu yüzyılın sonu ise kendine yakışır bir şekilde yeni bir aşırılıklar çağına giden yolun göstergesi olmuştur. Çünkü Berlin Duvarı yıkılmış, Soğuk Savaş bitmiş, iki kutuplu dünyanın sonuna gelinmiş, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) hegemonyası güçlenmiş, küreselleşme popüler bir kavram olarak dikkat çekmeye başlamış, liberalizm ideolojilerin kazananı olarak öne çıkmış ve hatta bazılarının göre artık tarihin sonuna gelinmiştir (Fukuyama, 1989).

20. yüzyılın bu çalışma için önemi ise 1960'lardan itibaren bir fenomen olarak dikkat çeken küreselleşme sürecidir. Küreselleşme; sınırsız dünya, coğrafyasızlaşma, mekansızlaşma gibi kavramların ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır. Özellikle sınırsız dünya, küreselleşmenin en parlak argümanı olarak dikkat çekmektedir. Sınırsız dünya, bir taraftan küreselleşmeyle birlikte neredeyse her şeyin hız ve yoğunluğunun artmasını ve teritoryal anlamda sınır tanımamasını ifade ederken, diğer taraftan liberal bir dünya görüşünün sembolik bir çıktısını ifade etmektedir (Ohmae, 1989). Bu çalışmanın ilerleyen aşamalarında görüleceği üzere aslında sınırsız dünyanın her iki anlamında da ciddi dönüşümler meydana gelmiştir.

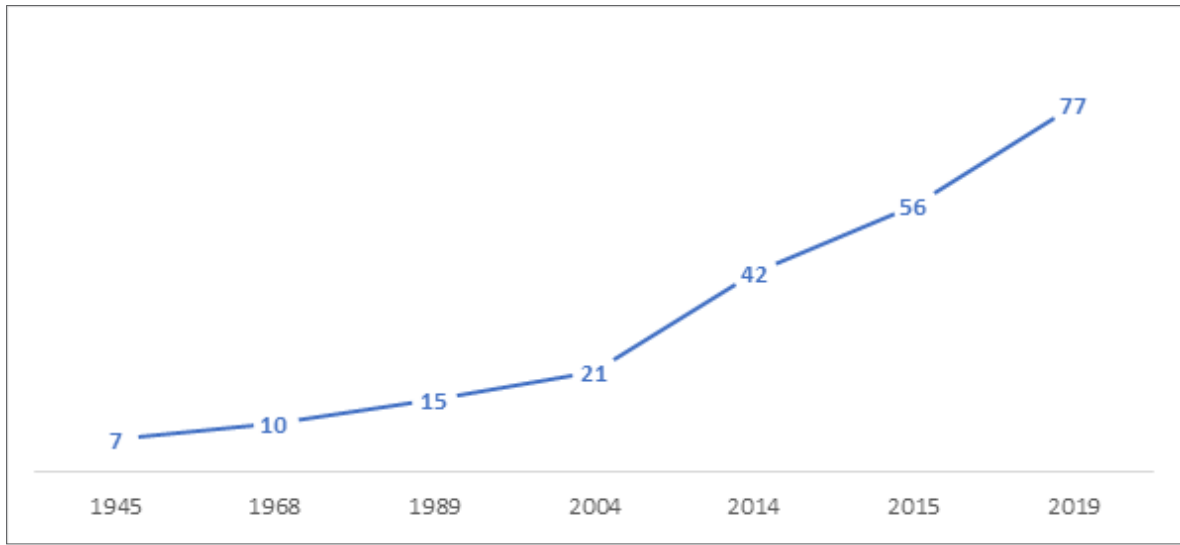
Sınırsız bir dünya tasviri pratikte yaşanan gelişmeler sonrasında gündeme gelmiştir ki 1961'de inşası başlayan Berlin Duvarı'nın 1989'da yıkılışı¹, sınırsız dünya argümanının çıkış noktasıdır. Zira Berlin Duvarı'nın yıkılışı ile dünyada herhangi bir sınır duvarı, dahası geçişi engelleyecek bir sınır yokmuş algısı ortaya çıkmıştır. Ancak çok geçmeden yine pratikte yaşanan birçok olay ile sınırlar tekrar belirginleşmiş, yıkılan Berlin Duvarı'nın yerine onlarca yeni duvar inşa edilmiş ve sınırsız dünya tartışmaya açılmıştır (Mbembe, 2018).

Berlin Duvarı'nın inşasında fiziki anlamda yıkılmış olsa da inşa edilme amacı ve fonksiyonları halen geçerliliğini korumaktadır. Üstelik Berlin Duvarı'nın inşasındaki “içeridekilerin dışarı çıkmasını engellemek” gerekçesinin günümüzde tersi şekilde “dış tehditlerin içeriye girmesini engellemeye” dönmesi de bu durumu değiştirmemiştir, amaç her şekilde istenmeyen nüfus hareketlerinin önlenmesidir. Berlin Duvarı'nın özellikle fiziki özelliklerinin ve koruma mekanizmalarının sonraki yıllarda birçok duvar örneğinde takip edildiği görülmüş ve duvar inşa etme

¹ İnşasına 1961'de başlanan Berlin Duvarı, içerdiği ölüm şeridi ve sıkı kontrollere rağmen yaklaşık 500 kişinin geçmeyi başardığı ancak yaklaşık 130 kişinin hayatını kaybettiği bir duvardır. Berlin Duvarı'nın üç boyutlu bir tasvirini aktaran video için bkz: <https://p.dw.com/p/1GF7K>. Duvarın yıkılış süreci ise 1987'de başlamıştır. 12 Haziran 1987'de dönemin ABD başkanı Ronald Reagan Batı Berlin'de Brandenburg kapısında tarihi bir konuşma yaparak dönemin Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) başkanını Berlin Duvarı'nı yıkmaya davet etmiştir. Bu sözlerin üzerinden iki buçuk yıl geçmeden duvarın yıkılış süreci başlamıştır. Daha fazla bilgi için bkz: (Armaoğlu, 2008; Byrnes, 2014; Meyer, 2015; Moulson, 2015; Rottman & Taylor, 2008; Schick, 2016; Sonnevend, 2016).

adeta küresel bir akım haline getirmiştir (Brown, 2011). Bu noktada belirtmek gerekir ki çalışmada ele alınan duvarlar sadece fiziki duvarlardır. Bununla birlikte inşa edilen duvarların yapım teknikleri, kullanılan malzeme (beton, çelik, tel örgü, ahşap çit vb.) ya da ölçüleri fark etmeksizin bütün sınır duvarları, duvarlı dünyanın bir parçasını oluşturmaktadır. Grafik 1, sınırsız dünyadan duvarlı dünyaya geçişte, yıllar içerisinde inşa edilen sınır duvarı sayılarının değişimini göstermektedir.

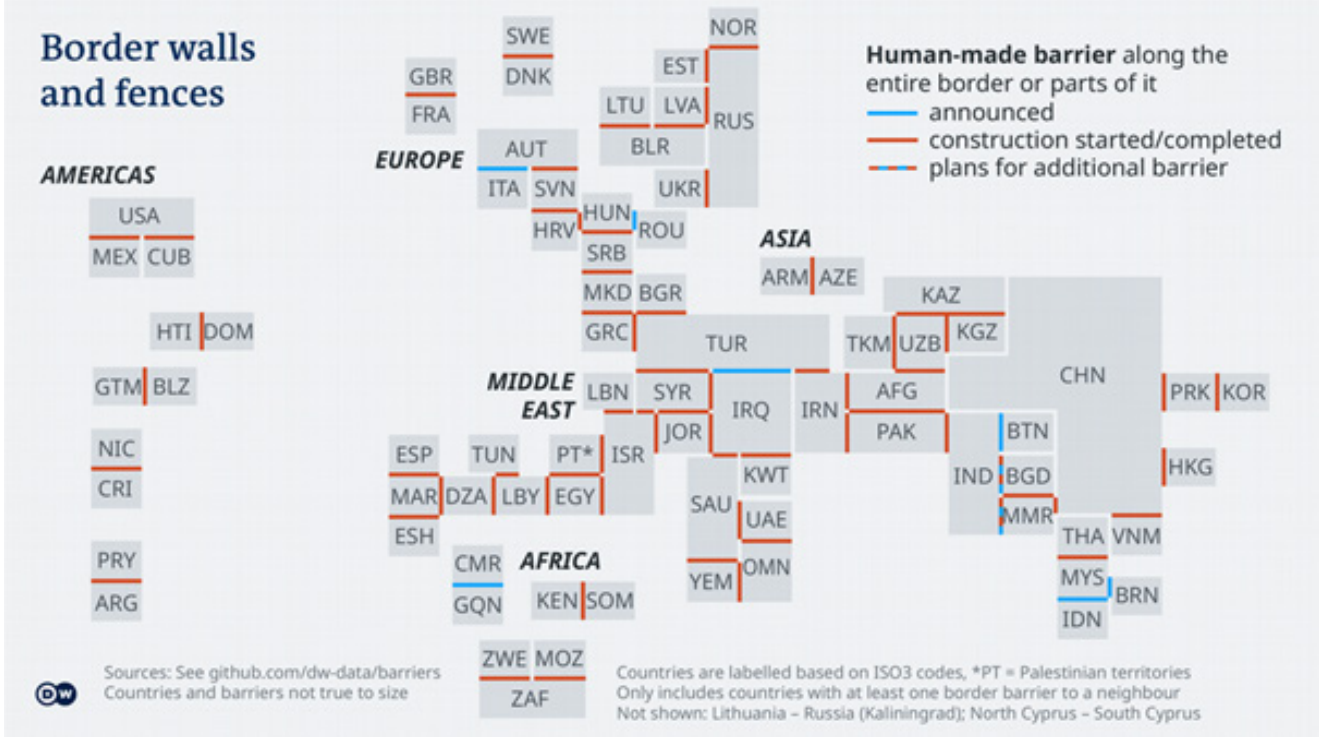
Grafik 1: Yıllara Göre İnşa Edilen Sınır Duvarı Sayısı (1945-2019)

Kaynak: (Benedicto vd., 2020, s. 17; Hjelmgraad, 2018).

Grafik-1’de görüldüğü üzere sınır duvarlarının sayısında özellikle de 2000’li yıllarda ciddi bir artış vardır. Üstelik söz konusu duvar inşaları belirli coğrafyalarda değil, Amerika’dan Asya’ya Afrika’dan Avrupa’ya ve Orta Doğu’ya kadar coğrafya fark etmeksizin artarak devam etmektedir. Grafik-2 ise söz konusu duvarların dünyadaki dağılımlarını ortaya koymaktadır.

Grafik-2: Dünya Üzerindeki Sınır Duvarları

Kaynak: (Grün, 2021).

Sınır çalışmalarında örnek olarak en çok kullanılan ABD-Meksika duvarı, özellikle ABD eski Başkanı Donald Trump ile popülerlik kazanmıştır. Bununla birlikte duvar fikri 1990'lı yılların sonlarında Clinton döneminde ortaya atılırken, 11 Eylül Saldırıları sonrasında ise George Bush'un politikalarıyla hızlanmıştır (Becker, 2018). Asya kıtasına bakıldığında ise 2000 sonrasında Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan, Çin, Myanmar, Tayland ve Hindistan düzensiz göç ve uyuşturucu ticaretini engellemek için sınırlarına duvarlar inşa etmiştir. Afrika'da da yine hem düzensiz göç hem de terör faaliyetlerini engellemek amaçlı birçok devlet duvar politikasına yönelmiştir. İspanya'nın Afrika'daki toprakları Ceuta ve Melilla üzerinden Avrupa'ya geçmek isteyen göçmenlere karşı Fas, 2014'te Melilla sınırına duvar inşa etmiştir. Özellikle Arap Baharı sonrası Libya'da yerinden edilen insanlar ise Tunus ve Cezayir üzerinden Avrupa'ya geçmek isterken, bu iki ülkenin 2015'te inşa ettiği duvarlarla karşı karşıya kalmaktadır. Öte yandan kıtanın geri kalanında ise Kenya, Somali ile olan sınırına, Botswana Zimbabve ile olan sınırına, Nijerya ise Kamerun ile olan sınırına duvar inşa etmektedir. Güney Afrika ise 1980'lerde Zimbabve ve Mozambik sınırlarına inşa ettiği duvarları teknolojik donanımlarla geliştirme uygulamalarına başlamıştır (Benedicto vd., 2020, ss. 14-16). AB üyesi ülkeler ise özellikle son yıllarda duvar inşası konusunda bir yarış içerisindedir. Özellikle Avrupa Birliği (AB) üyesi devletlerin, 2000'li yıllarda göçmenleri dışarıda tutmak için

inşa ettiği duvarlar, yaklaşık 1000 kilometrelik bir boyuta ulaşmıştır. 27 AB üyesinin 9'u (İspanya, Yunanistan, Macaristan, Bulgaristan, Avusturya, Slovenya, Birleşik, Letonya, Estonya, Litvanya) ve Birleşik Krallık göçe karşı sınırlarının bir kısmını veya tamamını duvarla kapatmıştır (Benedicto & Brunet, 2018, ss. 5-6).

Orta Doğu bölgesi ise son yıllardaki gelişmelerin merkezi olması itibariyle sınır politikaları özelinde oldukça hareketlidir. İsrail'in Filistin'i kuşatan ve Filistinlilerin sınır ülkelerindeki vatandaşları ile iletişimini koparan duvarlar en popüler örneği oluştururken, bölgedeki duvar inşaları bununla sınırlı değildir. Suudi Arabistan sırasıyla 2006 ve 2013'te Irak ve Yemen sınırlarına duvar inşa etmiştir. Yine düzensiz göçü sebep gösteren Birleşik Arap Emirlikleri Umman ile olan sınırını duvarla kapatmıştır. Ürdün ise 2008'de terör ve düzensiz göçü gerekçe göstererek Irak ve Suriye sınırlarına duvar inşa etmiştir (Atkinson, 2016). Bölgedeki en güncel duvar inşaları ise bu çalışmanın örneklemini oluşturan Türkiye tarafından Suriye ve İran sınırlarında inşa edilmiştir.

Verilen örneklerde yeni inşa edilen duvarlar her ne kadar sadece kara sınırlarına inşa edilmiş gibi görülse de aslında denizler de bu konuda önemlidir. Denizlerdeki duvarlar, somut bariyerler şeklinde olabildiği gibi² denizlerde yasadışı göçü engellemeye yönelik yapılan operasyonlarda kullanılan teknolojik tabanlı gözetim araçları ile sanal bir yapıya da bürünebilmektedir. Sınırlarda aktif olarak çalışan ve inşa edilen duvarlara entegre edilen gözetleme sistemleri ise sanal duvarların da devletlerin sınırlarındaki temel araçlarından biri olduğunu göstermektedir (Benedicto & Brunet, 2018, ss. 30-33).

Öte yandan duvarların artışı belirli bir maliyeti de beraberinde getirirken artık küresel anlamda bir duvar ekonomisinden bahsetmek mümkündür. Örneğin sadece ABD eski başkanı Donald Trump ile yeniden gündeme gelen ABD-Meksika Duvarı için 225 şirketin tasarım önerisinde bulunduğu ifade edilmiştir (Devaney, 2017). Aynı şekilde AB içinde son derece aktif olan ve AB ülkelerinin sınırlarına duvar inşa ettirmek için anlaştığı BAE Sytems, Airbus, Thales, Leonardo gibi önde gelen şirketlerin toplamda 50 milyar dolar civarında yıllık ciroları bulunmaktadır. Bununla birlikte AB'nin sınırlarının güvenliği için ayırdığı bütçenin geçen yıllara göre katbekat arttığı gözlemlenmiştir. Örneğin 2021-2027 dönemi için Entegre Sınır Yönetim Fonu'na 8,02 milyar Euro, Avrupa Sınır ve Sahil Güvenlik Ajansı'na (Frontex) 11,27 milyar Euro, Avrupa Sınır Gözetim Sistemi'ne (Eurosir) en az 1,9 milyar Euro toplam harcama bütçesi verilmiştir (Akkerman, 2019, s. 30).

Görüldüğü üzere sınırsız bir dünya tartışmalarından ziyade artık duvarlı bir dünyaya³ şahitlik edilmektedir. Sınır duvarlarının artışı temelde sınır çalışmalarının bir tartışma alanı olması nedeniyle derin tartışmaların

² Yunanistan "yüzen duvarlar" inşa ederek bunun ilk örneklerini sunmuştur. Bkz: (Digidiki & Bhabha, 2020).

³ Duvarlı dünya kavramı, Deniz Ülke Arıboğan'ın Duvar başlıklı çalışmasından esinlenerek kullanılmıştır. Bkz. (Arıboğan, 2017).

yapılmasını gerektirmektedir. Duvarın ne olduğuna ilişkin ontolojik tartışmalara (Sferrazza Papa, 2018) veya duvar konseptinin tam olarak ne ifade ettiğine ilişkin çalışmalar bulunmaktadır (Sperber, 2017). Aynı şekilde duvarların devletler tarafından hangi gerekçelerle inşa edildiğine ilişkin tartışmalar konuyu derinleştirmektedir (Carter & Poast, 2017).

Bununla birlikte literatürdeki çalışmaların çoğunlukla sınır duvarı örnekleriyle ele alındığı görülmektedir. Sınır duvarlarının geçmişini ve günümüze kadarki hikayesini ele alan Frye ve Chaichian'ın çalışmaları gerek tarihsel arka plan gerekse geçmişteki birçok sınır duvarını ele alması bakımından önemlidir (Chaichian, 2015; Frye, 2018). Çalışmanın çıkış noktalarından birini oluşturan Berlin Duvarı'na ilişkin de Rottman ve Taylor'un çalışmalarının yanı sıra Major, Schick, ve Taylor'un çalışmaları ön plana çıkmaktadır (Major, 2010; Rottman & Taylor, 2008; Schick, 2016; Taylor, 2011). Bununla birlikte konuya dair çalışmalar genellikle örnekler üzerinden çalışılmaktadır. Bissonnette ve Vallet'in dünyanın birçok yerinden sınır duvarı örneklerine yer verdiği kitapları literatürdeki en kapsamlı ve en güncel çalışma olarak öne çıkarken (Bissonnette & Vallet, 2021), Vallet'in 2014'teki çalışması ise duvarların kapsamını tartışmaktadır (Vallet, 2014). Aynı şekilde Marcello Di Cintio'nun çalışması yedi farklı sınır duvarı örneğini ele almaktadır (Di Cintio, 2013). Bununla birlikte sınır duvarları ile ilgili çalışmalarda örnek olarak genellikle ABD ve İsrail'in inşa ettiği duvarlara sıklıkla rastlanmaktadır (Flores, 2017; Jones, 2012; Kershner, 2005; Langerbein, 2009; Saddiki, 2017).

Çalışmaya konu Türkiye özelinde ise İran sınırındaki duvarın inşasının halen devam ediyor olmasından kaynaklı olarak duvar odaklı henüz bir çalışma bulunmamaktadır. Suriye sınırındaki duvar tamamlanmalı ise henüz iki yıl olmuştur ve doğrudan Türkiye-Suriye duvarı üzerine yazılmış sadece bir çalışma bulunmaktadır (Aras, 2020). Dolayısıyla bu çalışma her şeyden önce Türkiye'nin sınır politikalarına ilişkin literatürü zenginleştirecektir. Özellikle Türkiye'nin göç güzergahında bulunması, özellikle son yıllarda transit ve hedef ülke olarak sınırlarının hem kendi hem de komşu ülkeleri için önemini artırmıştır. Bu durum yeni sınır duvarlarının inşasını beraberinde getirirken, Türkiye gerek kendi gerekse komşu ülkelerinin inşa ettiği sınır duvarları ile adeta duvarlarla çevrili bir ülke haline gelmiştir.

Çalışma, uluslararası literatürdeki örneklerden farklı olarak sınır duvarlarının farklı yönlerini ele almaktadır. Bu noktada özellikle duvara ilişkin sosyolojik yaklaşım ve geleneksel olmayan güvenlik çalışmalarına dayanan teorik analiz öne çıkmaktadır. Nitekim yapılan literatür taramasında bu noktalara değinen çalışmalar yok denecek kadar azdır. Aynı şekilde Türkiye özelinde sınır duvarları merkezli çalışmalar sınırlıdır. Söz konusu noktalar çalışmanın ayırt edici özelliklerini oluşturmaktadır. Bu anlamda ilk bölümde duvarın sosyolojik arka planı irdelenecektir. Özellikle iktidar merkezli bir yaklaşımla ele alınacak bu bölümde, çalışmaları doğrudan sınır ya da

göçe ilişkin olmamakla birlikte eleştirel sınır çalışmalarının çokça faydalandığı Foucault'ın "iktidar teknolojileri" yaklaşımından faydalanılmaktadır. İkinci bölüm duvarların neden inşa edildiğinden yola çıkarak teorik bir tartışmayı konu etmektedir. Bu bölümde özellikle geleneksel olmayan güvenlik yaklaşımlarına odaklanılacaktır. Üçüncü ve son bölümde ise Türkiye, duvarlarla çevrili bir ülke olarak değerlendirilecek gerek kendi inşa ettiği gerekse komşu devletler tarafından sınırlarına inşa edilen duvarlar analiz edilecektir.

1. Duvarın Sosyolojisine İlişkin Bir Deneme: İktidar Odaklı Bir Okuma

Sınır duvarları devletlerin yüzyıllardır farklı amaçlar için inşa ettikleri politika araçlarıdır. Duvarların bu araçsallığı iktidar merkezli bir okumayı da beraberinde getirir. Nitekim duvarları araçsallaştıran bizzat karar vericinin yani iktidarın kendisidir. Bu noktadan hareketle Michel Foucault'un iktidarı ele alış biçimi, iktidar teknikleri ve özellikle "iktidar teknolojileri" tasviri, sınır duvarlarının sosyolojik arka planı için son derece uygun bir zemin hazırlamaktadır.

Foucault'un ana hatlarını çizdiği üç iktidar türü bulunmaktadır: egemen, disiplinci ve biyoiktidar. Foucault; karar verici, kısıtlayıcı, yasaklayıcı olan ve öldürme ve hayatta bırakma haklarını elinde tutan egemen iktidara farklı bir kavramsallaştırma ile "biyoiktidar" adını vermiştir. Ona göre biyoiktidar çeşitli iktidar teknolojileri ve teknikleri ile hayatı düzenleyici bir olgudur (Foucault, 1990, s. 140). Özellikle 17. ve 18. Yüzyılda birey ve bireyin bedeni üzerine odaklanmış bazı iktidar teknolojileri dikkat çekmektedir. Foucault'un çalışmalarında sıklıkla karşılaşılan hapisane⁴, klinik⁵ gibi oluşumlar söz konusu iktidar teknolojilerinin somut çıktılarını oluşturmaktadır.

Foucault'un egemen, disipline edici ve biyopolitik iktidar anlayışının bu çalışma özelindeki en önemli katkısı ise sınır duvarlarındadır. Sınır duvarları, onun iktidar anlayışındaki üç unsuru da kapsayacak nitelikte uygulamalar olarak öne çıkmaktadır (Nail, 2013). Bu durum sınır duvarlarının inşa gerekçeleri, uygulama aşamaları ve işlevlerinin tartışılmasını⁶ beraberinde getirecektir. Bu noktada Foucault, biyoiktidarın 19. yüzyıldaki değişimlerinden bahsederken iktidarın öldürme veya hayatta bırakma hakkının da değiştiğini ifade etmektedir. Ona göre iktidarın yeni işlevi *yaşa(t)ma* ve *ölüme bırakmadır* (Foucault, 2004, ss. 246-247). İktidar teknolojileri farklı teknikler kullanarak yaşatma veya ölüme bırakma yetkilerini uygulamaktadır. Chandler, çalışmasında bu teknikleri; sınıflama, dışlama, gözetleme, ayrıştırma, sıralama, bölme, totalleştirme, normalleştirme olarak sıralamaktadır (2009, s. 63). Söz konusu teknikler, iktidarın hangi yüzyılda olduğundan bağımsız bir şekilde geçerliliklerini korumuştur. Özellikle 21. yüzyıl itibarıyla inşa edilen sınır duvarları ve bu duvarların üzerine entegre edilen çeşitli teknolojik ekipmanların söz konusu tekniklerin uygulanmasında önemli araçlar olduğu söylenebilir.

⁴ İlgili çalışma için bkz: (Foucault, 1991).

⁵ İlgili çalışma için bkz: (Foucault, 1994).

⁶ Duvarların işlevini sorgulayan bir çalışma için bkz. (Linebarger & Braithwaite, 2020).

İktidarlar yıllardır ellerinde muhafaza ettikleri yetkilerle politikalarını yürütürken kapsam ve içerik anlamındaki değişim de öne çıkmaktadır. Örneğin; günümüz iktidarları için insan yaşamı değerli ve korunması gerekirken, nüfus politikalarında ise çoklu insan yapısının kontrolü ve korunması elzemdir. Nüfusu ve çeşitli gerekçelerle nüfus geçişlerini güvenlik kontrolleriyle kontrol altına almak özellikle son dönemde iktidarın amaçlarından biri haline gelmiştir (Gökalp Aras, 2014, s. 74). Bu noktada nüfus kontrolünden bahsedilen ülkeye dışarıdan gelen nüfusun yani göçün olduğu söylenebilir. Özellikle göçün küresel bir mesele haline geldiği günümüz dünyasında, farklı coğrafyalarda göç güzergahında bulunan iktidarlar sınırlarında kontrol amaçlı politikalar üretmektedir. Türkiye bu politikaların merkezinde kalmaktadır. Nitekim Suriye, Irak ve İran sınırlarına duvarlar inşa eden Türkiye, Bulgaristan ve Yunanistan ile olan sınırlarında da bu ülkeler tarafından inşa edilen duvarlarla karşılaşmaktadır. Egemen iktidar için temel söylemin “ne kadar ölüme terk edersen, sen de o kadar çok yaşarsın” olduğu dünyada Foucault, biyoiktidarın söylemini “yaşamak istiyorsan, düşmanlarını (ötekini) katletmen gerekir” şeklinde ifade etmiştir. Foucault, söz konusu söylemi ırkçılıkla da bağdaştırarak “ötekinin ölümü sadece benim kişisel güvenliğim değil, kötü ve aşağı ırkın ölümü anlamına gelmektedir” şeklinde ifade etmektedir (Foucault, 2004, s. 261).

Foucault’un iktidar teknolojileri, egemenlik ve disiplin gibi iki iktidar mekanizmasını da barındırmaktadır. Egemenlik; mutlak, sarsılmaz, sorgulanamaz bir yasa koyucu şekilde ilerleyen iktidar mekanizmasıdır. İktidar, sınırların ihlali söz konusu olduğunda kendini uyguladığı ya da inşa ettiği sınır teknolojileri ile keskin şekilde hatırlatmaktadır. İnşa edilen sınır duvarlarının, egemenliklerini tehdit altında hisseden iktidarlarca inşa edildiği göz önüne alındığında, Foucault’un yaklaşımı halen geçerliliğini korumaktadır. Öte yandan bir diğer iktidar mekanizması olan disiplin ise ıslah edici ve düzenleyici bir işlev barındırmaktadır (Foucault, 2004, s. 248). Bu bakımdan ele alındığında da sınır duvarlarının, iktidarın; egemenlik alanlarını, güvenliğini, nüfus kontrolünü, nüfusunu korumayı ve egemenlik alanlarını genişletme tekniklerini disiplin altına almak adına kullanıldığı söylenebilir.

Duvarın sosyolojisinden bahsedilecekse Foucault’un da metafor olarak kullandığı “panoptikon”⁷ göz ardı edilmemelidir. Bentham kardeşlerin panoptikonu, çok sayıda insanın iktidar tarafından gözetim altında tutulmasını öngörür (Bentham, 2008). Dolayısıyla bir iktidar teknolojisi olarak ele alınabilir. Zaten Foucault’un da panoptikondan etkilenmesini sağlayan şey, yapıyı iktidarın kitleleri disiplin altına alma yöntemi olarak kullanılmasıdır (Özdel, 2012, s. 23). Üstelik bu yöntem yapının fiziksel özelliklerinden (demir parmaklıklar, zincirler, kilitler vs.) kaynaklı değildir (Sheridan, 2016, s. 12). Her ne kadar yapıda bu fiziksel semboller görülse de aslında panoptikondaki “gözleyen”, diğerleri tarafından görülmemektedir. Foucault görünmeyen bir iktidarın

⁷ 1785 yılında Samuel Bentham tarafından tasarlanan ve Jeremy Bentham tarafından tasarımın düşünsel arka planının oluşturulduğu bir yapıdır. “pan” ve “opticon” kelimelerinin birleşiminden oluşan kavram, “bütünü gözetlemek” anlamındadır. Detaylı bilgi için bkz: (Özdel, 2012).

disiplin şekliinden oldukça etkilenmiştir ki buna bağlı olarak da panoptikonu “uygulayan kişiden bağımsız bir güç ilişkisi yaratmak ve sürdürmek için aygıt” olarak tanımlamıştır (Foucault, 2004, s. 201). Foucault ayrıca *Hapishane'nin Doğuşu* çalışmasında da panoptikonu bir metafor olarak kullanmıştır.

Bentham kardeşlerin tasarımı ve Foucault'un bunu ele alışı temelde “iktidarın görünmeden gözetleme” argümanı üzerine kuruludur. Her ne kadar sınır duvarları panoptikonun aksine devletlerin sınırlarında gayet görünür olsa da özellikle iktidarın bir kontrol aracı olarak kullanılması açısından panoptikonla benzerlik taşımaktadır. Üstelik yıllar içerisinde sınır duvarlarının işlevi değişse ve hatta tam zıt amaçlara dönüşse bile bu benzerlik aynı kalmıştır. Örneğin çalışmanın çıkış noktasını oluşturan Berlin Duvarı, iktidarın insanların dışarıya çıkmasını engellemek için inşa edilmişken günümüzde inşa edilen duvarların büyük bir çoğunluğu farklı gerekçelerle insanların içeriye girmesini engellemek için inşa edilmiştir. Dolayısıyla zaman, mekân veya amaç değişse de iktidarın teknolojileri ile oluşturduğu kontrol mekanizması devam etmektedir. Dolayısıyla sınır duvarlarını modern panoptikonlar olarak değerlendirmek de yanlış olmayacaktır.

Foucault'un yaklaşımı 21. yüzyılda sınır duvarlarında karşılık bulmaktadır. İktidarın; himayesindeki nüfusu korumak, yaşatmak, ölüme bırakmak, dışardakini içeri almamak, teritoryal güvenliğini sağlamak, değerlerini korumak ve her şeyi kontrol etmek için uyguladığı politikalar ön plana çıkmaktadır. Özellikle Türkiye'nin sınırlarında inşa edilen duvarların farklı zamanlarda söz konusu gerekçeler için kullanıldığına tanıklık edilmiştir. Bununla birlikte duvarı anlamak onun hangi amaçlarla inşa edildiğiyle paralel ilerleyen bir süreçtir. Sonraki bölüm duvarların inşa edilmiş amacından yola çıkarak geleneksel olmayan güvenlik yaklaşımlarını merkeze alan teorik bir bakış açısı getirmektedir.

2. Geleneksel Olmayan Güvenlik Tehdidine Karşı Geleneksel Önlemler: Sınır Duvarları

Devletler geçmişten bugüne genellikle sahiplenme, engelleme ve güvenlik odaklı sınır duvarları inşa etmiştir. Ele geçirilen topraklar öncelikle “burası benimdir” diyebilmek (Rousseau, 1913, s. 207) ve sonrasında onu dış tehditlere karşı korumak için yüksek surlara sahip kalelerle çevrilmiştir. Bu durum modern anlamda ulus devlet ortada yokken de önemli bir güvenlik uygulaması olagelmıştır. Bununla birlikte “güvenliğin yüksek duvarlar ya da derin çukurlardan ibaret olmadığına” ilişkin görüşler de var olmuştur (Sun-Tzu, 2008, s. 18). Ancak güvenliğin sınır duvarlarıyla eşdeğer hale geldiği uygulamalar daha ön planda yer almıştır. Örneğin Thucydides M.Ö. 400'lü yıllardaki Peleponezya Savaşlarına değindiği çalışmasında, Sparta'nın Atina'ya karşı savaşında Antissa, Pyrrha ve Eresus şehirlerine saldırdığını ancak bu şehirlerin sahip oldukları yüksek ve güçlü duvarlar sayesinde güvende kaldığını ifade etmiştir (Thucydides, 1972, s. 138). Thucydides, Atinalıların ve diğer birçok şehir devletinin

kendilerini güvende tutmak için duvar inşa ettiklerini ifade etmiş, duvarların savunmada başarılı olduğuna vurgu yapmış ve duvarların ayrıntılı güvenlik işlevlerinden çalışmasında sıklıkla bahsetmiştir⁸.

Engellenmesi planlanan veya güvenliğe tehdit oluşturan etkenler ise en azından 21. yüzyıla kadar çoğunlukla devletlerarası anlaşmazlıklar ile askeri tehditler iken korunması gereken ise ulus devletinin kutsalı olan teritoryalitedir. Dolayısıyla devletler yıllarca egemenlik alanı olan sınırlarını askeri tehditlere karşı korumak durumunda kalmıştır. Ancak yıllar içerisinde geleneksel askeri tehditleri esas alan geleneksel güvenlik yaklaşımlarından; göç, çevresel sorunlar, insan kaçakçılığı gibi meseleleri esas alan geleneksel olmayan önemli bir dönüşüm yaşanmıştır (Baylis, 2008; Karabulut, 2021). Küreselleşme hayatın her noktasında olduğu gibi devleti de etkilemiş, değerleri ve öne çıkan kavramları dönüştürmüştür. Her şeyin hızlı ve yoğun şekilde aktığı küreselleşme sürecinde sınırlar muğlaklaşırken, egemenlik ve güvenlik algıları ise teritoryal bağlamdan uzaklaşmıştır. Ancak küreselleşme çok taraflı, çok amaçlı ve çok sonuçlu bir fenomen olduğu kadar aynı zamanda dikotomilerle dolu bir süreçtir. Bu noktada sınırların eşzamanlı bir şekilde muğlaklaştığı ve kutsallaştığı söylenebilir. Nitekim günümüzde insanlar bir yandan neredeyse sınırsız bir hareket imkanına sahipken, diğer yandan önlerine inşa edilen duvarlarla hareketleri kısıtlanmaktadır.

Bununla birlikte özellikle güvenliğe ilişkin yaklaşımların gelenekselden sıyrılarak yeni “tehditlerin” bulunduğu geleneksel olmayan güvenlik yaklaşımlarına bırakmıştır. Bir olgunun geleneksel olmayan güvenlik çalışmaları kapsamında tehdit olarak nitelendirilmesi için ise bazı şartları sağlaması beklenmektedir. Caballero-Anthony bu şartları şu şekilde sıralamıştır (2016, s. 6):

- Kökenleri, kavramları ve etkileri açısından anlaşılan ulus-ötesi bir karaktere sahiptirler,
- Politik ve sosyoekonomik terimlerle tanımlanırlar,
- Toplumsal ve siyasi istikrarsızlığa neden olurlar ve güvenlik tehdidi oluştururlar,
- Etkilerinin tersine çevrilmesi veya onarılması zordur,
- Ulusal çözümlerin yetersizliği nedeniyle bölgesel ve çok taraflı iş birliğine ihtiyaç duyarlar,
- Hem devletler (toprakları ve egemenlikleri) hem de halklar (bireyler ve toplumlar) için tehdit oluştururlar⁹.

Küreselleşme ile birlikte geleneksel tanımı sorgulanan güvenlik, çoklu yorumların nesnesi haline gelmiştir ve özellikle yukarıdaki şartları sağlayan olgular geleneksel olmayan güvenlik yaklaşımları kapsamında ele alınmaya başlanmıştır. Örneğin bulaşıcı hastalıklar, çevresel sorunlar, yasa dışı uyuşturucu kaçakçılığı, insan ticareti ve göç

⁸ Bu ifadeler Thucydides'in adı geçen çalışmanın 22, 38, 71, 96, 111, 121, 146, 177, 196, 203, 204, 278, 310, 322, 425, 507, 533. sayfalarında sıklıkla vurgulanmıştır.

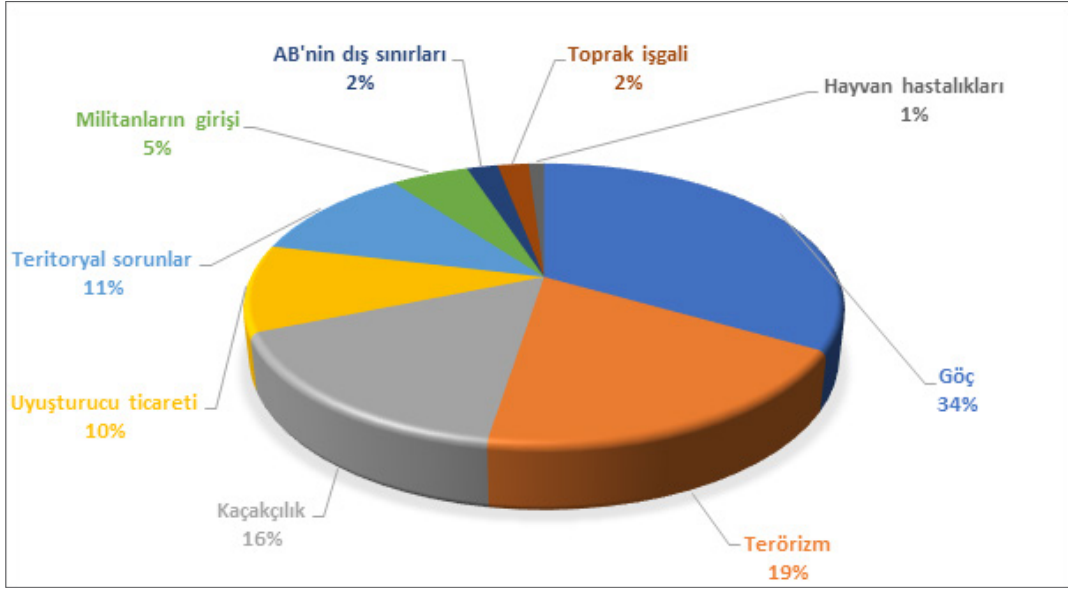
⁹ Göç meselesinin tehdit, güvenlik riski, istikrarsızlık gibi sıfatlarla ele alınması oldukça tartışmalıdır. Ancak bu çalışmada devletlerin inşa ettiği sınır duvarları üzerine odaklanılmış olduğundan, devletlerin göçü tehdit olarak gördüğü ön kabulüyle söz konusu tartışmaya girilmemiştir.

gibi konular geleneksel olmayan güvenlik çalışmalarının odağındadır (Caballero-Anthony, 2016, s. 6; Caballero-Anthony & Emmers, 2006, s. 1; Cook, 2017, s. 7; Masys, 2016, ss. 315-323; Muna, 2006, s. 98; Upadhyaya, 2006, s. 13). Özellikle göç meselesinin geleneksel olmayan güvenlik çalışmalarında son yıllarda öne çıktığı söylenebilir (Caballero-Anthony, 2017, ss. 137-140; Curley, 2016).

Yukarıda sıralanan altı şart, göçü geleneksel olmayan güvenlik yaklaşımlarının bir unsuru yaparken devletlerin göçü bir tehdit olarak ele alması özellikle sınırlarda kendisini göstermektedir. Nitekim ulus devletlerin güvenliklerine karşı tehdit algısı dönüşürken “neyin güvenliği” sorusu da yanıt bulmaktadır. Bu noktada her ne kadar güvenlik yaklaşımı geleneksel değilse de ulus devletin güvenliğini ön planda tuttuğu unsur son derece geleneksel olarak egemenlik sahası yani sınırlardır. Sınırlar devletler için tehditlere karşı bir bariyer ve egemenliğin koruyucusu gibi sıfatları barındırmaktadır (Moraczewska, 2010, s. 333). Sınırların bu önemi herhangi bir teritoryal bölge üzerindeki hareketlilikte devlet kontrolünü beraberinde getirmektedir (Loftus, 2015, s. 115). Bir anlamda ulus-devletleri tanımlayan onların sınırlarıdır; yabancıların sınır geçişlerini ve ülkede kalış koşullarını belirleyen meşru egemenlik, bir başka söyleyişle kontrol gücüdür (İçduygu vd., 2014, s. 51).

Sınırların devletler için bu önemi, devletlerden tarafından yeni tehditler olarak lanse edilen ve geleneksel olmayan güvenlik yaklaşımlarının odağını oluşturan bulaşıcı hastalıklar, çevresel sorunlar, yasa dışı uyuşturucu kaçakçılığı, insan ticareti ve göç gibi yeni tehditlere karşı kontrol mekanizmalarını gündeme getirmektedir. Bu durum bir anlamda devletin kontrol yetkisini kaybetme riskine işaret etmektedir (Adamson, 2006, s. 174). Kicinger, konuyu AB özelinde ele aldığı çalışmasında organize suçlar, kaçakçılık, insan ticareti ve terörizm gibi tehditlerin göçlerin bir çıktısı olduğunu vurgulayarak devletlerin egemenliklerini korumak için özellikle dış sınırlarında önlemler alabileceğini ifade etmektedir (2004, s. 6). Benzer şekilde Marzęda-Młynarska çalışmasında göç tehdidine karşı alınabilecek yasal önlemlerden biri olarak sınır birimlerini ve sınırdaki diğer önlemleri işaret etmektedir (2016, s. 9). Söz konusu önlemler devletlerin adeta birbiriyle yarışarcasına sınırlarında inşa ettikleri sınır duvarları ile görülmektedir.

Görünen o ki günümüzde devletler geleneksel olmayan güvenlik tehditlerinden biri olan göçe karşı son derece geleneksel bir yöntem olan sınır duvarlarıyla önlem alma gayretindedir. Grafik 3’te bu yeni tehditler ve duvar inşasında devletlerin sunduğu gerekçeler arasındaki yerleri açıkça verilmiştir.

Grafik 2: Devletlerin Sınır Duvarı İnşa Etme Gerekçelerinin Dağılımı

Kaynak: (Benedicto vd., 2020, s. 19).

Grafik 3'te de görüldüğü üzere dünya üzerinde inşa edilen duvarların çoğunda göç gerekçe gösterilmiş, devletler tarafından duvarı meşrulaştırma aracı olarak kullanılmıştır. Bu durum devletlerin sınırlarının güvenliği kadar yaşatma ve ölüme bırakma başta olmak üzere iktidarın farklı tekniklerinin günümüzde de belirgin şekilde devam ettiğini göstermektedir. Devletlerin güvenliklerine ilişkin yeni tehditler geleneksel olmayan güvenlik yaklaşımlarının unsurları olurken, bu tehditlere ilişkin uygulanan politikalar ise geleneksel güvenlik anlayışının bir parçası olarak sınırlarda inşa edilen duvarlardır.

Devletler özellikle de son on yıllık süreçte göçe ve göçmene karşı duvar inşa etme akımına kapılmıştır. Türkiye Suriye, Irak ve İran sınırlarında inşa ettiği duvarlarla bu akımın en güncel örneklerinden biridir. Öte yandan Yunanistan ve Bulgaristan'ın da Türkiye sınırlarında inşa ettiği duvarlarla Türkiye, duvarlarla çevrili bir ülke haline gelmektedir.

3. Göçe Karşı Duvarlarla Çevrilen Bir Ülke: Türkiye

Türkiye, sahip olduğu coğrafi konum itibarıyla yıllardır göç güzergahında yer alan, göçmenler tarafından transit veya hedef ülke olarak görülen, sebepleri, yoğunluğu ve sonuçları ne olursa olsun küresel insan hareketliliğinin merkezinde yer alan bir ülkedir. Bu konum göçün ve göçmen karşıtlığının en yüksek noktaya ulaştığı günümüzde de değişmemiş olmakla birlikte devletlerin göçmen karşıtlığı üzerine yoğunlaştığı sınır uygulamalarında da

kendisini göstermektedir. Nitekim Türkiye, Suriye ve İran sınırlarından gelecek göçe karşı doğu ve güneydoğu sınırlarına duvar inşa ederken, Avrupa sınırındaki komşuları Yunanistan ve Bulgaristan da söz konusu göçün Türkiye üzerinden geçerek kendi topraklarına ulaşmaması için Türkiye ile olan sınırlarına duvarlar inşa etmektedir. Nitekim Türkiye bu süreçte duvarlarla çevrili bir ülke haline gelmektedir.

Bununla birlikte Türkiye'nin duvarlarla çevrili bir ülke olması söz konusu sınırlarındaki politika geçmişi ile yakından ilgilidir. Suriye sınırında 1950'li yıllarla birlikte önce tel örgülerle başlayan engelleme pratikleri, sonrasında sınıra döşenen mayınlı arazilerle bir üst seviyeye çıkarılmış, söz konusu uygulamalar askeri personel ve mühimmatlarla desteklenmiştir. Bütün bu uygulamalar Suriye ile ikili ilişkilerde yaşanan sorunlar ve en temelde de terör tehdidinde karşı alınmıştır. Suriye duvarının inşasındaki en büyük etken ise kuşkusuz 2010'da başlayan Arap Baharı'dır. Arap Baharı, ülkesel, bölgesel ve küresel anlamda birçok etki ortaya çıkarırken kuşkusuz göç bunların başında gelmektedir. Bu süreçte milyonlarca Suriyeli ülkesini terk etmek zorunda kalırken Türkiye özellikle ilk birkaç yılda ani ve yoğun bir Suriyeli göçünü tecrübe etmiştir. Nitekim ilk yıllarda on binli rakamlarla ifade edilen ve hatta 100 bin Suriyeli sayısının kritik ve psikolojik bir eşik olarak dahi belirlendiği Suriyeli göçü,¹⁰ sonrasında uygulanan açık kapı politikası ile 2014'te 1,5 milyonu 2015'te 2,5 milyonu bulmuş, günümüz itibariyle ise 3,7 milyonu aşmıştır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021). Bu süreçte beklenenin çok üzerinde bir artış olması ve ülke içindeki kapasitenin bu göç yükünü kaldıramayacak duruma gelmesi, Türkiye için bir politika değişimini beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte söz konusu yıllarda bölgede etkin olan Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) terör örgütünün özellikle Türkiye'deki can kayıplarına sebep olan eylemleri ve eylemleri yapan örgüt militanlarının Suriyelilerin arasında göçmen kılığında sınırları geçtiğine dair edinilen bilgiler, Türkiye için sınırları daha da önemli hale getirmiştir (Yeşiltaş vd., 2016, s. 35). Söz konusu gelişmeler duvar inşasının arkasındaki hafızayı ortaya koyarken sınırın yönetimine ilişkin sorunları da gözler önüne sermiştir. Terör örgütü militanlarının ya da göçmenlerin sınırdan geçişinin duvarlarla engelleneceğine dair son derece büyük bir yanılgıya düşülmüştür. Nitekim sınırın Suriye tarafından sınır şehrindeki Kilis ve Hatay'a duvarın üzerinden atılan füzeler, duvar inşasından sonra halen binlerce düzensiz göçmenin sınırdan geçişi de bu yanılgının trajikomik örnekleridir.

İran ve Irak sınırında ise bölgedeki gelişmelerin etkisi ile geçmişte ikili ilişkilerde sorunlar yaşanmış, kaçakçılık ve teröre karşı önlem amaçlı politikalar izlenmiştir. Özellikle Irak sınırının bugün için önemi ise 1988-1991 yıllarında karşılaştığı kitlesel göçlerdir. 500 bin civarında Iraklı Türkiye'ye giriş yapmak için sınırlarda beklemiştir. Türkiye'nin hem böylesine bir göçe karşı hazırlığının olmaması hem de terör faaliyetlerine ilişkin endişesi sınırların kapalı

¹⁰ Söz konusu söylem dönemin Dışişleri Bakanı Sn. Ahmet Davutoğlu tarafından 29 Ağustos 2012'de dile getirilmiştir. Bkz: http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sn_-ahmet-davutoglu_nun-esenboga-havalimaninda-gerceklestirdigi-basin-toplantisi_-29-agustos-2012_-ankara.tr.mfa (Erişim Tarihi: 10.11.2021).

kalmasını karar vermiştir. Ancak uluslararası baskılar neticesinde bir süre sonra sınırlar açılmış, savaştan kaçan yaklaşık 70 bin Iraklı göçmen¹¹ “geçici misafir” olarak kabul edilmiş, sınır illerinde oluşturulan çadır kentlere yerleştirilmiştir (Cumhuriyet, 1988, s. 1; Milliyet, 1988, s. 10). 1991’de de benzer bir durum yaşanmış ve sınır yönetimindeki belirsizlikler devam etmiştir.¹²

Türkiye’nin sınırlarındaki bu politika geçmişi, sınırların öneminin yeni olmadığını göstermekle birlikte duvar inşasına gelinceye kadar da önemli bir birikime işaret etmektedir. Ancak söz konusu birikim bugünkü gelişmeler için rehber olamamıştır. Öyle ki son yıllarda sınırlarda yaşanan gelişmeler için en etkili yöntemin duvar olduğuna ilişkin büyük bir yanılgıya düşülmüştür.

Gerek Türkiye’ye giren göçmen sayısının 4 milyona yaklaşması gerekse sınır hattındaki terör faaliyetleri, Türkiye’nin uyguladığı açık kapı politikasının sorgulanması ve göçmenlerin Türkiye üzerinden bir sonraki durakları olan Avrupa ülkelerinin sınır önlemlerini artırması için fazlasıyla yeterli olmuştur. Özellikle göçmenlerin Türkiye üzerinden Avrupa’ya giriş kapısı olan Yunanistan ve Bulgaristan, söz konusu önlemleri alan ülkelerin başında gelmektedir.

Yunanistan ve Türkiye, yıllardır farklı sorunlarla karşı karşıya gelmekte ve özellikle de son yıllarda göç meselesinde kara ve deniz sınırlarında karşı karşıya gelen iki devlettir. Türkiye sınırındaki göç karşıtı uygulamalarına 2012’de başlayan Yunanistan, öncelikle Türkiye sınırında Pazarkule sınır kapısından Meriç Nehri’ne kadar olan 12,5 kilometrelik bölgede beton bloklar, tel örgüler, jiletli tellerden oluşan bir duvar inşa etmiştir. 3 milyon Euro maliyeti bulunan duvarın inşasında 6 bin metreküp beton, 800 ton çelik ve 370 kilometre farklı türden dikenli tel kullanılmıştır. Ayrıca duvar, 23 termal kamera ve Frontex iş birliğindeki Yunan sınır görevlilerinin devriyeleri ile desteklenmektedir (Nielsen, 2012; Ulusoy vd., 2019, s. 19). Yunanistan her geçen yıl sınır önlemlerini artırırken özellikle Şubat 2020’de sınır hattında yaşanan olaylardan¹³ sonra önlemleri en üst düzeye çıkarmış ve öncekine ek 40 kilometrelik bir duvar inşasına daha başlamıştır (BBC, 2021). Son yıllarda özellikle denizden Yunanistan

¹¹ 20.000 göçmen Örnekköy ve Suüstü köyleri civarına yerleştirilirken 40.000 göçmen Çukurca’ya bağlı köylere, 10 bin göçmen de Dicle Nehri kıyısında kurulan geçici kamplara yerleştirilmiştir.

¹² Nisan 1991’de yaklaşık 200 bin Iraklı göçmen Türkiye sınırına gelmiş, iki gün içinde bu sayı 400 bine çıkmış ve sınırlar yine kapatılmıştır. Dönemin Dışişleri Bakanı 1988’deki yaşananlardan ders alındığını ve Türkiye’nin bunu kaldıramayacağını ifade ederken, Cumhurbaşkanı Turgut Özal ise dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal ise “Gelen adamları durduramayacağımıza göre öbür tarafı durdururuz. Bunlar bizim kardeşlerimiz, akrabalarımız olabilir. Kendilerine yiyecek ve barınma konusunda yardımcı oluruz. Bunların ister Irak’ta ister Türkiye’de bir bölgeye yerleştirilmesini sağlayabiliriz. Ama sınırımızı tamamen açmayız.” sözleriyle Türkiye’nin göçmenlere bakış açısını ve sınır politikasını açıklamıştır (Kirişçi & Karaca, 2016, s. 305; Milliyet, 1991a, s. 18, 1991b; Öztığ, 2016).

¹³ 28 Şubat 2021’de Türkiye’nin Avrupa’ya geçmek isteyen göçmenleri engellemeyeceğine dair kararı sonrası farklı uyruklardan binlerce göçmen Türkiye-Yunanistan sınırında toplanmıştır. 28 Şubat-28 Mart 2020 tarihleri boyunca devam eden süreçte göçmenlerin sınır geçme kararlılıklarına ilişkin çalışma için bkz: (Ünay, 2020).

adalarına yönelik geçişlerin fazla olması ile önlemleri deniz üzerine kaydıran Yunanistan, “yüzen bariyerler” ile deniz sınırından da göçü engelleyen politikalar üretmektedir (Reuters, 2020).

Bununla birlikte gerek AB'nin gerekse Yunanistan'ın kendi sınır birimlerinin insanlık dışı uygulamaları ise bir anlamda inşa edilen duvarların entegre parçalarından birini oluşturmaktadır. Nitekim göçmenlere doğrultulan silahlar, kullanılan plastik ve gerçek mermiler, kullanılan tarihi geçmiş gaz bombaları, sınır hattındaki artık rutinleşen geri itme uygulamaları sınırdaki inşa edilen duvarların birer parçasıdır.

Türkiye'nin duvarla çevrili bir ülke haline gelmesindeki bir diğer etki Bulgaristan'dan gelmektedir. Bulgaristan'ın Türkiye sınırındaki göç karşıtı politikaları her ne kadar yine 2010'lu yıllara denk gelse de 1980'li yıllar iki ülkenin sınır politikaları adına önemlidir. Bulgaristan'ın ülkedeki Türkleri asimile etmeye yönelik uygulamaları sonrası Türkiye, sınırlarını açmış ve 345 bini aşkın Bulgaristan Türkü'nün kabul etmiştir. Ancak sayının fazlalığı nedeniyle bir süre sonra sınırlar kapatılmıştır (Cumhuriyet, 1989, s. 1; Yüzbaşıoğlu, 2019).

2010'lu yıllarda ise bu sefer tersi bir göç hareketinde Bulgaristan sınırını kapatmış, 2014'te Türkiye ile olan duvar inşasına başlamıştır. Yaklaşık 30 kilometrelik sınır hattında inşa edilen duvar yeterli görülmemiştir. 2015'te ek 130 kilometrelik bir duvar inşasına daha başlanarak Türkiye-Yunanistan sınırının neredeyse tamamı duvarla çevrilmiş, buna ek olarak sınır hattı, askeri görevliler ve teknolojik aygıtlarla donatılmıştır (Lyman, 2015; Mortimer, 2015; Reuters, 2015).

Bulgaristan ve Yunanistan her ne kadar sınırlarını duvarlarla kapatmış olsa da Türkiye'nin duvarlarla çevrili bir ülke haline gelmesindeki en büyük pay ise yine Türkiye'nindir. Sınırlarına inşa edilen duvarların yanı sıra Türkiye de özellikle doğu ve güneydoğu sınırlarına duvar inşa etme politikasını son yıllarda uygulamaya koymuştur. Suriye İç Savaşı ve devamında bölgenin değişmeyen tehditlerinden terör sorunu duvar inşası için önemli etkenlerdir. Ancak Türkiye'nin Suriye sınırında tecrübe ettiği yoğun göç süreci, düzensiz girişlerin yüz binlere ulaşması ve Türkiye'nin daha fazla göçü kaldıramayacak olması göçü engelleyici bir uygulama olarak duvar inşasının asıl gerekçesini oluşturmaktadır.

Türkiye-Suriye sınırında geçmişten bu yana su, kaçakçılık, terörizm gibi gerekçelerle anlaşmazlıklar yaşanmaktadır. Söz konusu anlaşmazlıklarda tel örgü, mayınlı arazi ve askeri önlemler Türkiye'nin uyguladığı sınır politikaları olarak öne çıkmaktadır (Benek, 2016). Yıllar içerisinde giderek katılaştıran sınır politikalarının son aşaması duvar inşası olmuştur. Duvar, toplam 911 kilometre olan Türkiye-Suriye sınır hattının dere ve nehir yatakları hariç 764 kilometrelik bölümünde inşa edilmiştir. Devlet destekli konut geliştiricisi Toplu Konut İdaresi

Başkanlığı (TOKİ), duvarın yaklaşık 540 kilometresini inşa etmekle görevlendirilmiştir. TOKİ'ye ait söz konusu bölümün; 97,27 kilometresi Hatay'da, 67,41 kilometresi Kilis'te, 38,10 kilometresi Gaziantep'te, 194,84 kilometresi Şanlıurfa'da, 66,81 kilometresi Mardin'de ve 47,34 kilometresi de Şırnak'ta yer almaktadır (TOKİ, 2017). Ağustos 2019'da duvarın 538,6 kilometrelik bölümü için duvar imalat ve inşası tamamlanırken,¹⁴ duvarın fiziki özellikleri ve teknolojik donanımları ise dikkat çekmektedir.

Sınır hattı boyunca yerleştirilen iki metre genişliğinde ve üç metre yüksekliğindeki yedi tonluk seyyar blokların üzerine bir metrelik jiletli teller çekilmiştir (Ibid). Ayrıca yüksekliği 15, çapı ise 7 metre olan kulekol adı verilen gözetleme kulelerin inşası da tamamlanmıştır. Gerek beton bloklar gerekse kulekollar mobilize bir yapıya sahip olup istenildiğinde başka bir bölgeye taşınabilir bir yapıya sahiptir. Proje kapsamında yakın alan gözetleme sistemi ile duvarın elektronik katmanı da oluşturulmuştur. Bu noktada termal kamera, kara gözetleme radarı, uzaktan komutalı silah sistemi, komuta kontrol merkezi, hat boyu görüntüleme sistemi ile sismik ve akustik algılayıcılar önemli rol oynamaktadır. Duvarın inşa edildiği sınır hattı boyunca ise devriye araçları görev alırken, havadan da zeplin ve insansız hava araçlarıyla sürekli olarak gözetlenmektedir.

Türkiye-Suriye Duvarı her ne kadar Türkiye'nin son yıllarda dönüşen sınır politikasının somut bir unsuru olsa da aslında AB'nin dış sınır güvenlik politikasının bir parçasıdır. Nitekim AB'nin özellikle Türk Ticaret Odaları ile iş birliği içinde kamu-özel ortaklıkları yoluyla çoğu sınır geçiş noktasının modernizasyonu, sınır istasyonlarının ve kara sınırlarında aydınlatma ve çitle devriye yollarının yeniden inşası, yeni gözlem kuleleri ve komuta merkezlerinin kurulması gibi önemli ulusal projelere destek verildiği bilinmektedir (Delegation of the European Union to Turkey, 2019). Örneğin Türk Şirketi Otokar'ın duvar hattında görev yapan devriye araçları, AB'nin 35,6 milyon Euroluk desteğiyle finanse edilmektedir (Akkerman, 2019, s. 17).

Türkiye'nin bir diğer sınır duvarı ise İran sınırında başlamıştır. Özellikle Afganistan ve Pakistan üzerinden son yıllarda radikal şekilde artan göç sonrası İran sınırında göçü engellemeye yönelik olarak duvar politikası izlenmiştir. Temmuz 2019'da 182 kilometrelik kısmının tamamlandığı¹⁵ İran Duvarı'nın inşası halen devam etmektedir. Aralık 2020'de sınırın Ağrı ilini kapsayan bölümünde 81 kilometrelik duvarın tamamlandığı belirtilmiştir.¹⁶ Ağustos 2021'de ise sınırın Hakkâri ilini kapsayan bölümünde 43 kilometrelik duvar inşası tamamlanmıştır. Bununla birlikte düzensiz göçü engellemek amacıyla başlatılan duvar inşasının Ağrı Doğubayazıt'tan Hakkâri Yüksekova'ya kadar İran sınırının tamamına yayılması planlanmaktadır (NTV, 2021). Öte yandan Türkiye'nin sınırlarını duvarlaştırma

¹⁴ İlgili bilgiye TOKİ'ye yapılan 14.07.2019 Tarih ve 65726 Sayılı Bilgi Edinme Başvurusu sonucunda ulaşılmıştır.

¹⁵ Bu bilgiye TOKİ'ye yapılan 14.07.2019 Tarih ve 65726 Sayılı Bilgi Edinme Başvurusu sonucunda ulaşılmıştır.

¹⁶ İlgili bilgiyi İçişleri Bakanı Süleyman Soylu twitter hesabından duyurmuştur. Bkz: <https://twitter.com/suleymansoylu/status/1334781951652278272> (Erişim Tarihi: 09.11.2021).

projesini Suriye ve İran ile sınırlı tutmayacağı, olası yasa dışı sınır geçişlerine göre Irak ve Gürcistan sınırlarına da duvar örebileceği beklenmektedir.

Bu noktada Foucault'nun yaklaşımını Türkiye özelinde değerlendirmek gerekir. Türkiye'nin duvarlarla çevrili bir ülke olmasında Suriye, Irak ve İran sınırlarında inşa ettiği duvarlar etkili olurken ana gerekçe düzensiz girişlerdir. Foucault'nun biyoiktidar tasviri ve kullandığı teknikler arasında yer alan; yaşatma, ölüme bırakma, nüfusun kontrolü ve gözetleme Türkiye'nin sınırlarında da görülmektedir. Türkiye özellikle son yıllarda artık açık şekilde göçe karşı sınır önlemleri almaktadır. İnşa ettiği duvarlar ile göçmenlerin girişini engellemeye çalışan Türkiye, Foucault'un tasvir ettiği iktidar reaksiyonlarını da göstermektedir. Nitekim inşa edilen duvarlar, sadece somut bir beton yığından ibaret değildir. Duvarlara entegre edilen gözetleme araçları, sınır hattında konuşlandırılan askeri birlikler ve düzensiz göçmenlerin girişinin engelleneceğine ilişkin söylemler bunu gözler önüne sermektedir.

Foucault'un iktidarında belirgin iki unsur olan egemenlik ve disiplin Türkiye örneğinde de belirgindir. Son dönemde göç yoğunluğunun artışı sonrasında özellikle İran sınırında duvarların inşası hızlandırılmış, sınır bölgesi Türkiye'nin egemenlik sembolü haline gelmiştir. "Kuş uçurtulmayacak kadar sağlam bir güvenlik duvarı" inşa edilirken, duvarın düzensiz girişleri engelleyeceğine ilişkin yanılı büyük bir kararlılıkla sürdürülmektedir.

Türkiye sahip olduğu jeopolitik konum gereği çokça sınır komşusu bulunan, terör başta olmak üzere bölgedeki güvenlik tehditlerini sınırlarında yakından hisseden, göç güzergahının gerek geçiş gerekse hedef noktası olarak merkezi konumda yer alan ve sınır yönetimine en çok ihtiyacı olan ülkelerden biridir. Ancak dünya genelindeki birçok devletin yaptığı gibi Türkiye de kendine tehdit olarak algıladığı unsurlara karşı duvar inşa etme yoluna gitmiştir. Yeni duvarların en güncel örneklerine sahip Türkiye'nin duvarları, özellikle son birkaç yıldır teröre karşı alınan bir güvenlik önleminin ziyade, geleneksel olmayan güvenlik tehditlerinden sayılan göçe karşı uygulanan engelleme politikasının somut çıktısıdır. Söz konusu politikalar Türkiye'yi duvarlarla çevrili bir ülke haline getirmiştir. Öyle ki Suriye, Irak ve özellikle de son dönemde İran sınırından geçerek Avrupa ülkelerine ulaşmaya çalışan göçmenler duvarlarla çevrili bir ülkeyi aşmak zorundadır. Görünen o ki Türkiye'nin coğrafi konumunu ve özelliklerini tanımlarken sıklıkla kullanılan "Türkiye üç tarafı denizlerle çevrili bir ülkedir" ifadesi artık yetersiz kalmaktadır. Bunun yerine kullanılacak cümle ise günümüz Türkiye'sini daha iyi anlatacaktır: "Türkiye duvarlarla çevrili bir ülkedir".

Sonuç ve Değerlendirme

Dünya tarihinin son 30 yılına anlatacak bir kelime seçilecek olsa kuşkusuz “duvar” akla gelecek ilk birkaç kelimedenden biri olacaktır. Berlin Duvarı'nın yıkılışı ile başlayan serüven yeni duvar inşaları ile devam etmektedir. Nitekim duvar fiziki olarak yıkılsa dahi “Berlin Duvarı gibi bir duvar” düşüncesi birçok siyasi liderin söylemleri ve eylemleri arasında yer almaktadır. Söz konusu serüvende değişen tek şey, duvarlar artık insanları “içerde tutmak” yerine “dışarıda tutmak” gerekçesiyle inşa edilmeye başlamıştır.

21. yüzyılın ilk çeyreğinde sınırsız bir dünya ütopyasından ziyade duvarlı bir dünya tecrübe edilmektedir. Devletler güç maksimizasyonu, otorite koruma, gözetim, denetleme, kontrol, engelleme gibi tekniklerini sınırlarında duvarlar aracılığıyla göstermektedir. Bir anlamda iktidar teknolojilerinin yeni versiyonları sınırlarda duvarlar aracılığıyla görünür kılınmaktadır. Egemenlik sahasına giren ve güvenlik tehdidi oluşturacağını kabul ettiği her unsura karşı sınırlarda duvarlar yükselmektedir. Üstelik yıllardır devletler arasındaki sınır sorunlarının ana sebeplerini oluşturan savaş durumları, terör faaliyetleri, askeri operasyonlar yerine geleneksel olmayan güvenlik unsurları olarak sayılabilecek göç, uyuşturucu ticareti, salgın hastalıklar, kaçakçılık, iklim olaylarına karşı duvar politikaları uygulanmaktadır. Özellikle kitlesel göç hareketleri, güzergahta yer alan neredeyse bütün devletler tarafından duvar inşa gerekçesi olarak öne sürülmektedir.

Göçlerin ve göç karşıtlığının paralel şekilde aratarak devam ettiği günümüz dünyasında, devletlerin sınırları politikaların merkezi konumu haline gelmektedir. Gerek göçmen sayılarının artması gerekse göçe sebebiyet veren etkenlerin her geçen yıl çeşitlenmesi ve sürekli hale gelmesi sınırların engelleyici misyonunu ön plana çıkarmaktadır. Sınır duvarları son 20 yılda bu misyonların temel araçları haline gelmektedir. Duvarlar, iktidarların otorite, güç ve egemenlik alanlarını sınırlarda göstermenin en popüler yolu haline gelmiştir. Hem yıllardır artarak büyüyen duvar piyasası hem de devletlerin duvar inşası konusundaki yarışı duvarları daha da çekici politikalar haline getirmiştir.

Son yıllarda ABD-Meksika, İspanya-Fas, Türkiye-Yunanistan, Polonya-Belarus sınırları başta olmak üzere dünyanın farklı sınırlarında görüldüğü üzere, göç(men)lere karşı uygulanan temel uygulama duvar inşa etmektir. Çalışmada örneklem olarak ele alınan Türkiye, her şeyden önce duvarlı dünyanın en güncel örneklerini sınırlarında barındırması bakımından önemli bir ülkedir. 2010 sonrasında kitlesel göç hareketlerinin küresel bir gündem maddesi haline gelmesiyle Türkiye, göçmenlerin giriş yaptığı Suriye, Irak ve İran ile Avrupa'ya geçiş yaptığı Bulgaristan ve Yunanistan sınırları ile merkezi konumda yer almaktadır. Türkiye'nin bu çalışma için örneklem olarak alınmasında ise söz konusu sınırların tamamının duvarlarla kaplı olmasının ana etkendir. Nitekim Türkiye, duvarlı bir dünyada duvarlarla çevrili bir ülke haline gelmiştir.

Türkiye'nin duvarlarla çevrili bir ülke haline gelmesinin en temel etkeni göç süreçleridir. Geçmişte benzer kitlesel hareketliliklerde Türkiye'nin planlı, etkili ve kararlı bir sınır politikasının olmadığı görülmüştür. Böyle bir göç hafızasına sahip Türkiye, 2010 sonrasında Suriye, son yıllarda ise Afganistan ve Pakistan kaynaklı kitlesel göç süreçlerinde ise sorunları halen yaşamaktadır. Öyle ki geçen yıllar içerisinde sınır yönetimine dair somut bir politika olarak sadece duvar inşası görülmektedir. Daha iyi bir yaşam için her türlü zorluğu göze alarak yaşam yerlerini terk eden göçmenler için duvarların bir engel olmadığı ve olmayacağı ise Türkiye başta olmak üzere duvarlarla kaplı dünyadaki birçok sınırda görülmektedir.

EXTENDED SUMMARY

In this study, the concept of the borderless world created by globalization after the fall of the Berlin Wall is questioned together with the newly built walls. All over the world, regardless of geography, states have entered the race to close their borders with walls against migration. Even though the Berlin Wall was physically destroyed, the idea of a wall like it did not disappear, on the contrary, states entered the race to build a wall, especially in the 21st century. While there were 15 walls in the world in 1989, when the Berlin Wall was demolished, nearly 80 border walls were built by the states as of 2019. Today, there has been a transition from an borderless world to a walled world.

Boundary walls are as important as their physical structures with their sociological backgrounds. Michel Foucault's handling of power, power techniques, and especially his description of "power technologies" are important to understanding the sociology of walls. Foucault calls the sovereign power, which is decision-making, restrictive, prohibitive, and holds the rights to kill and keep alive, with a different conceptualization, "biopower". In Foucault's technologies of power, two mechanisms such as sovereignty and discipline come to the fore; These mechanisms find their counterparts in border walls in the 21st century.

Migration comes to the fore as the reason for the construction of border walls in the world. The transformation of the concept of security has made migration an element that should be prevented by states rather than interstate conflicts or military threats. After 2010, when migration became a global agenda item, states entered into a race to build a wall. While this context lays the groundwork for the theoretical part of the study, migration has been evaluated in the context of an unconventional security approach.

In this study, Turkey is examined as one of the states that built a wall on its borders. Turkey has covered most of its eastern and southeastern borders with walls, citing security threats and irregular migrant inflows. At the same time, Greece and Bulgaria on their western borders built a wall on their borders with Turkey, citing irregular migrant inflows. First of all, in 2012 Greece and 2014 Bulgaria started to build walls on the borders of Turkey. In 2016, Turkey decided to build a wall on its entire border with Syria, which was completed in 2020. Afterward, wall constructions started in the regions where the geographical conditions were suitable on the Iraqi border. After the increase in the number of migrants from Afghanistan and Pakistan in recent years, Turkey started to build a wall on the Iranian border, and the construction process is continuing.

As a result, Turkey has become a walled country in the transition from the borderless world to the walled world. Migration processes are the main factor behind Turkey's becoming a walled country. It has been observed that Turkey did not have a planned, effective, and determined border policy in similar mass movements in the past. However, as seen in other states that have built walls against migration on their borders, the walls are useless against migrants who migrate for a better life. Turkey has become a walled country with dysfunctional fortifications on its borders.

Kaynakça

- Adamson, F. B. (2006). Crossing Borders: International Migration and National Security. *International Security*, 31(1), 165-199. <https://www.jstor.org/stable/4137542>
- Akkerman, M. (2019). *The Business of Building Walls*. Research Report. Centre Delàs d'Estudis per la Pau.
- Aras, R. (2020). *The wall: The making and unmaking of the Turkish-Syrian border*. Palgrave Macmillan.
- Arıboğan, D. Ü. (2017). *Duvar*. İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Atkinson, M. (2016). Barbed-wire borders in the Middle East. *Middle East Eye*. <http://www.middleeasteye.net/features/barbed-wire-borders-middle-east>
- BBC. (2021, Ağustos 21). Greece finishes fence at Turkey border amid warnings of Afghan migrant surge. *BBC News*. <https://www.bbc.com/news/world-europe-58289893>
- Baylis, J. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(18), ss. 69-85.
- Becker, J. (2018). Speaking to The Wall: Reconceptualizing the US–Mexico Border “Wall” from the Perspective of a Realist and Constructivist Theoretical Framework in International Relations. *Journal of Borderlands Studies*, 1-13. <https://doi.org/10.1080/08865655.2018.1482775>
- Benedicto, A. R., Akkerman, M., & Brunet, P. (2020). *Walled World Towards a Global Apartheid*. Centre Delas Reports. Centre Delàs d'Estudis per la Pau. https://www.tni.org/files/publication-downloads/informe46_walledworld_centredelas_tni_stopwapenhandel_stopthewall_eng_def.pdf
- Benedicto, A. R., & Brunet, P. (2018). *Building Walls: Fear and Securitization in European Union* (s. 58). Research Report. Centre Delàs d'Estudis per la Pau.
- Benek, S. (2016). Historical Background of Turkey-Syria Relations in the Term of Social Geograpy. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(1), 171-192. <https://doi.org/10.21547/jss.256743>
- Bentham, J. (2008). *Panoptikon: Gözün iktidarı* (B. Çoban & Z. Özarslan, Çev.). Su Yayınları.
- Bissonnette, A., & Vallet, É. (Ed.). (2021). *Borders and border walls: In-security, symbolism, vulnerabilities*. Routledge.
- Brown, Wendy. (2011). *Yükselen Duvarlar Zayıflayan Egemenlik*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Caballero-Anthony, M. (2016). Understanding Non-traditional Security. *An Introduction to Non-Traditional Security Studies: A Transnational Approach* (ss. 3-19). SAGE Publications Ltd. <https://doi.org/10.4135/9781473972308>
- Caballero-Anthony, M. (2017). From Comprehensive Security to Regional Resilience: Coping with Nontraditional Security Challenges. A. Baviera & L. Maramis (Ed.), *Building ASEAN community: Political-security and socio-cultural reflection*. Economic Research Institute for ASEAN and East Asia.
- Caballero-Anthony, M., & Emmers, R. (2006). Understanding the Dynamics of Securitizing Non-Traditional Security. *Non-Traditional Security in Asia*. Routledge.

- Carter, D. B., & Poast, P. (2017). Why Do States Build Walls? Political Economy, Security, and Border Stability. *Journal of Conflict Resolution*, 61(2), 239-270. <https://doi.org/10.1177/0022002715596776>
- Chaichian, M. A. (2015). *Empires and walls: Globalization, migration, and colonial domination* (Haymarket Books).
- Cook, A. (2017). Non-traditional Security and World Politics. M. Beeson & N. Bisley (Ed.), *Issues in 21st century world politics* (3rd ed). Palgrave Macmillan.
- Cumhuriyet. (1988, Eylül 4). *Kürtlere "çadırkent"*.
- Cumhuriyet. (1989, Ağustos 22). *Özal, "hepsini alırız" dedi, göçmen sayısı 300 bini aşınca sınırı kapattı*. <https://www.cumhuriyetarsivi.com/katalog/192/sayfa/1989/8/22.xhtml>
- Curley, M. (2016). Migration and Movements of People. İçinde *An Introduction to Non-Traditional Security Studies: A Transnational Approach* (ss. 193-209). SAGE Publications Ltd. <https://doi.org/10.4135/9781473972308>
- Çalık, B. (2012, Ekim 16). Mülteci sayısı psikolojik sınırı aştı. *Sabah*. <https://www.sabah.com.tr/gundem/2012/10/16/multeci-sayisi-psikolojik-siniri-asti>
- Delegation of the European Union to Turkey. (2019). *EU Supports Stronger Border Management in Turkey*. Delegation of the European Union to Turkey. <https://www.avrupa.info.tr/en/eu-supports-stronger-border-management-turkey-41>
- Devaney, T. (2017). More than 200 companies express interest in border wall construction. *The Hill*. <https://thehill.com/regulation/321644-construction-of-trumps-wall-attracts-bids-from-225-companies>
- Di Cintio, M. (2013). *Walls: Travels along the barricades*. Soft Skull Press.
- Digidiki, V., & Bhabha, J. (2020, Şubat 7). Greece's proposed 'floating wall' shows the failure of EU migration policies. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2020/feb/07/greece-floating-wall-eu-refugees-migrant-policy>
- Flores, E. (2017). Walls of Separation: An Analysis of Three "successful" Border Walls. *Harvard International Review*, 38(3), 10-12.
- Foucault, M. (1990). *The history of sexuality* (Vintage Books ed). Vintage Books.
- Foucault, M. (1991). *Discipline and punish: The birth of the prison* (Reprint). Penguin Books.
- Foucault, M. (1994). *The birth of the clinic: An archaeology of medical perception*. Vintage Books.
- Foucault, M. (2004). *Toplumu savunmak gerekir = Il faut défendre la société* (Ş. Aktaş, Çev.). YKY.
- Frye, D. (2018). *Walls: A history of civilization in blood and brick* (First Scribner hardcover edition). Scribner.
- Fukuyama, F. (1989). The End of History? *The National Interest*, 16, 3-18. <https://www.jstor.org/stable/24027184>
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2022). *Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler*. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>
- Gökalp Aras, N. E. (2014). Biyopolitik Bir Nüfus Politikası Olarak Avrupa Birliği'nin Düzensiz Göç Rejimi ve Sınırlarda Ölüm Siyaseti. *Nüfus Bilim Dergisi*, 36, 67-102.

- Grün, Gianna-Carina. (2021). As migration is rising, so are border barriers. *Deutsche Welle*. <https://p.dw.com/p/3yv5t>.
- Hjelmgraad, K. (2018). *Border walls: 77 walls or fences around world, many erected since 9/11*. USA Today. <https://www.usatoday.com/story/news/world/2018/05/24/border-walls-berlin-wall-donald-trump-wall/553250002/>
- Hobsbawm, E. J. (2012). *Kısa 20. yüzyıl: Aşırıliklar çağı 1914-1991* (Y. Alogan, Çev.). Everest Yayınları.
- İçduygu, A., Erder, S., & Gençkaya, Ö. F. (2014). *Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulusdevlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere* [MiReKoc Araştırma Raporları 1/2014]. Koç Üniversitesi Göç Araştırmalar Merkezi. https://mirekoc.ku.edu.tr/wp-content/uploads/2017/01/Tu%CC%88rkiyenin-Uluslararası-C4%B1-Go%CC%88c%CC%A7-Politikalar-C4%B1-1923-2023_.pdf
- Jones, R. (2012). *Border walls: Security and the war on terror in the United States, India and Israel*. Zed Books.
- Karabulut, B. (2021). "Uluslararası İlişkiler Kuramlarının Güvenlik Yaklaşımları: Karşılaştırmalı Bir Analiz". *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 5 (1), ss. 51-87.
- Kershner, I. (2005). *Barrier: The seam of the Israeli-Palestinian conflict* (1st ed). Palgrave Macmillan.
- Kicinger, A. (2004). *International migration as a non-traditional security threat and the EU responses to this phenomenon*. Central European Forum for Migration Research.
- Kirişçi, K., & Karaca, S. (2016). Hoşgörü ve Çelişkiler: 1989, 1991 ve 2011'de Türkiye'ye Yönelen Kitleli Mülteci Akınları. İçinde A. Kaya & M. M. Erdoğan (Ed.), *Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler* (2. Baskı, ss. 295-314). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Langerbein, H. (2009). Great Blunders?: The Great Wall of China, the Berlin Wall, and the Proposed United States/Mexico Border Fence. *The History Teacher*, 43(1), 9-29.
- Linebarger, C., & Braithwaite, A. (2020). Do Walls Work? The Effectiveness of Border Barriers in Containing the Cross-Border Spread of Violent Militancy. *International Studies Quarterly*, 64(3), 487-498. <https://doi.org/10.1093/isq/sqaa035>
- Loftus, B. (2015). Border regimes and the sociology of policing. *Policing and Society*, 25(1), 115-125. <https://doi.org/10.1080/10439463.2013.802788>
- Lyman, R. (2015, Nisan 6). Bulgaria Puts Up a New Wall, but This One Keeps People Out. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2015/04/06/world/europe/bulgaria-puts-up-a-new-wall-but-this-one-keeps-people-out.html>
- Major, P. (2010). *Behind the Berlin Wall: East Germany and the frontiers of power*. Oxford University Press.
- Marzęda-Młynarska, K. (2016, Haziran 23). *Non-Traditional Security Challenges And Regional Governance: Eu And Asean Answers to The Migration Crisis*. CEEISA-ISA Conference 2016, Ljubljana.

- Masys, A. J. (2016). Manufactured Risk, Complexity and Non-traditional Security: From World Risk Society to a Networked Risk Model. İçinde A. J. Masys (Ed.), *Exploring the Security Landscape: Non-Traditional Security Challenges* (ss. 313-325). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-27914-5_15
- Mbembe, A. (2018, Kasım 11). *The idea of a borderless world*. Africa Is a Country. <https://africasacountry.com/2018/11/the-idea-of-a-borderless-world>
- Meyer, M. (2015, Kasım 6). Günter Schabowski, the Man Who Opened the Wall. *New York Times*. <https://www.nytimes.com/2015/11/07/opinion/gnter-schabowski-the-man-who-opened-the-wall.html>
- Milliyet. (1988, Eylül 4). *Irak'tan Türkiye'ye Bomba*.
- Milliyet. (1991a, Nisan 4). *Saddam'a Yaptırım Bekliyoruz*.
- Milliyet. (1991b, Nisan 5). *Batı'dan Türkiye'ye gözdağı: "Kürtlere sınırı aç"*.
- Moraczewska, A. (2010). The changing interpretation of border functions in international relations. *Revista Română de Geografie Politică*, 12(2). http://rrgp.uoradea.ro/2010_2.html
- Mortimer, C. (2015). *Bulgaria builds final part of razor wire fence to keep out refugees*. *The Independent*. <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/bulgaria-builds-final-part-razor-wire-fence-keep-out-refugees-10437962.html>
- Moulson, G. (2015, Kasım 2). Günter Schabowski: Political spokesman whose 1989 press conference hastened the fall of the Berlin Wall. *Independent*. <https://www.independent.co.uk/news/obituaries/g-nter-schabowski-political-spokesman-whose-1989-press-conference-hastened-the-fall-of-the-berlin-a6718601.html>
- Muna, R. (2006). Securitizing Small Arms and Drug Trafficking in Indonesia. İçinde *Non-Traditional Security in Asia*. Routledge.
- Murray-Chandler, L. A. (2009). *Agent and subject of discipline: How the novice teacher experiences the techniques of power* [Master Thesis, University of Nevada Las Vegas]. <https://digitalscholarship.unlv.edu/thesisdissertations/949>
- Nail, T. (2013). The Crossroads of Power: Michel Foucault and the US/Mexico Border Wall. *Foucault Studies*, 110-128. <https://doi.org/10.22439/fs.v0i15.3993>
- Nielsen, N. (2012). Fortress Europe: A Greek wall close up. *EUobserver*. <https://euobserver.com/fortress-eu/118565>
- NTV. (2021). *İran sınırına 43 kilometre beton duvar örüldü*. <https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/iran-sinirina-43-kilometre-beton-duvar-oruldu,Hf5MIWqRIE6FHNIIdfMckJQ>
- Ohmae, K. (1989, Mayıs 1). Managing in a Borderless World. *Harvard Business Review*, May–June 1989, 152-161. <https://hbr.org/1989/05/managing-in-a-borderless-world>

- Özdel, G. (2012). Foucault Bağlamında İktidarın Görünmezliği Ve “Panoptikon” İle “İktidarın Gözü” Göstergeleri. *The Turkish Online Journal Of Design, Art And Communication*, 2(1), 22-29. <https://doi.org/10.7456/10201100/003>
- Öztiğ, L. İ. (2016, Ocak 28). 1988-1991 Kuzey Irak Sığınmacı Krizi. *Türk Dış Politikası Kriz İncelemeleri*. <http://tdpkrizleri.org/index.php/1988-1991-irakl-s-g-nmac-lar-krizi>
- Reuters. (2015, Ocak 14). Bulgaria to extend fence at Turkish border to bar refugee influx. *Reuters*. <https://www.reuters.com/article/us-bulgaria-turkey-fence-idUSKBN0KN1JG20150114>
- Reuters. (2020, Ocak 30). Greece wants floating fence to keep migrants out. *Reuters*. <https://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-greece-barrier-idUSKBN1ZT0W5>
- Rottman, G. L., & Taylor, C. (2008). *The Berlin Wall and the Intra-German Border, 1961-89*. Osprey.
- Rousseau, J.-J. (1913). *The Social Contract: And, Discourses*. Dent.
- Saddiki, S. (2017). *World of Walls: The Structure, Roles and Effectiveness of Separation Barriers*. Open Book Publishers. <https://doi.org/10.11647/OBP.0121>
- Schick, J. M. (2016). *The Berlin Crisis, 1958-1962*. University of Pennsylvania Press. <https://www.degruyter.com/doc/cover/9781512806465.jpg>
- Sferrazza Papa, E. C. (2018). What is a wall?: Towards an ontology of political artefacts. *Rivista di estetica*, 67, 80-96. <https://doi.org/10.4000/estetica.2645>
- Sheridan, C. (2016). *Foucault, Power and the Modern Panopticon* [Senior Theses, Trinity College]. <https://digitalrepository.trincoll.edu/theses/548>
- Sonnevend, J. (2016). *Stories without borders: The Berlin Wall and the making of a global iconic event*. Oxford University Press.
- Sperber, E. (2017). *The Concept of the Wall*. Truthout. <https://truthout.org/articles/the-concept-of-the-wall/>
- Sun-Tzu. (2008). *Savaş Sanatı* (A. Demir, Çev.; 3. Baskı). Kastaş Yayınları.
- Taylor, F. (2011). *The Berlin Wall: A world divided, 1961 - 1989* (1. Harper Perennial ed., [Nachdr.]). Harper Perennial.
- Thucydides. (1972). *History of the Peloponnesian War* ([Rev. ed]). Penguin Books.
- Thucydides. (2009). *The Peloponnesian War* (M. Hammond & P. J. Rhodes, Çev.). Oxford University Press.
- TOKİ. (2017, Şubat). *Sınır duvarı inşaatı tüm hızıyla sürüyor*. [toki.gov.tr. https://toki.gov.tr/haber/sinir-duvari-insaati-tum-hiziyla-suruyor](https://toki.gov.tr/haber/sinir-duvari-insaati-tum-hiziyla-suruyor)
- Ulusoy, O., Baldwin-Edwards, M., & Last, T. (2019). Border policies and migrant deaths at the Turkish-Greek border. *New Perspectives on Turkey*, 60, 3-32. <https://doi.org/10.1017/npt.2019.2>
- Upadhyaya, P. (2006). Securitization Matrix in South Asia: Bangladeshi Migrants as Enemy Alien. İçinde M. Caballero-Anthony, R. Emmers, & A. Acharya (Ed.), *Non-Traditional Security in Asia: Dilemmas in Securitization*. Routledge.

- Ünay, H. (2020). *Düzensiz Göçmenlerin Sınırı Geçme Deneyimleri ve Kararlılıklarının Analizi: Pazarkule Sınır Kapısı Örneği* [GAV Çalışma Raporları]. Göç Araştırmaları Vakfı.
- Vallet, É. (Ed.). (2014). *Borders, fences and walls: State of insecurity?* Ashgate.
- Yeşiltaş, M., Özdemir, Ö. B., Öncel, R., Düz, S., & Öztürk, B. (2016). *Sınırdaki düşman Türkiye'nin DAİŞ mücadelesi*. SETA/Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı.
- Yüzbaşıoğlu, N. (2019, Kasım 4). *4 Soruda Bulgaristan'dan zorunlu göç*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/4-soruda-bulgaristandan-zorunlu-goc/1634850>

Araştırma Makalesi

Kırım Savaşı'nda Görev Alan 1849 Macar Mültecileri ¹

Dursun Ayan²

Öz

Bu çalışmada 1848-49 Macar Bağımsızlık Savaşı sonrası Lajos Kossuth ile beraber Osmanlı'ya sığınan mültecilerden din değiştirerek Kırım Savaşı'na katılan Macarlar konu edinilmiştir. Bunların kısa hayat hikâyeleri betimlenmiştir. 1848-49 Macar Bağımsızlık Savaşı, mültecilerin Osmanlı topraklarındaki kampları, güzergâhları ve yerleşimleri, bu sürecin uluslararası diplomaside yansımaları da kısaca ele alınmıştır. Metin içinde ayrıca 18. Yüzyılda Osmanlı'ya iltica eden Macar soylular ve dönemin tarihi koşulları hakkında da bilgi verilmiştir.

Macar Bağımsızlık Savaşı ve Kırım Savaşı hakkında ayrıntıya girilmemiş, Eylül 1855 Kars Kalesi'nin Ruslara teslim edilmesiyle (Kars'ın Sükûtu) ilgili General György Kmety'nin [İsmail Paşa] *A Narrative of the Defence of Kars on the 29th September 1855* adlı hatıratına değinilmiştir.

Çalışma tarih ve diplomasi kavramlarını göç, mülteci, iskân, yardım ve istihdam bağlamında ele almaya çalışmıştır. Kırım Savaşı'na katılan Macar askerlerin Osmanlı topraklarındaki adları, Macar ve Osmanlı ordusundaki rütbeleri ve Kırım Savaşı dışındaki askeri görevleri de ayrıca belirtilmiştir. Çalışmaya General Kmety [İsmail Paşa] ve General Richárd Guyon [Hurşid Pasha] ile ilgili dört belge Osmanlı Arşivinden eklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Macar Mülteciler, Kırım Savaşı, Macar Bağımsızlık Savaşı, Kars Savunması, Tarih, Biyografi.

¹ Makale Geliş Tarihi: 17.04.2022 Makale Kabul Tarihi: 27.04.2022

² Dr., Sosyolog, Sosyoloji Derneği, dursunayan@hotmail.com

ORCID NO: 0000-0002-5152-0546

Research Article

1849 Hungarian Refugees At The Crimea War

Abstract

In this study, Hungarians, who took refuge in the Ottoman Empire with Lajos Kossuth after the 1848-49 Hungarian War of Independence, converted to religion and participated in the Crimean War. Their short life stories are described. The Hungarian War of Independence of 1848-49, the camps, routes and settlements of the refugees in the Ottoman lands, and the reflections of this process refugees in international diplomacy were also briefly discussed. In the text, information is also given about the Hungarian nobility who took refuge in the Ottoman Empire in the 18th century and the historical conditions of that period.

Detailed information about the Hungarian War of Independence and the Crimean War are not mentioned, but memories of General György Kmety [Ismail Pasha] with title of *A Narrative of the Defence of Kars on the 29th September 1855* about the surrender of Kars Castle to the Russian Army in September 1855 (Kars's Silence) are mentioned.

This study tried to deal with the concepts of history and diplomacy in the context of migration, refugee, resettlement, aid and employment. The names of the Hungarian soldiers participating in the Crimean War in the Ottoman lands, their ranks in the Hungarian and Ottoman army and their military duties outside the Crimean War are also indicated. Four documents related to General György Kmety [Ismail Pasha] and General Richárd Guyon [Hurşid Pasha] were added to the study from the Ottoman Archives.

Keywords: Migration, Hungarian Refugees, Crimean War, Hungarian War of Independence, Kars Defence, History, Biography

Giriş

Ulusların bağımsızlık düşüncesi genellikle ulus devletlerin imparatorluklardan kopuşu ve doğal hukuk kavramlarının Avrupa düşüncesinde oluşmasıyla su yüzüne çıkmıştır. Ancak bunların bir iki günde olmadığı siyasi tarihten bilinmektedir. Macar kavminin tarihi macerası da bugünkü ulus devlet oluşuna kadar pek çok olayı sahneye koymuş, Osmanlı hâkimiyetiyle birlikte milli bilincini şekillendirdiği görülmüştür.

“Ancak Osmanlıların Macaristan’daki hâkimiyetinin sona ermesi ve eski Macar topraklarının çoğunun Avusturya İmparatorluğu’nun hâkimiyeti altına girmesi Türk-Macar ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıcı olarak nitelendirilebilir. ... Bunun bir sebebi, Macarların, Avusturya imparatorlarının mutlakiyetçi idarelerine karşı girişilen başarısız milli mücadeleleri ve bağımsızlık savaşlarının ardından Osmanlı topraklarına sığınan liderlerinin mülteci olarak kabul edilmesidir (Fodor, 2014, s.79).

Burada 1848-49 Macar Bağımsızlık Savaşından sonra 1849’da Osmanlı’ya sığınan mültecilerden din değiştirerek Kırım Savaşı’na katılanlar konu olarak ele alınacaktır. Ancak bu duruma gelene kadar Türk-Macar tarihinde birkaç olaya kısaca göz atıp durumu sosyoloji ve uluslararası hukuk kavramlarıyla ilişkili kılmak gerekir. 1849 mültecilerinin Osmanlı’daki durumu Macar bağımsızlığı ve kendileri açısından bir varoluş meselesidir çünkü onları Osmanlı’ya getiren yolun sonrası başka mücadelelerle Macar Bağımsızlığına çıkmıştır.

1849’da Macarların Avusturya ve Rusya karşısına çıktıkları mücadele onları korumasız duruma düşürmüş ve bugün mülteci tanımında kendini gösteren koşullar 1848-49 mücadelesinde su yüzüne çıkmış ve o yıllarda tarih ve edebiyat metinlerinde kendini göstermiştir. Bugünkü mülteci kavramı o zamanın tarihi koşulları ile örtüşmektedir:

“Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statüyü ifade eder (<https://www.goc.gov.tr/multeci>)”.

Tarih, Göç ve Uluslararası Hukuk Açısından Bazı Kavramlar

1849 Macar mültecilerinden bazılarını Kırım Savaşı’na kadar götüren tarihi yolda birkaç göç ve uluslararası hukuk kavramını hatırlamak gerekir. Göçmek bireyin ve/ya sosyolojik birimlerin “varoluşsal anlamda, bir “proje” ve “eylem” olarak yola çıkması” diye felsefi bir çerçeveye konulursa (Ayan, 2021, s.95) Macar mültecilerin 1848-49 Bağımsızlık savaşında yenilmelerinden sonra Osmanlıya sığınmaları göçme/sığınma eylemiyle birlikte gelecekte

Macaristan'ın bağımsızlığı için varoluşsal bir tarihi "projeyi" de beraberinde taşımaktadır. Örneğin Lajos Kossuth'un uzun mültecilik yolu onu Macar ulusal kahramanı yapacak kadar diplomatik görüşme ve yazışmaya zorlamıştır. General György Kmety ise Osmanlı'da asker olmak için Müslüman olmuş (ihtida etmiş), Macaristan'ın bağımsızlığı için İstanbul, İtalya ve Londra'da faaliyette bulunmuş, tekrar Osmanlı ordusuna katılıp Ruslara karşı Kırım Savaşı'nda isteyerek savaşmıştır. Tabii ki böyle yaşamalarının arkasında onların yaratılışından gelen psiko-biyolojik bireysel farklılıkları da gözden kaçırmamak gerekir.

Göç nedeni olarak "komşuluk-düşmanlık", "insan-doğa" diyalektiği (Ayan, 2021, s.94) yanında "baskı-özgürlük" diyalektiğini de belirtmek gerekir. Çünkü Avusturya'nın Macarlara yaptığı baskıyı Ruslarla pekiştirmesine bakılırsa, Kossuth'un bağımsızlık için ömrünün sonuna kadar bir ülküyü yaşatması anlamlıdır.

"... Sartre, tarihsel bir eylemi anlamada tek bir savaşı anlamayı örnek olarak verir. Ona göre tek bir savaşı anlamak, başkasının *praksis*'ini kendine özgü nesneliliğindeki içkinlikte kavramak demektir. ... Bu nedenle, başkasını ortadan kaldırma projesi olarak savaş, başkasını anlamada bir derinleşmedir (Ürek, 2006, s.112). Sartre'ın ifadesindeki "savaşı anlamak" Macarların Avusturyalıları ve Rusları anlaması kadar Osmanlıların da bu üç devlet bağlamında savaşı anlamasını sağlamış görünmektedir. Çünkü Macarların 1849'da Osmanlı topraklarına sığınmasıyla birlikte Rusların ve Avusturyalıların onların iadesi için Osmanlı'ya yaptıkları baskı dikkate değer bir yazışma ve diplomatik görüşmeyi savaşla beraberinde getirmiştir. Bu görüşmeler farklı araştırmalarda gündeme gelmekte, en ayrıntılı içeriği Bayram Nazır'ın (Nazır, 2016) çalışmasında kazanmaktadır. Kaldı ki 1853'de Osmanlılar Ruslarla savaşmayı Kırım Savaşı'nın bir aktörü olarak yeniden okuyup idrak edeceklerdi.

Sosyolojik olarak "insan ve insan öbeklerinin bir coğrafyadan diğer bir coğrafyaya herhangi bir nedenle giderek orada geçici veya sürekli yerleşmesi ve/veya başka yere geçiş için orada bir süre kalması göç" olarak kavramlaştırılabilir. Göç İdaresi ise kavramı şöyle tanımlamaktadır:

"Uluslararası bir sınırı geçerek veya bir Devlet içinde yer değiştirmek. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Buna, mülteciler, yerinden edilmiş kişiler, yerinden çıkarılmış kişiler ve ekonomik göçmenler dâhildir."

([https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/files/goc_terminleri_sozlugu\(1\).pdf](https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/files/goc_terminleri_sozlugu(1).pdf) Erişim 30.03.2022).

Ancak sosyolojik göçün siyasal ve hukuki nedenlerle farklı şekilde adlandırılması uluslararası hukuk ve göç bağlamında geniş tarihi bir söz dağarcığına işaret etmektedir (Ayan, 2021). Bu çalışmada, *sığınmacı* yerine *Macar Mülteciler* kavramı kullanılması Osmanlı tarihi ve dönemin uluslararası hukuk terminolojisinden dolayıdır. Bugün ise *mülteci*;

“İrki, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden, ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişi” olarak tanımlanmaktadır.[https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/files/goc_terimleri_sozlugu\(1\).pdf](https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/files/goc_terimleri_sozlugu(1).pdf). Erişim 30.03.2022) ki;

1849’da Osmanlı topraklarına sığınan Macarların ve Lehlerin (Polonyalıların) durumu bu tanıma uygundur. Çünkü Avusturya Macar Özgürlük Hareketini (1848-49) bastırmak için Ruslarla iş birliği yapmış, Ruslar 200.000 kişilik bir orduyla Macarları yenilgiye uğratmış ve büyük can kayıplarına neden olmuştur. İlk etapta sığınan yaklaşık 5.000 kişi sadece dönemin önde gelen muharip Macar ve Lehleri olmayıp sivil halktan insanlardı da (Nazır, 2016, s.65).

Diplomasi-göç bağlamında bakılırsa, Macar mültecilerin Osmanlı’ya göçü kaybedilmiş bir savaş sonucu olsa da bu vesileyle başlayan diplomasi ve propaganda yeni Macaristan’ın kazanç hanesine yazılmıştır. Hatırlamak gerekirse; Lajos Kossuth’un Kütahya’da güncel Macar Anayasasını şekillendirdiği görüşü genel bir kabul gördüğü gibi boş durmayıp uluslararası girişimlerle bunu tamamladığı bilinmektedir (Hermann, 2003, ss. 88-89).

Diplomasi ve Güvenlik

Doğrudan taraf olarak Osmanlı-Rus-Avusturya arası, dolaylı olarak İngiltere-Fransa-Almanya-Amerika-Osmanlı arası görüşmeler, Macar mülteciler üzerinden yapılan pazarlıklar, tehditler, kayırmalar yoğun bir görüşme ağı örmüştür (Nazır, 2016; Gümüş, 2010). Bu ağda diplomatlar kadar idari ve askeri yetkililer de uluslararası mütekabiliyet esasında yer almıştır. Mültecilerin güvenlikleri uluslararası tehditlere, suikastlara ve casusların çıkardıkları iç kargaşalara, firarlara, adam kaçırmalara engel olacak şekilde Osmanlı yetkililerince sağlanmış hatta mültecilerin bazı yetkililere karşı uygunsuz davranışları bile bir devlet politikası olarak tolere edilmiştir (Nazır, 2016). Tüm bunlar Sultan Abdülmecit’in “Tahtımı veririm ama mültecileri asla vermem” şeklindeki uluslararası açıklamasına dayanmaktadır.

Macar mültecilerle ilgili çalışmalardan anlaşılıyor ki göç olgusu en azından iltica boyutunda bir güvenlik ve koruma sorununu beraberinde getirmiştir. Bu sığınanların grup içi çatışmalarından, suikastlardan, rakip devletlerin ajan faaliyetlerinden ve provokasyonlardan Osmanlı’nın mültecileri koruması şeklinde olmuştur. Pek çok örnek

yanında General Kmety [İsmail Paşa] ve Jósef Kohlmann'ın [Feyzi Paşa] 1855 Kars'ın Sükûtu'ndan sonra Ruslara güvenmediği için Erzurum'a giderken eşlik edenlere özel bir ücret ödenmiştir BOA (A.}MKT.MHM. 83 21 1 1272 Ca 19).

Göç terminolojisi açısından bakılırsa, sayıları Vidin'den Kütahya'ya, Halep'e ve Malta'ya doğru gittikçe azalan 1849 Leh ve Macar mültecilerin Türk topraklarına gelmeleri bir sığınma olsa da Türkiye içinde yerleştirilmeleri dar kapsamlı hassas bir iskân olarak değerlendirilmelidir. Örneğin ihtida eden askerlerin Türkiye'de nereye yerleştirileceklerine, Ruslar görüş belirtse de güvenlikleri açısından Osmanlı karar vermiştir (Nazır, 2016, ss.405-407). Ancak Lehlerin Malta'ya gönderilmesi Rusya'nın görüşüdür (Nazır, 2016. s.335) ki bunların durumu da hayatları söz konusu olduğu için bir *zorunlu göçtür*. 18. Yüzyılda Macaristan'dan Türkiye'ye sığınan II. Ferenc Rákóczi, Imre Tököly ve maiyetleri için de durum aynıdır. Bunların yerleşim yerlerine de devlet karar vermiş ve güvenlik önlemleri almıştır. Bunlar da Osmanlı yanlısı olmak ya da Avusturya'ya karşı olmak gibi ortak özelliklere sahiptirler.

İstihdam

1849 Mültecilerinin beslenme, giyim, konaklama, nakil masrafları, geçici maaşlar, harçlıklar, bazılarının borçlarının ödenmesi gibi harcamaların Osmanlıya büyük masraf açtığı ilgili kayıtlardan anlaşılmaktadır (Nazır, 2016, s.118, 119, 120, 369). 1848-49 Macar mültecilerin dar kapsamlı olarak, örneğin, Kütahya'ya yerleştirilmeleri bir tür misafirlik, koruma, diplomatik sığınmacılık olarak değerlendirilmelidir. Çünkü burada kaldıkları süre içinde (12 Nisan 1850-1 Eylül 1951) bütün giderleri devlet tarafından sağlanmış, suikast ve tehditlerden, ajan faaliyetlerinden korunmuşlardır. Kendi gündelik işleri ile ilgilenmişler, herhangi bir şekilde ücret karşılığı çalıştırılmamışlar, hatta maddi destek sağlanmıştır (Nazır, 2016, s.369). Ayrıca, Kossuth ile birlikte Türkiye'den ayrılan 55 kişiye Missisipi gemisiyle Çanakkale'den Marsilya'ya giderken (10. Eylül 1951) dört torba içinde 40.000 (kırk bin) kuruş da harçlık verilmiştir (Nazır 2016, s.404).

Bu misafirlik durumu 18. Yüzyıl misafiri II. Ferenc Rákóczi için de geçerli olmuş, harcama kalemleri ve diğer yardımlar kayıtlarda yer almıştır (Erdoğan, 2011).

İstihdam edilen 1849 mültecileri Şumnu'da İslamiyet'i kabul edip Halep'te iskân edilen ve Kırım Savaşı'na katılan askerlerdir. Bunların dışında, Müslüman Bosnalıların Osmanlı'ya isyanını (Nisan 1850) bastırmak için Serasker Ömer Paşa ordusunda istihdam edilenler olmuş, Albay Kohlmann [Feyzi Paşa] başta olmak üzere bazıları Kırım Savaşı'na da katılmıştır. Hatırlamak gerekir ki asıl adı Michel Lattas olan ve Avusturya'dan kaçarak (1828) Osmanlıya sığınan Serasker Ömer Paşa daha sonra [Serdar-ı Ekrem Ömer Lütfi Paşa: 1806-1871] da başarılı

muharebelerden sonra 1854'de Kırım Savaşı'nın komutanlığına getirilmiştir (Saydam, Ömer Lütfi Paşa).

“Halep'te yerleştirilen mültecilere önce bedel-i tayinat adıyla yiyecek ve giyecek ihtiyaçlarını karşılayacak kadar ücret veriliyor, mülteciler de bunun dışında para almak için Babıali'ye istida gönderiyorlardı. ... Richard Guyon'nun 7.500 kuruş maaşla... görevlendirildiğini duyanlar üzüntülerini belirtince ... maaş cetvelleri hazırlanıp Seraskerliğe, ... sonra Sadarete yollandı. Sadaret [Józef] [Murat] Paşaya ferik rütbesi verilmesine rağmen fiilen istihdam edilmediği için tayinat ve 7.500 kuruş, İsmail ve Ferhad Beylere 5.000'er kuruş maaş verilmesini kararlaştırdı. Diğer mültecilere de rütbelerine göre maaş ve tayinat verilmesi uygun görüldü” ... Bu yıllarda Osmanlı ordusunda feriklere 10.000, mirliya olanlara 7.500 kuruş veriliyordu.... Mültecilere 2.500 kuruş eksik maaş veriliyordu” (Nazır 2016, ss.418-419).

Örneğin Kmety [İsmail] Paşa özelinde bakılırsa, maaş, terfi ve nişan konusunda yazışmalar olduğu Osmanlı Arşiv kayıtlarından görünmektedir. Kmety Paşa'nın maaşının düzeltilmesi ve bir kıt'a Nişan-ı Hümayun verilmesi isteği ancak nişan verilmesi uygun görülse de maaş zammı alamadığı anlaşılmaktadır BOA ((İ__HR__00122_006110_004_001 1271 Za 10). Doğu cephesinde de istihdam edilen Macar general Guyon'un [Hurşit Paşa] disiplin nedeniyle İstanbul'a çağrıldığı BOA (A.)MKT.NZD.136.79 1271 C 18) arşiv kayıtlarından görülmektedir.

Bu maaşların Macar ve Osmanlı parası açısından karşılaştırılabilmesi için 1849'da Şumnu'da geçen bir olayı hatırlamakta fayda var:

“... Ferhad Paşa [Maximilian Stein], [Şumnu'da] üç atını satamadığı için onlara bakacak birisini de bulamamıştı. Paşa atlarını vaktiyle 3.000 (üç bin) Macar Altınına satın aldığı, şimdi her ne verilirse razı olacağını Ahmet Vefik Efendi'ye [Paşa] söylemişti. Bunun üzerine Ahmed Vefik Efendi, Ferhad Paşa'nın atlarını 15.000 kuruşa satın aldı. Zira 3.000 Macar Altını o dönemde 15.000 kuruşa karşılık geliyordu” (Nazır 2016, ss.416-417).

Kırım Savaşı'ndan sonra da bazı Macar askerlerin Harbiye Nezareti'nde istihdam edildiği bilindiği gibi daha sonraki yıllarda pek çok Macar uzman ve bilim insanı Türkiye'de çalışma imkânı bulmuş ya da özellikle davet edilmiştir (Bkz. Bacak, 2018) (Türkkan, 2019).

Türk-Macar Tarihinden Bazı Hatırlamalar

Türklerin farklı toplumlarla tarihi ilişkileri bazı olay ve sosyolojik olguların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Türklerin Macar topraklarından (1526-1686) çekilmesiyle de Avusturya egemenliği döneminde yeni olaylar kendini göstermeye başlamış, zaman zaman Ruslarla iş birliği yaparak Macarlara baskı yapmışlardır. Osmanlıları

hedef alan olaylar da eksik olmamış, özellikle Macar mülteciler üzerinden Avrupa ülkeleri konumlarını farklı şekilde belirlemişlerdir.

Bazı Macar soyluların Osmanlı sonrası iç mücadeleleri ve Avusturya İmparatorluğu'na karşı tavırları Osmanlı-Macar tarihinde bazı simaları ve olayları gündeme getirmiştir. Bunlar “Macar Mülteciler” ve “Türk-Macar İlişkileri” ana başlığında yer almaktadır. Köprülüzade Fazıl Ahmet Paşa dönemi (1661-1676), başarısızlıkla sonuçlanan II. Viyana Kuşatması (1683), Belgrad'ın düşmesi (1688) sonrası genel durum, IV. Mehmet (1648-1687), II. Süleyman (1687-1691), II. Mustafa, (1695-1703) ve III. Ahmet (1703-1730) dönemindeki Osmanlı-Macar, Osmanlı-Avusturya ilişkileri, Erdel (Transilvanya) yönetimi bağlamında da olayları düşünmek gerekir (Uzunçarşılı, 1988-b, ss.120-125).

Tarihçi İsmail Hakkı Uzunçarşılı II. Ferenc Rákócz-Osmanlı-Erdel bağlamında şunu ifade etmektedir:

“Avusturyalılar tarafından Erdel Beyi olan Rakoçi Ferenc (Rakofçi Françesko) Avusturya hükümetinin Macarlara karşı yaptığı mezalimden dolayı silaha sarılarak sekiz sene (1703-1711) İmparator kuvvetleriyle mücadele etmiş... Osmanlı hükümetine başvurmadan hali [geri] kalmamıştı. Rakoçi yardım görmediğinden muvaffak olamayarak Fransa'ya iltica etmiş... Karlofça muahedesine sadık kalan Osmanlı hükümeti... [zamanla] Rakaçi'yi... İstanbul'a davet edip Macar Krallığı tevcih edileceğine dair h. 1128/m.1716'da Name-i Hümayun göndermiştir” (Uzunçarşılı, 1988-a, ss.114-115).

“Memalik-i mevrusemizden olup bir az müddetden beru Nemçe [Avusturya] taifesinin istila ettiği Erdel ve Macar krallığı ecdad-ı izamızın zamanlarından beri ata ve ecdadına olduğu gibi kibel-i devlet-i aliyemizden dahi halen sana tevcih ve ihsanım olmuştur” (Uzunçarşılı, 1988-a, s.115).

Osmanlı sultanının II. Ferenc Rákócz'yi korumasının atalara dayanan bir vurguyla dile getirilmesi dikkate değerdir. Géza Dávid de şu bilgiyi vermektedir:

“1716-1717 yıllarında Tımsvar bölgesi de Eugen von Savoya tarafından zaptedildi. Savaş sırasında Fransa'da bulunan II. Ferenc Rákócz, III. Ahmed tarafından davet edildi. Geldiğinde ise ondan beklenecek katkıya artık gerek kalmamıştı, buna rağmen Tekirdağ'a gönderilerek ölünceye kadar orada kaldı ve kendisine maaş verildi” (Dávid, Macaristan).

Göç ve mültecilik bağlamında bakılırsa 18. Yüzyılda Osmanlı'ya sığınanların soylular ve maiyetleri olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, Imre Tököly ile İzmit'e sığınan maiyetinin 45 kişi oldukları Macar Tarihçi István Seres tarafından belirtilmiştir (Seres, 2006, ss.262-277).

Öyle anlaşılıyor ki Osmanlı'nın Macar krallarını ve/veya soylularını Erdel ve Macaristan bağlamında desteklemesi Avusturya'nın Macarlara yaptığı baskının bir sonucudur. O dönemde II. Ferenc Rákóczi (Mikes, 2014; Balla vd., 2005) yanında üvey babası Imre Tököly (Seres, 2006), Ilona Zrínyi (Várkonyi, 2008) gibi Osmanlı yanlısı ve/ya Habsburg karşıtı kalburüstü siyasi mülteciler maiyetleriyle birlikte Türk topraklarına yerleştirilmiş bazıları bir süre kalmış bazıları ömürlerini burada tamamlamıştır. Türkiye'ye defnedilenlerin naaşları zamanla Macaristan'a götürülmüştür. Son olarak 1848-1849 Macar Bağımsızlık Mücadelesi'nin tarihe armağan ettiği ünlü Kral Naibi Lajos Kossuth Türkiye'de (Kütahya) mülteci olarak özel ilgi ile misafir edilmiştir. Bu kişilerin hayat hikâyelerinde farklı siyasi ve dini tonlamalar kendini gösterse de genel olarak Avusturya'ya karşı Macar ulusal bilincinin yükselmesi ana temadır. Macar tarihçi Ferenc Eckhart ve Klára Hegyi de bu bağlamda şu hususu belirtmektedir:

“Imre Tököly (1657-1705) ve daha sonrasında Rákóczi'nin yaptığı muharebelerin esas sebebi din serbestliği meselesi değil, milli serbestliğin, Macarlığın korunması idi ve hissi temeli de, Viyana hükümetinin ve Viyana ile işbirliği yapan “Labanc” Macarların mütemadiyen artmasına sebep oldukları -bu devrin şiirinde de akisler bulmuş olan- Alman nefreti idi” (Eckhart, 2010, s.139).

“Osmanlı imparatorluğu ile Macar Krallığı arasında uzun süren birçok kanlı savaş geçti... Ülkenin iki bölgesi Krallık ile Erdel Beyliği de durmadan birbirleriyle savaştı... Erdel'in Macar Beylerinin Habsburg krallarına karşı başlattıkları ve İstanbul'un hem onayıyla hem de desteğiyle sürdürdükleri seferleri biz [Macarlar] özgürlük hareketleri olarak belirtiyoruz” (Hegyi, 2008, s.26).

Kossuth'un (1802-1894) Avusturya İmparatorluğu'na karşı verdiği mücadelede de iç tartışmalar, örneğin Szechenyi ile olduğu gibi monarşi-liberallik ikileminde sosyo-politik boyut içerse de ana temanın bir Macarlık bilinci geliştirmek ve çağdaş bir havayı yakalamak olduğu anlaşılmaktadır:

“Szechenyi islahat işinde maddi yönden kuvvetlenmeyi en mühim saymıştı. Kossuth maddi tahavvüllerin ana şartı olarak siyasi değişmelere ihtiyaç duyulduğunu ileri sürüyordu. Szechenyi Macaristan'ın monarkhianın diğer kısımlarıyla ilgili hiçbir şeyine dokunmak istemiyordu. Kossuth ise aksine tam bu durumun değişmesine gayret etmekte idi. Kanaatine göre bu olmadıkça Macaristan'ın milli gelişmesine imkân yoktu. ... Kossuth'un... “En büyük Macar” dediği Szechenyi, hanedan ile ve onun milleti kat kat aşan kuvvetiyle çarpışmaya götürebileceği için, milli ihtirasların körüklenmesini istemiyor: Kossuth ise bilakis milli ihtirasları uyandıрмаğa çalışıyordu. Çünkü bunsuz büyük kitleleri harekete getirmek mümkün değildi. Kossuth, bunlar olmaksızın eski sınıf sistemleri çerçevesinin parçalanmasının, yeni ve asri bir devlet teşekkülünün gerçekleşebileceğine inanmıyordu (Eckhart, 2010, ss.188-189).

Geleneksel-modern ikileminde hemen hemen imparatorluklarda kendini gösteren bu tür sosyo-politik değişme sancıları Macaristan somutunda Kossuth ile 19. Yüzyılda son bir kez daha gündeme geldiği gibi, Sovyet dönemi üst yönetim sistemleri ve ittifaklar da 1956'da başka bir bağımsızlık mücadelesini Macaristan örneğinde dünya sahnesine taşımıştır. Sığınmacılık bağlamında konuya dönülürse en son ilginç bir sığınma örneğinde Macar Başbakan Miklós Kállay (1942-1944), Türkiye'ye olmasa da Budapeşte'deki Türk Büyükelçiliği'nde misafir edilmiştir. Dünyadan Türklere sığınan başka mülteci liderler içinde de önemli simalar kendini göstermektedir (Arat, 2016).

1848-49 Macar Bağımsızlık Savaşı

1848-49 Macar Bağımsızlık Savaşı Avusturya İmparatorluğu'nda kendini gösteren İtalyan, Hırvatistan isyanlarının bir parçası olarak imparatorlukların parçalanma döneminde ortaya çıkmıştır. Bu zamanlarda kendini gösteren gazeteci ve avukat Kossuth, zamanla halk kahramanı olmaya başlamış, bakanlık ve kral naipliğine (başbakanlığa) kadar yükselmiştir. Macarların, Macaristan'daki Avusturya yönetimine karşı giriştikleri bağımsızlık mücadelesi ilk önce 3 Mart 1848'de Kossuth'un Macar Milli Meclisi'ni kurma ve başka talepleriyle su yüzüne çıkmıştır. Macar ulusal şairi Sandor Petöfi de *Ulusal Marş [Nemzeti Dal]* adlı şiirini sansüre girmeden Macar özgürlük mücadelesi günü kabul edilen 15 Mart 1848'de yayımlanmıştır (Eckmann 1946, s.85). Bu olaylar Macar siyaset ve edebiyat tarihine Macaristan Milli Gününü, şair Sandor Petöfi'yi, Lajos Kossuth'u ve Macaristan Anayasa'sını hediye etmiştir. Bu ana temalara Macar Bağımsızlık Savaşı denilen kanlı bir savaş eşlik etmiştir. 1849 Macar mülteciler Rus destekli Avusturya'nın kanlı bir savaşta yenilgiye uğrattığı insanlardır. Bu yenilgiden sonra Macarlar ve Polonyalılar 1849 Temmuz-Ağustos aylarında Osmanlı topraklarına sığınarak mülteci olmuşlardır.

Mültecilerin Misafir Edildikleri Yerler

“1849 Mayısından itibaren 200.000 Rus askeri Macaristan'a girdi. Böylesi ezici üstünlüğe sahip bir güce karşı savaşmanın anlamı yoktu, nitekim Özgürlük Savaşı askeri bakımdan yenilgiye uğradı. Subaylar ve siyasiler ülkeyi terk etmek zorunda kaldılar. Osmanlı İmparatorluğu'ndan başka pek gidecek bir yer yoktu. Thököly ve Rákóczi'nin yolunu takip ettiler” (Hóvári, 2013, s.11).

1849 Ağustosunda Osmanlı topraklarına gelen mülteciler için ilk durak Vidin olmuştur. Vidin, Şumnu, Kütahya, Halep yerleşim yeri; Varna, Gemlik, İskenderun ise liman olarak kayıtlarda geçmektedir. (Nazır 2016; Hermann, 2003) Önemli bir grup mülteci de Rusların isteğiyle Malta'ya gönderilmiştir.

1849'da Vidin'e gelen mülteci sayısı zamanla yeni katılanlarla artmış 1.350'den 5.000 kişiye ulaşmıştır. “Ziya Paşa'nın verdiği rakamlara göre 26 Ağustos 1849'da 1.350 kişiydi. Bunların 53'ü Macar, 833'ü Polonyalı (Leh)

ve 464'ü İtalyandı. Macarlar Eflak, Polonyalılar ve İtalyanlar ise Sırbistan üzerinden Osmanlı Devletine iltica etmişlerdi. İltica edenlerin meslek durumları da şöyle idi: 2 politikacı, 4 general, 2 miralay, 365 subay, 949 asker, 10 hizmetçi, 18 vasıfsız. Vidin'e gelen mültecilere 27 Ağustos 1849'ta General György Kmety, General Ricaárd Guyon, General Baron Stein ve Yüzbaşı János Balogh katıldı. ... 5.000'e ulaşan sayıda askerler, tüccarlar, kadınlar, sanatkârlar da vardı. ... Sayı artınca kabul edilmek istenmeyenler kendilerini Tuna ırmağına atacaklarını bile söylediler" (Nazır 2016, ss.64-65). Bu durum mültecilerin can güvenliği düşünüldüğünde önemlidir.

Osmanlı'nın Vidin'de toplanan mültecilerle ilgili olarak diğer devletlerle yoğun bir diplomasi ağı kurduğu bilinmektedir. Zamanla Şumnu'ya aktarılan mülteciler dört öbekte toplandı:

- 1-) Kossuth ile Kütahya'ya gidecek Hristiyan mülteciler,
- 2-) József Bem [Murat Paşa] ile Halep'e gönderilen Müslüman olmuş mülteciler,
- 3-) Rusya ile varılan anlaşma gereği Malta'ya gönderilenler,
- 4-) Osmanlı devleti yönetiminde görev almak veya daha sonra bazı Avrupa ülkelerine gitmek üzere Şumnu'da kalan mülteciler.

Vidin'den Şumnu'ya aktarılan mülteciler 15 Şubat 1850'de Varna'ya, 19 Şubatta Varna'dan Tair-i Bahri vapuruna bindirilip 20 Şubat'ta Gemlik Limanı'na ulaştılar ve oradan yola çıkarak Bursa'ya geldiler, 25 Marta kadar Bursa'da kalıp 25 Mart 1850'de oradan ayrılıp 31 Mart'ta Kütahya'ya vardılar (Nazır, 2016, ss.345-348). Kossuth'un eşi de dahil sonradan katılanlar hariç ilk grup 55 kişidir (Nazır, 2016, s.405).

Aynı vapur Gemlik'ten dönüp sonra Müslüman olmuş 32 (otuz iki) Macar mülteciyi Varna'dan alarak İskenderun'a yönelmiş ve İskenderun'a gelenler 24 Şubat 1850'de bir süvari birliği eşliğinde hayvanlarla ve yürüyerek Halep'e yola çıkarılmıştır.

Rusların isteğiyle Malta'ya giden Polonyalı (Leh) mülteciler 120 kişi 12 Mart'ta Varna'dan Taif vapuruyla hareket etmiştir. Verilen emre göre vapur İstanbul'dan gece geçecek ve asla durmayacak, yakıt ikmali gerekirse Çanakkale'de yapacaktır. Vapur Malta'ya gelince Malta valisi izin vermediği için üç gün rötar yapmış, Malta halkı iyi karşılasa da mülteciler 14 gün sonra tekrar vapura bindirilerek Tunus'a gitmiş, Tunus Beyi'nin emriyle iyi karşılanmış ve bir müddet sonra Malta'ya gönderilmiştir. Oradan İngiltere'ye geçen Polonyalı mülteciler Şumnu'dan dört ay sonra ancak İngiltere'ye varabilmiştir (Nazır, 2014, ss.428-433).

Macar ve Polonyalı mülteci duraklarından ilki olan Şumnu'da kalan mülteciler sayı olarak diğer grupların toplamından fazla olsalar da içlerinde popüler bir siyasi olmadığı için, sorun çıkartacak sayıya ulaşmadıkları

için Avusturya ve Rusya'nın gündeminden düşmüş ve diplomatik görüşmelerde çok yer almamıştır (Nazır, 2016, s.20). Geri kalan bu grubun bugün Suriyeli geçici sığınmacılarda olduğu gibi niyeti Avrupa ve Amerika'ya gitmek olmuş, koşullar belirli bir kısmını Osmanlı Devleti'nde yaşamaya zorlamıştır. İngiltere ise 300 kadar mültecinin masrafını karşılamayacağını belirtmiştir (Nazır, 2016, s.221).

Kırım Savaşı (4 Ekim 1853-30 Mart 1856)

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları bir kavram olarak dünya tarihine yerleşti ise bunlardan önce hemen hemen aynı nitelikleri taşıyan Kırım Savaşı'na İlk Dünya Savaşı ya da bir ve iki rakamlarından önce geldiği için savaşın sıfır noktası denilebilir. Çünkü uluslar/imparatorluklar arası müttefikleri ve komutanı olan, imparatorlukların kendi sınırları dışında başka coğrafyalarda yapılan örnek bir savaştır. Kırım Savaşı Ruslara karşı bir savaş olarak Rusya ve Osmanlı arasında başlamış sonra Fransa, İngiltere, Piyemonte-Sardinya ve Osmanlı ittifakına dönüşmüştür. Ciltler dolusu eserde ifadesini bulan Kırım Savaşı, bu satırlarda, Osmanlıların Macar mülteci subayları istihdam ettiği ve 1855 Kars Savunması'nı içerdiği için başlık olarak hatırlatılmak istenmiştir. Bu savaş Serdar-ı Ekrem [Serasker] Ömer Lütfi Paşa gibi kendisi de Avusturya'dan Osmanlı'ya sığınan bir komutanı olduğu için ayrıca dikkate değerdir.

Macar Asker Mültecilerin İslamiyet'i Kabulü

Osmanlı ordusunda istihdam edilen 1849 mültecilerinin ihtida etmesi uluslararası hukuktan kaynaklanmaktadır. Mültecilerin din değiştirmesi rızaya dayalı bir durum olmakla birlikte bunun arkasında Küçük Kaynarca Anlaşması'nın (1774) olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Rusya Müslüman olmayan mültecileri isyankâr kabul edip iadesini istemektedir.

Osmanlılar ile Rusya arasında imzalanan 1774 Küçük Kaynarca Anlaşması'nın 2. Maddesinde "İki devletin reâyâsından bazıları aher bir töhmet ve adem-i itâat veyahut hıyanet edüb devleteynin birine ihtifâ veyahud ilticâ kastında olur ise Devlet-i Aliyyemde din-i İslamı kabul ve Rusya Devletinde tanassur edenlerden ma'âda aslâ bir bahaneyle kabul ve himaye..." (Nazır, 2016, s.90) olunmayacağı söylenmektedir.

Bu Osmanlı'ya sığınıp Müslümanlığı, Rusya'ya sığınıp Hristiyanlığı kabul edenlerden başka diğer sığınmacıların iki devlet tarafından kabul edilmemesini belirtmektedir. İstanbul'daki Macar elçisi Andrassy ve Leh diplomat Czaykowski'nin önerileri de din değiştirmenin sorunları çözeceği şeklindeydi (Nazır, 2016, s.91). Bükreş'teki mültecilerden ihtida etmek isteyenlerin de ordu komutanı Serasker Ömer Lütfi Paşa'ya başvurduğu da bilinmektedir (Nazır, 2016, s.409).

Bu maddeden dolayı Osmanlı din değiştirmeyen Lajos Kossuth ve maiyeti için özel görüşmeler yapmış, yolculuklarında ve Kütahya ikametlerinde çok özel önlemler almıştır. Sultan Abdülmecit kendilerine özel bir ulakla haber göndermesine rağmen, mültecilerin hepsi din değiştirmemiştir. Kossuth ve birkaç önde gelen devlet adamı din değiştirmenin kendi uluslarına karşı bir saygısızlık olacağını, böyle bir hareketin önderi olarak itibar kaybedeceklerini belirtmiştir (Nazır, 2016, ss.89-90).

Osmanlı ordusunda istihdam edilecek mühtedi askerler İskenderun Limanı'na gelince, oradan hayvanlarla ve yürüyerek Halep'teki ordugâha yerleştirilmişler ve gerekli yerlerde görevlendirilmişlerdir. Kırım Savaşı tarihi dikkate alındığında (4 Ekim 1853-30 Mart 1856) 1849'dan 1853'e kadar geçen sürede Arabistan ordusunda ve Halep-Şam civarındaki Arap isyanları ile Lübnan'daki Dürzi İsyanlarının bastırılmasında görev aldıkları görülmektedir. Bir kaçının Boşnak isyanını bastırmada Ömer Lütfi Paşa ile görev aldıklarına yukarıda değinilmiştir.

Murad Paşa adıyla ihtida eden ve aslında Polonyalı olan General ve mühendis Józef Zachariasz Bem (mac. Bem József) [1794-1850] Bağımsızlık Savaşına katıldığı için Macar kahramanı olarak da bilinmektedir. Macar mültecilerin din değiştirmesine Şumnu'da ön ayak olmuştur. Kendisi Ruslarla savaşma arzusunda olsa da sağlık durumu ve yorgunluk nedeniyle Kırım Savaşı'nda görev alamadan Halep'te vefat etmiştir. Bu nedenle onun kısa hayat hikâyesi Kırım Savaşı'na katılanlar bölümünde ele alınmamış, ancak ihtidaya ön ayak olduğu için girişte hatırlatılmak istenmiştir. Kaldı ki Türkiye'de en çok bilinen, hakkında yayın yapılan Lehlerden biridir. Murat Paşa (10 Aralık 1850)'de İslami kurallara göre Halep'te defnedilmiş, 20 Haziran 1929'da kemikleri trenle vatani Polonya-Tarnow'da 30 Haziran 1929'da son olarak toprağa verilmiştir. Paşa Başkumandan olarak Macaristan'da savaşı kaybedince 23 Ağustos 1848'de Türkiye'ye sığınmış, 17 Eylül 1848'de Müslüman olmuştur. 7.500 kuruş maaşla Halep Bölgesi tümgeneralisi (ferik) olarak atanmış, bölgedeki güherçile (potasyum nitrat) kaynaklarından güherçile üretmeye başlamış ve 1850 Ekim ayında Halep Ayaklanmasının bastırılmasından sonra görevinden ayrılmıştır (Hermann vd., 2010, s.39).

Kırım Savaşı'na muharip olarak katılmasalar da Halep'teki orduda János Balogh (1796-1872) albay olarak görev yapmış (Hermann vd., 2010, s.33), gazeteci, politikacı ve elçilik görevlisi olan Nándor Éber (Eberl) (1825-1885) ise Kırım Savaşı'nda savaş muhabiridir (Hermann vd., 2010, s.43).

Kırım Savaşı'nda Görev Alan Macar Mülteciler

Bu kısmın hazırlanmasında birinci derecede (Hermann vd., 2010, s.51) adlı eser dikkate alınmış, bazı bilgilerin netleşmesi için küçük ekler yapıldıysa da çalışmanın özü korunmuştur. Diğer kaynaklardan alınan bilgiler ayrıca belirtilmiştir. Macar askerlerin Hayat hikâyeleri burada Macarca soyadlarına göre sıralanarak verilmiş, Müslüman olduktan sonraki adları da [köşeli parantez içinde] belirtilmiştir.

László Berzenczey: [1820-1884] Soylu bir ailenin çocuğu olarak eğitim örmüş, 1848'de Erdel Millet Meclisi'nde yer almış, Kossuth tarafından süvari alayı kurmakla görevlendirilmiştir. Türkiye'ye sığındıktan sonra 1851'de Kossuth ile ABD'ye gittiysede sonradan çıktığı [Macar] anavatanı arayış yolculuklarına ara verip 1854-55'de Manastır'da Serdar-ı Ekrem Ömer Lütfi Paşa'nın yaveri olmuştur. Kolorduyla birlikte Kırım Savaşı'nda Sivastopol kuşatmasına katılmış ve sonrasında Bükreş'te öğretmenlik yapmak istemişse de Avusturyalıların takibinden kaçarak Bursa'ya gelmiş ve üç yıl ağır hasta olarak burada kalmıştır. İyileşip Avusturya'ya gitmiş ancak siyasette başarılı olmadığı için yeniden münzevi bir bilimsel Asya yolculuğuna çıkmış, 1874 Aralık'ında İstanbul'a yol uğratarak Budapeşte'ye geçmiştir. Bilimsel amaçlı seyahatlerinden başarı elde edemeyince bazı özel sorunlar ve yorgunluk nedeniyle sınırları bozulmuş ve uzun bir hastalık döneminden sonra Budapeşte'de vefat etmiştir (Hermann vd., 2010, ss.39-40).

Károly Éberhardt [1825-1906] **[Binbaşı Abdurrahman]** Kökeni Çek ülkesinden olan Károly Éberhardt bir Benedikten lisesinde öğretmenlik eğitimi gördükten sonra bir süre mesleğini yapıp 1844'de Avusturya ordusu 2. Piyade Alayına gönüllü olarak girmiştir. 1848'de Zrínyi gönüllüler kütasına geçip üsteğmenliğe, bazı verilere göre yüzbaşılığa kadar yükselmiştir. Yukarı Macaristan savaşlarında Szöreg ve Temeşvar cephelerinde savaşmıştır. Károly Éberhardt Özgürlük Savaşı'nın bastırılmasıyla Osmanlı topraklarına iltica edip Abdurrahman adını alarak binbaşı rütbesiyle Osmanlı ordusuna girmiştir. İstanbul ve Şam'daki görevlerinden sonra Londra'ya gittiysede Kırım Savaşı'nda Türkiye'ye dönerek Serdar-ı Ekrem Ömer Lütfi Paşa'nın karargâhında görev almıştır. Sonra Suriye'ye gönderilmiş, Sefer Paşa komutasındaki küçük bir birlikle bugün Gürcistan'da olan Suhumi Kalesi'ni ele geçirip Çerkez savaşlarına katılmıştır. İtalya'ya giderek (1859) Macar lejyonunda binbaşı, Garibaldi'nin lejyonunda albay olup Sard kraliyet kara ordusuna geçmiş ve Éberhardt'a Savoya Şövalye payesi verilmiştir. 1870'de İtalyan Kraliyet ordu generali olarak emekliye ayrılıp Macaristan'a yerleştikten sonra vefatına kadar vatanında kalmıştır. Ana dilinden başka altı yabancı dil bildiği belirtilmektedir (Hermann vd., 2010, ss.44-45).

János Fiala [1822-1911] **[Reşid Ağa]** Zengin kentsoylu bir Macar aileden olarak Graz askeri okulunda okuyup 1836-1842 arasında piyade alayında başçavuş olarak görev yapmış, 1848'de Temeşvar'da gönüllü milli muhafız yüzbaşısı olmuştur. 9. Honved taburlarında görev yapıp 5 Mart 1849 Szolnok muhaberesinde kahramanlık

gösterip Askeri liyakat nişanı almıştır. Binbaşı rütbesiyle Komarom'da 98. Tabur komutanı, Güney Ordusunda yarbay olmuştur. Osmanlı'ya sığındıktan sonra József Bem [Murat] Paşa ile birlikte Müslüman olup Halep'te Reşid Ağa adıyla görevde bulunmuştur. 1951'de Amerika'ya gidip St Louis'te 1854'de demiryolu mühendisliği yaptıktan sonra dönüp Kırım Savaşı'nda ve Osmanlı Asya Ordusunda görev almıştır. Daha sonra Amerika'ya dönüp Amerikan İç Savaşında Kuzeyliler Silahlı Kuvvetlerinde albay olmuş, hayatının geri kalan kısmını demiryolu mühendisi olarak geçirmiştir (Hermann vd., 2010, ss. 45-47).

Gusztav Adolf Frits (Fritsch) [1819-1881] **[İskender Bey]** Alman kentsoylu bir ailedendir. Askeri okulda okuduktan sonra 1846'da Avusturya ordusunda asteğmen olmuş, kotasından kaçarak Honved ordusuna başvurmuştur. 1849 Şubatında geride kalan askerlerden bir tabur oluşturmuş. Martta III. Kolordu kurmay subayı, Mayısta I. Kolordu ve Arad Kale Muhafız birliğinde binbaşı olmuştur. Ağustosta esir edildiyse de kaçarak 25 Ekim 1849'da Vidin'de Osmanlı'ya sığınan Frits 1850 Ocak ayı kayıtlarda (kaymakam) yarbay olarak geçmektedir (Nazır, 2016, s.418). Kırım Savaşı'na alay komutanı olarak katılmış, 1864'de albay, 1877'de Osmanlı Harbiye Vekâletinde şube şefi olmuş ve Sultan'ın haremde ders veren Amelia Hebelt adlı Macar piyano öğretmeniyle evlenmiştir (Hermann vd., 2010, s.47). İskender Beyi diğer bir mühtedi Polonya asıllı Osmanlı generali Mehmet İskender Paşa [Antoni Aleksander Ilinski] (1812-1861) ile karıştırmamak gerekir.

Richárd Guyon [1813-1856] **[Hurşid Paşa]** Macarın İngiliz aslanı diye de bilinen Fransız asıllı bir İngiliz ailenin çocuğu olarak doğan maceraperest ruhlu Guyon Portekiz'de iç savaşa katılmıştır. 1834-1840 yılları arasında Avusturya ordusunda çalışırken 1838'de Barones Maria Spleney ile evlenmiş, 1848'den itibaren Tuna ötesi gönüllü milli muhafızlar 2. Tabur komutanlığı yapmıştır. Pakozd ve Schwechat çarpışmalarına katılıp Kossuth tarafından albaylığa yükseltildikten sonra diğer muharebelerdeki başarısı nedeniyle tugay komutanlıklarında bulunmuştur. 6 Aralık 1848'de Simunich birlikleri karşısında yenilip 5 Ocak 1849'da Yukarı Tuna Kolordusunda tümen komutanı olarak kış seferine katıldıysa da tekrar yenilgiye uğramış, Şubat'ta Keselettir taburunu püskürtüp Branyisko geçidini geçmeyi başarmıştır. Martta askeri liyakat nişanı alıp Kossuth tarafından tümgeneralliğe terfi ettirilip Komarom Kalesi komutanlığına atanmıştır. 9 Ağustos 1848'deki Temeşvar çarpışmasından sonra kısa bir süre Genelkurmay başkanlığına atanmış ve 18 Ağustos 1848'de Osmanlıya sığınıp Vidin'de Kossuth tarafından tümgeneralliğe terfi ettirilmiş, Müslüman olarak Osmanlı ordusunda Hurşid Paşa adıyla general olmuştur. 1850-1853 yılları arasında Şam'daki görevinden sonra Kırım Savaşıyla birlikte 1 Ekim 1853'de Kars Kalesi'ne tayin edilip Anadolu Ordusu kurmay başkanlığına (Reis Paşa) getirilmiştir. Ayrıca Erzurum'un takviyesinde bulunup bir süre Kars Savunması'na katkı vermiştir. Vezir Zarif Mustafa Paşa, Guyon'un, başkumandanın rüşvet yemesiyle ilgili olarak yazdığı mektubu onun manevi babası olan Harbiye Bakanı Rıza Paşa'ya gönderince Guyon cepheden uzaklaştırılmak istendiği, Zarif Paşa'nın hatası yüzünden Küçükdere çarpışmasının kaybedilmesinden Guyon'u

suçlu gösterildiği için (Hóvári, 2013, 23) görevinden alınarak tahkikat için İstanbul'a gönderilmiş rütbesi tümgeneralliğe indirilmiştir. Tahkikat sırasında Guyon Kırım'da savaşan askerlerin elbiselerini temizlemek amacıyla bir İngiliz tacirle beraber temizleyici atölyesi kurmuş, Kırım Savaşı bitince bu işte de iflas etmiştir. Padişahın arzusu üzerine her Cuma merasim alayına katılan Guyon, 11 Ekim 1856'da acılar içinde vefat etmiş, Kırım kurbanlarıyla birlikte Haydarpaşa'daki İngiliz Mezarlığı'nda defnedilmiştir (Hermann vd., 2010, s.49), (Ayan, 2013, ss.159-161). Halen burada olan mezarına Macar devleti tarafından Macar Özgürlük Savaşı'nın 150. ve Guyon'un doğumunun 200. Yıl dönümü vesilesiyle arma konularak onere edilmiştir (Hovari, 2013, s.25).

Pál Jaszich (Jasits) [1822-?] Sırp asıllı bir kent soylu. Babası Avusturya ordusunda subay olan Jaszich 1837-1840 yıllarında Graz'da askeri okulda okumuş, Avusturya ordusunda er ve asteğmen olarak görev yapıp Sırp isyancılara karşı savaşmıştır. 1848 Eylül'ünde Macar vatanseverliğinin sembolü olan Honved taburunda üsteğmen olarak Erdel seferine katılıp, Şubat 1849'da yüzbaşı sonra binbaşı olmuştur. József Bem'in komutasında muharebelere katılmış, Ağustos 1849'da Macarlar Osmanlı topraklarına sığınırken birliğiyle mültecileri koruyup kendisi de 24 Ağustos 1849'da taburuyla birlikte Osmanlı topraklarına sığınmıştır. 1853'de Ömer Paşa'nın emrinde Osmanlı ordusunda askeri doktorluk yapmış ve Varna'da doktor binbaşı rütbesi verilmiştir. Kırım Savaşı'ndan sonra eşiyile birlikte İstanbul'da yaşayan Jaszich doktorlukla geçimini sağlamıştır (Hermann vd., 2010, s.51).

József Kiss [1825-1898] **[Ali Efendi]** Debrecen Protestan lisesinde öğrenim görüp noterde çalıştıktan sonra Ekim 1848'de gönüllü olarak 55. Honved taburuna girmiş ve muharebelere katılarak Mart 1849'da üsteğmen olmuştur. Erdel'in kurtarılmasından sonra birliğiyle beraber Vöröstorony tugayında hizmet görmüştür. 20 Temmuz'da Avusturya-Rus generali Lüders, Kiss'in tugayını Eflak'a kadar püskürtünce silahlarını Osmanlı birliklerine teslim ederek Türk topraklarına sığınmış ve Ali Efendi adıyla ihtida etmiştir. Nisan 1850'de Ömer Paşa'nın Bosna ordusunda görev yapmıştır. Kırım Savaşı'na katıldığında binbaşısıdır. Ömer Paşa Kiss'i çok sevdiği için eşinin bir akrabasıyla evlendirmek istemiş. József Kiss [Ali Efendi] 1859'da İtalya'daki Macar lejyonunda tabur komutanı olup yarbaylığa terfi etmiştir. 1865'te Bükreş'te György Klapka'nın verdiği görev üzerine Macaristan'a baskın yapması gerekmiş ve 1866'da tekrar Bükreş'te görev alıp 1868'de Macaristan'a dönerek bir şirketin müdürü olarak çalışmıştır (Hermann vd., 2010, s.55).

György Kmety [1813-1865] **[İsmail Paşa]** Honved generali, 1855 Kars Savunması'nda Osmanlı generali. Kesmark'ta eğitim görmüş, 1833'de İmparatorluk ordusu piyade alayında askerliğe başlamıştır. 1847'de alayın İtalya'da konuşlanmış bir taburunda üsteğmendir. 1848'de Macaristan'da görevlendirilmiş, Bratislava'daki taburda yüzbaşılığa atanmış ve Ekim ayında Kossuth'un birliklerine katılmış, Schwechat ve Parndorf çarpışmasıyla yarbaylığa ve tabur komutanlığına getirilmiştir. Şubat 1849'da tümen komutanlığına atanan Kmety Mezökövesd

çatışmasından sonra albay olup Budin'in ele geçirilmesinde yaralanmış ve sonra müstakil tümen kumandanlığına atanmıştır. Haziran'da Csorna'da Avusturya generali Franz Wyss'in tugayını yenince tümgeneralliğe yükseltilmiş ve kahraman olarak itibar görmüştür. Ihasz cephesinde yenildikten sonra Macaristan'ın güneyine yönelmiş ve Ağustos'ta Temeşvar muharebesine katılmıştır. Avusturyalı General Hynau'nun tugayına karşı da savaşan Kmety Osmanlı'ya ilticasından sonra ihtida ederek İsmail Paşa adıyla orduda görev almıştır.

Halep'e József Bem [Murad] Paşa ile gönderilen Kmety, onun ölümünden sonra kendisine iyi görevler verilmediği için 1852'de Paris üzerinden Londra'ya gitmiştir. Kırım Savaşı'nda Osmanlı'ya geri dönüp 1854'de partizan [milis] birliklerin başına geçmiş ve kendi kararıyla Kars yöresinde Rus devriyelerine karşı savaştıktan sonra ancak kendisine görev verilmiştir. 1855'de Kars Kalesi'ni kahramanca savunmuştur. Müttefik kuvvetler Sivastopol Kalesi'ni ele geçirincede yakında savaşın sona ereceğini düşünen komutan W. Williams Başkumandanlık emriyle Kars Kalesi'nin savunulmasını gereksiz bulmuş ve 25 Kasım 1855'de kaleyi Ruslara teslim etmiştir. Kmety Paşa bu durumun değerlendirmesini ve aslında kazanılan bir muharebede boşuna kaybetmiş duruma düşmenin sıkıntısını *Kars Savunması Hatıratı*'nda anlatmaktadır (Kmety, 1856) (Kmety, 2013) (Arbanász & Csorba, 2013), Kalede görevli olan Macar askerler Kmety [İsmail] Paşa, József Kohlmann [Feyzi] Paşa ve Lajos Tüköry [Selim Ağa] Rusların sözüne güvenmedikleri için hemen Kars'tan ayrılıp özel bir muhafız grubuyla Erzurum'a gelmiştir BOA (A.}MKT.MHM. 83 21 1 1272 Ca 19).

1856'da tümen komutanı olan Kmety Paşa o yıl rahatsızlanmış, İstanbul'da Macar lejyonunun örgütlenmesi ve İtalya'ya nakli çalışmalarına katılmıştır.

“Kmety'nin Halep ve Kars'taki faaliyetleri unutulmuş değildi, çünkü bir Anglosakson kaynağına göre Kmety Suriye'de asayiş sağlayabilecek tek subay olarak Konstantinopolis'teki Avrupalı elçilerin ısrarlı isteği üzerine göreve davet edildi. ... Binsekizyüz kişilik birliğiyle 23 Haziran 1860'da Müslüman ve Dürzi kargaşalıkları nedeniyle kritik durumda olan Beyrut'a vardı. Hiç gecikmeden şehri işgal edip asayiş sağladı. ... Marunilerin Dürzilere karşı öç alma harekâtını ... destekleyen Beaufort barışçı güçten daha çok sömürgeci olarak davrandı” (Arbanász & Csorba, 2013, s.73),

diye Beaufort ile arası açılmıştır. Beaufort'un Dürzilere karşı zorbaca operasyonlarda bulunması üzerine istifasını sunmuş, fakat Türklerin isteği üzerine altı ay bölgede Latakya'da kalmıştır. Kmety Paşa sonra Londra'ya gittiğinde Osmanlı'dan sağlanan emekli maaşıyla geçinmiş, İngilizler Lübnan kaymakamı atamalarında Kmety'nin adını geçirdiyse de bunu kabul etmemiştir. Vefatında Osmanlı Devleti kendisi için Londra Kensal Green mezarlığında Hristiyan geleneklerine göre bir defin hazırlamıştır (Hermann vd., 2010, ss.55-57), (Ayan, 2013, ss.161-165). İstanbul Harbiye Askeri Müzesi'nde bir heykeli bulunmaktadır (Tamas & Hovari, 2017, s.68).

Kemety [İsmail] Paşa, ayrıca, 1855 *Kars Kalesi Hatıratı*'ni 1856'da yayınlarken o günlere ışık tutmuş ve tarihçiler için kısa ama önemli bir eser bırakmıştır (Kmety, 1856) (Kmety, 2013). Kmety'nin bu hatıratı yazmasının nedeni Kırım Savaşı'nda görevli İngiliz Tümgeneral Sir William F. Williams'ın yazdığı hatırate itiraz etmesidir. Kmety Paşa General Williams'ın *Times and Press*'te yayınlanan hatıratını okuyunca Kars Savunması'ndaki emeklerinden bahsedilmediğini görmüş, bunun üzerine Williams'a bu eksikliklerin giderilmesi gerektiğini ve duyduğu üzüntüyü belirten bir mektup yazarak bunun da gazetede yayınlanmasını istemiştir. Ayrıca Kars Savunması'nı anlattığı Almanca metni yayıncıya göndermiş, yayıncı bunun İngilizcesini isteyince Kmety Paşa metni tercüme ettirerek gönderip yayınlamıştır (Kmety, 1856), (Kmety, 2013) (Ayan, 2013). Türkçede *Kars'ın Sükûtu* olarak bilinen 29 Eylül 1855 olayını birinci elden anlatan önemli bir metin olması bakımından tarihi bir değere sahiptir. Eser askeri terimler, mevki adları, Kars tarihi, Osmanlı-Rus savaşları bakımından da önemlidir. Türkçe ve Macarca çevirisi Kmety ve Guyon Paşa'nın doğumunun 200. yılı vesilesiyle Budapeşte Macar-Türk Dostluk Derneği tarafından yayınlanan kitapta yer almaktadır (Arbanász vd., 2013). Ayrıca Ildiko Arbanasz ve György Csorba tarafından kaleme alınan yazıda da *Kars Kalesi Hatıratı*'nin önemi şöyle vurgulanmaktadır:

“György Kmety'nin Macaristan'da bile zor erişilebilir İngilizce eseri... Macar askeri mültecilerinin katıldığı, hemen hemen unutulmuş ve uluslararası çapta bile pek ele alınmamış bir savaş alanının belki de en önemli muharebesinden ve bu arada her şeyden önce yazarın kendi yaptıklarından bahseder. Kitabın türü de eşsiz sayılır. ...” (Arbanász & Csorba, 2013, s.69).

Kars Savunması'na katılan Macar mülteciler ve İngilizler hakkında bilgi bulunan eser konu ile ilgili Türkçe çalışmalara eşlik edecek niteliktedir.

József Kohlmann (Kollmann) (1808-1898) [**Feyzi/Feyzullah Paşa**] Babası Avusturya ordusunda subaydı. Öğrenimini 1820-1827 yıllarında Weiner Neustadt Askeri Akademisi'nde tamamlayıp 1848'de 52. Piyade alayında yüzbaşı olduktan sonra Sırp isyancılara karşı savaşmış ve kurmay subay olmuştur. 1848 Eylül'ünde binbaşı olan Kohlmann Jellacic'e karşı savaşan Korgeneral Moga'nın ordusunda kurmay başkanlığına, Pakozd zaferindeki başarısından dolayı yarbaylığa terfi etmiştir. Kohlmann, Aralık ayında istifa başvurusunda bulunduysa da 1849 Ocak ayında Szeged'e gitmiş ve Honved yarbayı Gerapoldi'nin kızıyla nişanlandıktan sonra Bacska kolordusu kurmay başkanı ve sonrasında bir tümenin komutanı olup Macar askeri liyakat nişanı almıştır. 27 Ağustos 1849'da Vidin kampına sığınıp Müslüman olarak aynı rütbede Feyzi Paşa adını alıp 1850'de İzmir'de görev yapmıştır. Kırım Savaşı'nda 1855 Kars Savunması'na katılmıştır. Bir Türk subayın kızıyla evlenen Feyzi/Feyzullah Paşa 1877-1878 (93 Harbi) Osmanlı-Rus Savaşı'nda Anadolu Ordusu kurmay başkanı olmuş ve daha sonra ordudan ayrılarak vefatına kadar İstanbul Çengelköy'de yaşamıştır (Hermann vd., 2010, s.55). Kalantor sokaktaki evi halen kullanılmaktadır (Tamas & Hovari, 2017, s.34). Kmety [İsmail] Paşa hatıratında Kohlmann [Feyzi] Paşa'yı Kale'nin teslim edildiği gece Kars'tan Erzurum'a gelenler arasında bahsetmektedir (Kmety, 2013, s.145).

Ede (Ödön, Eduard) Lorody (Eisch) (1809?-1858) **[Nuri Efendi]** Macar Devrim öncesi noter iken Székesfehérvár'da halk ayaklanmasına katılmıştır. Haziran 1849'da İçişleri Bakanlığı müsteşarlığına atanıp Szeged'de bir süre çalıştıktan sonra Osmanlı topraklarına iltica etmiştir. Ede Lorody Kossuth ile beraber olmuş ve onunla Amerika'ya gitmiş yine Kossuth'un isteğiyle 1852'de Türkiye'ye dönüp Ömer Paşa'nın yanında Osmanlı ordusunda yarbay rütbesiyle görev almıştır. Kırım Savaşı'na da katılan Ede Lorody, Savaştan sonra 1858'de Halep'e giderken Fırat kıyısındaki bir köy yakınında Arapların saldırısı sonucu 6 Nisan 1855'den önceki günlerden birinde vurularak öldürülmüştür (Hermann vd., 2010, s.59).

Antal Schneider (1816-1897) **[Dr. Hüseyin]** Moravicalı doktor. Tisza Ötesi Gönüllü Milli Muhafızları için altı ay başhekim olarak görev yaptıktan sonra Şubat 1849'da tabip teğmen, tabip yüzbaşı olarak 72. Honved taburunda, tabip yarbay olarak Erdel kolordusunda çalışmıştır. Osmanlı'ya geçince Dr. Hüseyin adını almış ve Suriye'de beş yıl kurmay tabip olarak hizmet verdiği yıllarda József Bem [Murad] Paşa'nın aile doktorluğunu yapmıştır. Onun Paşanın tabutunun örtüsünü de yıllarca sakladığı belirtilmektedir. Kırım Savaşı'nda Kars Savunması'na katılarak Mecidi Nişanı almış, savaş sonrası Korfu ve İstanbul'da yaşamıştır. Dolandırıcı bir politikacı yüzünden mülkünü ve mevkiini kaybettiği için İtalya'daki Macar lejyonuna giderek 1866'da tabip albay olmuştur. Halep'te Franciska Czauner ile evlenmiş ve Türkiye'de doğan dört çocuğu ile Budapeşte'ye gittikten sonra Macar askeri nişanı almış ve emekli İtalyan tabip albay olarak hayata gözlerini yummuştur.

Maximilian Stein, Baron (1814-1858) **[Ferhad Paşa]** Öğrenimini Viyana askeri mühendis okulunda (1826-1831) tamamladıktan sonra Avusturya ordusunda 1832'de istihkâm teğmen olmuş, üsteğmenliğe ve sonra yüzbaşılığa terfi etmiştir. Petervard Kalesi'nde 1846-47'de istihkâm müdürü olup, 1848'de Sırlara karşı akınlara katılmış, Macar Özgürlük Savaşı alanındaki kıtaların kumandanlığını yüklenmiştir. Ekim 1848'de Honved binbaşılığına, Aralıkta yarbaylığa ve 1849 Martında albaylığa terfi etmiştir. Kossuth'un ordu denetim görevini verdiği kuşatma ordusu kumandanı olmuş, Rus General Hassford ile çarpışmada yenilmiştir. József Bem Paşa Stein'e yeni görevler verdiyse de sonunda Osmanlı'ya sığınmak zorunda kalmış, Kossuth Stein'i generalliğe terfi ettirmiştir. Müslüman olarak Osmanlı ordusuna Ferhad Paşa adıyla dahil olmuştur. Çoğunlukla Suriye topraklarında hizmet gören Ferhad Paşa önce Osmanlı topçu okulu müdürü olmuş ve daha sonra geniş yetkilerle Kafkas Cephesine gönderilmiştir. Macar General Guyon ve çevresi Stein'i [Ferhad Paşa] Avusturya yanlısı olarak suçlayınca İstanbul'a çağırılmış ancak zaman içinde durum anlaşılacak ki 1854'de Harbiye Nezareti'nde Genelkurmay ikinci başkanı olmuştur. Kendine has üslubu nedeniyle Osmanlı'daki durumu sertçe eleştiren bir yazı taslağı yüzünden askeri mahkemeye verilmiş, tüm yazılarına el konulduktan sonra muhtemelen zehirlenme nedeniyle ölmüştür (Hermann vd., 2010, ss.65-67).

Dániel Szilágyi [1831-1885) Kırım Savaşı'nda tercüman, İstanbul sahaflarından. Babası birçok yabancı dil bilen bir papaz olarak dilbilim, matematik konularında yayın yapmış birisidir. Szilágyi Böszörmény ve Debrecen Protestan kolejlerinde okurken öğrenimini yarıda bırakarak 1848 Macar Özgürlük Savaşına katılmış ve Honved süvari başçavuşu olarak cephelerde savaşmış, teğmenliğe terfi etmiştir. Kossuth ile Osmanlı topraklarına sığındıktan sonra bir daha Macaristan'a dönmemiştir. Mültecilerin Varna günlerinde hamallık yaparak Türkçe öğrenmeye başlamış ve Arap harflerini öğrenerek Türkçenin yapısını anlamıştır. Szilágyi zamanla Fransızca, Almanca öğrenerek İstanbul'un önemli tercümanlarından olmuştur. Doğuda uzun yolculuklar yaptıktan sonra İstanbul'a dönüp Kırım Savaşı'nda tercümanlık yapmış, savaş sonrasında İstanbul'da sahaflik yolunu seçmiştir. Szilágyi özellikle elyazması Türkçe, Arapça, Farsça eserleri toplayarak dünyanın seçkin koleksiyonlarından birini oluşturmuş, Corvina olarak bilinen Macarca eserlerin Osmanlı Devleti tarafından Macaristan'a iadesi için emek sarf etmiştir (Erdödi, 2001). 25 Kasım 1885'de ansızın vefat eden Szilágyi İstanbul Feriköy Protestan mezarlığına defnedilmiştir (Hermann vd., 2010, ss.69-71). Bir arkadaşı onun için şu ifadeyi kullanmıştır:

"Dániel Szilágyi yorulmaz bir âlimdir; ama ne yazık ki kendi halinde olup ilgisini dış dünyadan sakladığı için ne kadar bilgili olduğunu yakın çevresi dışında kimse bilmez" ... "Ayrıca sağlığında Macaristan'daki bilim adamlarına birçok eser göndermiştir. Bunlar olmaksızın Macar bilim hayatı muhtemelen eksik olurdu. Szilágyi ayrıca İstanbul'daki Macar topluluğunun önde gelenlerinden biriydi. Dönemin büyük Macar âlimlerini dostlarının arasında saymış; aynı zamanda Osmanlı aydınlarıyla da ciddi bir temas içinde olmuştur" (Csorba & Sudár, 2020, s.140).

Szilágyi, 1860'ta Macar Bilimler Akademisi binasının inşaatı için ailesi adına dört altın göndermiş ve İstanbul'daki mültecilerin yardım toplama düzenini de kendisi sağlamıştır (Csorba & Sudár 2020, s.145). Bir hatıratında da:

"Dani Szilágyi adındaki arkadaşım kısa sürede Türkçe öğrenmiş ve Petöfi'nin şiirlerini yetkin bir biçimde Türkçeye çevirmişti; bir Türk Paşasının Türkçeyi sadrazamdan daha güzel konuştuğunu söylediği Dani kitapçı çırağı oldu o sıralar" (Orban, 2016, s.298),

diye bir ifade her ne kadar sadrazamın Türkçesi eleştirilse de yazar Szilágyi'nin yeteneğini anlatmaktan kendini alamamıştır.

Lajos Tüköry (1830 –1860) [**Selim Ağa**] Macar Özgürlük Savaşından önce hukuk öğrencisiyken 1848'de Milli Muhafız Birliğinde görev alıp Arad kuşatmasına katılmış ve 55. Honved taburuna girmiştir. 1849'da Erdel Seferinde ve farklı muharebelerde yer aldıktan sonra Mart 1849'da üsteğmen olmuş ve Vöröstorony tugayında hizmet vermiştir. Ancak 20 Temmuz 1849'da Avusturyalı piyade General Lüders'in kuvvetlerince yenilgiye uğrayınca birliğiyle silah bırakıp Selim Ağa adıyla Osmanlı ordusuna geçmiş ve Józef Bem Paşa ile Halep'e

gönderilmiştir. Şam 3. Süvari Alayında çalıştığı gibi Ömer Paşa ordusunda da 1854'de süvari yüzbaşısı olmuş, Kafkasya savaşlarında Guyon [Hürşid] ve Kmety [İsmail] paşaların yaverliğini yapmıştır. Kırım Savaşı sonrasında İtalya'daki Macar lejyonunda tabur komutanı olan Selim Ağa Garibaldi'nin Sicilya'yı ele geçirmek için başlattığı savaşa katılmış ve Palermo'nun işgalinde aldığı bir yara sonucu hayatını kaybetmiştir (Hermann vd., 2010, ss.69-71). Kmety Paşa Kars Savunması Hatıratı'nda kendisinden birkaç yerde bahsettiği gibi "Tepeden tırnağa kadar dürüst ve mert bir delikanlı. ...yanımdadır, oğlum gibi bakıyorum ona, şimdi binbaşı olacaktır" diye (Kmety, 2013, s.147) onun kıymetini ve onunla olan hukukunu da vurgulamıştır.

August Ludwig Wepler (1820 –1862) [**Tevfik Bey**] Babası Alman kentsoylu bir aileden, Lüteryen. Avusturya ordu başkomutanlarından Julius Haynau'nun yeğenidir. 1837'de Avusturya ordusu 12. Piyade alayı okulunda öğrenci, 1841'de teğmen, 1847'de süvari üsteğmen olmuştur. 1848 Mayıs ayında alayıyla birlikte Macar Hükümeti emrine girip Sırp isyancılara karşı savaşmış, Temmuz'da esir düştüğü halde Eylülde mübadele ile serbest bırakılmıştır. Ekimde birliğiyle Honved ordusuna geçip yüzbaşı olduktan sonra Tümgeneral Mor Perczel'in birliklerini desteklemiş ve çarpışmalarda yaralanmıştır. 1849 Ocağında Cegled muharebesinde kahramanlık göstererek tabur komutanı olup liyakat nişanı almıştır. Orta Tisza ordusunda görev alarak Szöreg ve Temeşvar çarpışmalarına katılmış ve Csatad çarpışmasında yarbaylığa terfi ettirilmiştir. Bem Paşa'nın Osmanlıya sığınmasında güvenlik desteği verdiği gibi kendisi ile Osmanlıya albay rütbesiyle sığınmış, Tevfik Bey adını almıştır. Kırım Savaşı'na katılıp 1854'de Osmanlı Asya ordusunda görev yaparak 1862'de general rütbesiyle Mezopotamya Osmanlı ordusunda piyadelerin komutanlığına getirilmiştir. Bağdat yakınlarında Bedevilerle yapılan bir çarpışmada hayatını kahramanca kaybetmiştir (Hermann vd., 2010, ss.69-71). Bir Almanca sitede Türkçe adı Tayfur Bey diye geçmekte, Avusturyalı bir kadınla İstanbul'da evlendiği ve iki çocuğu olduğu, Kafkasya'da gösterdiği askeri başarılarından dolayı Mecidi Nişanı aldığı belirtilmektedir.

Sonuç

Kırım Savaşı'nda görev alan Macar mülteci askerler 1848-49 Macar Bağımsızlık Savaşı sonrası Osmanlıya sığınan subaylardır. Bunlar Osmanlı'da görev yapabilmek için 1774 Kaynarca Anlaşması gereği din değiştirip 1849'da Müslüman olmuşlar ve yeni adlar almışlardır. Burada ele alınan 15 subay Kırım Savaşı'nda, özellikle 1855 Kars Kalesi savunmasında görev almış askerlerdir. Bunların din değiştirmelerinde Polonya kökenli Macar General Jozef Bem [Murat Paşa] ön ayak olmuş ve çoğunlukla Kırım Savaşı öncesi Halep'e yerleştirilip Suriye ve Lübnan'daki isyanları bastırmakla da görevlendirilmişlerdir.

Kırım Savaşı'na katılmayan 1849 Macar mültecileri de Kütahya ve Malta'ya yerleştirilmiş ya da Şumnu'da kalmışlardır. Serdar-ı Ekrem Ömer Lütfi Paşa'nın asker mültecilerin istihdamında etkili olduğu anlaşılmaktadır. Macar mültecilerin durumu Macar topraklarından Osmanlı'ya bir zorunlu göçe işaret etse de Osmanlıdaki yerleşimi dar kapsamlı bir iskân ve istihdam işidir. Bu iskân ve istihdamda Avusturya ve Rusya'nın diplomatik baskısı kendini çok hissettirmiştir.

Kossuth başta olmak üzere Türkiye'de misafir edilen Macarların daha sonra Macaristan bağımsızlık mücadelesinde önemli rolü olmuştur.

EXTENDED SUMMARY

Hungarians and Turks have been together in some periods of history, and these relationships have been reflected on the stage of history in the form of wars and friendships. From this scene, the period of the Ottomans to Hungary and the Hungarian refugees after it was reflected in the history books and documents. Although historical studies have adequately addressed these issues, there will always be some new ones.

In this study, Hungarians, who took refuge in the Ottoman Empire with Lajos Kossuth after the 1848-49 Hungarian War of Independence, converted to religion and participated in the Crimean War. Their short life stories are described. The Hungarian War of Independence of 1848-49, the camps, routes and settlements of the refugees in the Ottoman lands, and the reflections of this process refugees in international diplomacy were also briefly discussed. In the text, information is also given about the Hungarian nobility who took refuge in the Ottoman Empire in the 18th century and the historical conditions of that period.

With the arrival of Hungarian refugees in the Ottoman lands in 1849, diplomatic negotiations began between Ottoman-Russia-Austria as a party, and indirectly between England-France-Germany-America-Ottoman. Negotiations, threats and favoritism over Hungarian refugees created an intense negotiation network. Administrative and military officials as well as diplomats took part in this network on the basis of international reciprocity. The security of the refugees was ensured by the Ottoman authorities to prevent international threats and assassinations.

All this is based on the international statement of Sultan Abdülmecid, "I will give my throne, but I will never give up refugees".

In terms of migration terminology, although the arrival of 1849 Polish and Hungarian refugees, whose numbers are decreasing gradually from Vidin to Kütahya, Aleppo and Malta, is an asylum, their resettlement in Turkey should be considered as a sensitive settlement with a narrow scope. For example, the Ottomans decided where the soldiers who converted to Islam would be stationed in Turkey, in terms of their security, even if Russia expressed an opinion. However, sending Polish refugees to Malta is the view of Russia.

It is understood from the relevant records that the expenditures of 1849 Hungarian refugees such as food, clothing, accommodation, transportation expenses, temporary salaries, pocket money, and the payment of debts of some of them caused great expense to the Ottoman Empire. For example, all expenses of those who were settled in Kossuth and Kütahya (12 April 1850-1 September 1951) were covered by the state. In fact, an allowance of 40,000 (forty thousand) kuruş was given on the way to Marseille.

Refugees collected in Vidin and then transferred to Shumen consist of four groups:

1. Christian refugees going to Kütahya with Kossuth,
2. Refugees converted to Islam sent to Aleppo with József Bem [Murat Pasha],
3. Those sent to Malta pursuant to the agreement reached with Russia,
4. Refugees staying in Shumen to take part in the administration of the Ottoman state or to go to some European countries later on.

Detailed information about the Hungarian War of Independence and the Crimean War are not mentioned, but memories of General György Kmety [Ismail Pasha] with title of *A Narrative of the Defence of Kars on the 29th September 1855* about the surrender of Kars Castle to the Russian Army in September 1855 (Kars's Silence) are mentioned. Kmety Pasha wrote this memoir against the incomplete and deliberate memoirs of British General Williams published in the Times and Press.

Last part of this article tried to deal with the concepts of history and diplomacy in the context of migration, refugee, resettlement, aid and employment. The names of the Hungarian soldiers participating in the Crimean War in the Ottoman lands, their ranks in the Hungarian and Ottoman army and their military duties outside the Crimean War are also indicated. Four documents related to General György Kmety [Ismail Pasha] and General Richárd Guyon [Hurşid Pasha] were added to the study from the Ottoman Archives.

Kaynakça

Arsiv Belgeleri

BOA (A.)MKT.NZD.136.79 1271 C 18)

BOA (A.)MKT.MHM. 83 21 1 1272 Ca 19)

BOA (İ__HR__00122_006110_004_001 1271 Za 10) (iki belge içeriyor)

Yayınlar

Arat, E. (2016). *Türklere güvendiler*. İstanbul: Tarihçi Kitabevi.

Arbanász, I. Ayan, D. Csorba, G. Hermann, R. & Hóvári, J. (2013). *Magyar honvédtornokok oszmán szolgálatban Hursid Pasa és İsmail Pasa/ Macar Generalleri Osmanlı Hizmetinde Richard Guyon ve György Kmety Hursid Paşa ve İsmail Paşa*. Budapeşte/Budapest: Magyar-Török Baráti Társaság Macar-Türk Dostluk Derneği.

Arbanász, I. & Csorba, G. (2013). Kmety György emlékirata Kars erődjének 1855 szeptember 29-i védelméről/ György Kmety [İsmail Paşa]'nın 29 Eylül 1855 Kars Kalesi Müdafaasından Bahseden Hatıratı, Arbanász, I.-Ayan, D.-Csorba, G.-Hermann, R. & Hóvári, J. (2013). *Magyar honvédtornokok oszmán szolgálatban Hursid Pasa és İsmail Pasa/ Macar Generalleri Osmanlı Hizmetinde Richard Guyon ve György Kmety Hursid Paşa ve İsmail Paşa*, Budapeşte/Budapest: Magyar-Török Baráti Társaság Macar-Türk Dostluk Derneği, 69-97.

Ayan, D. (2013). Kmety György (İsmail Pasa) és Richard Guyon (Hursid Pasa) török földön: leveltari dokumentumok alapjan/György Kmety (İsmail Paşa) ve Richard Guyon (Hursid Pasa), Türk Topraklarında: Bazı Arşiv Belgeleri Işığında. Arbanász, I.-Ayan, D.-Csorba, G.-Hermann, R. & Hóvári, J. (2013). *Magyar honvédtornokok oszmán szolgálatban Hursid Pasa és İsmail Pasa/ Macar Generalleri Osmanlı Hizmetinde Richard Guyon ve György Kmety Hursid Paşa ve İsmail Paşa*, Budapest: Magyar-Török Baráti Társaság, 148-196.

Ayan, D. (2021). Türkçede Göç: Sözcükler ve Kavramlar, *İnsan Hareketliliği Uluslararası Dergisi/ International Journal Of Human Mobility*, 1 (1), 90-119.

Bacak, N. (2018). *Türkiye'de Macar uzmanlar (1850-1950)*, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Balla A. Dávid, G. Fodor, P. Köpeczi, B. Nagy, F. Somogyi G. Tasnádi, E, Tóth, C. & Tóth F. (2005). *II. Rákóczi Ferenc élete és törökországi emigrációja/II. Ferenc Rákóczi'nin Hayatı ve Türkiye'deki Sürgün Günleri*. (Törökre fordította (részbën): Yılmaz Gülen), (A rodostói Magyar Baráti Társasággal közös gondozásban), Budapest: Magyar-Török Baráti Társaság.

Csorba, G. (2002). Kossuth'un Ayrılmasından Sonra Macar Mültecilerinin Hayatı ve Faaliyetleri, *Doğumunun 200*.

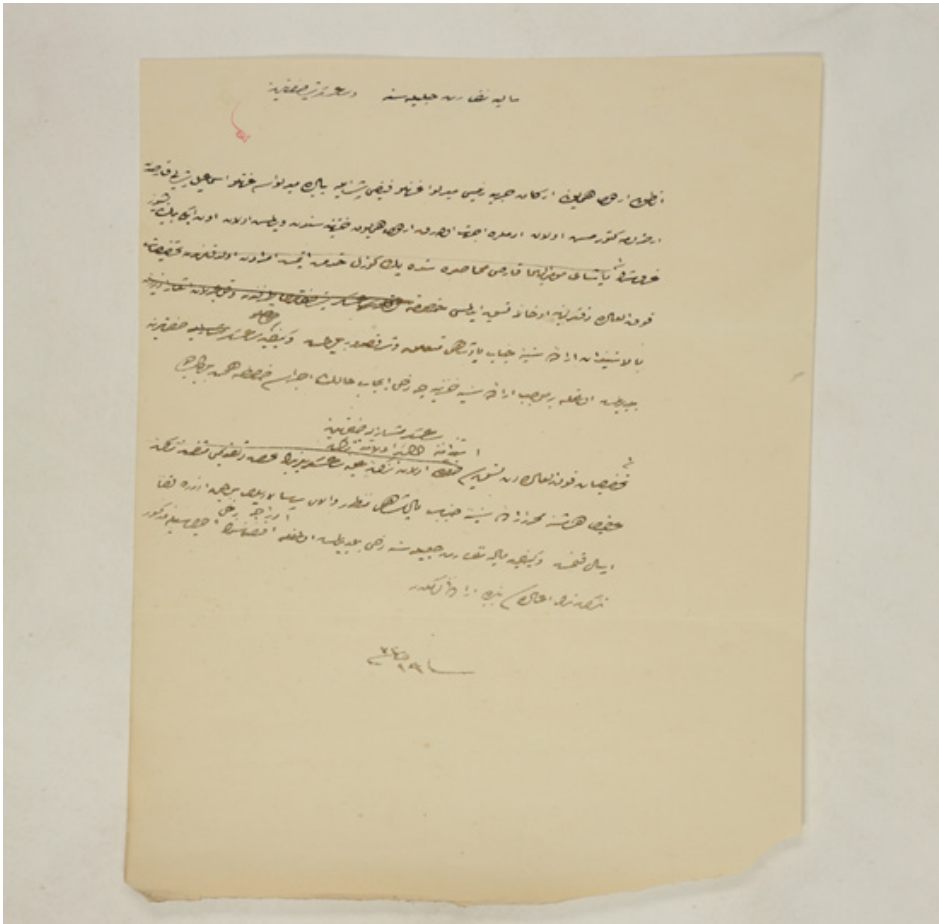
- Yıldönümünde Lajos Kossuth 1848-49 Macar Özgürlük Mücadelesi ve Osmanlı-Macar İlişkileri Sempozyumu.* (ed. Celal İnal-Naciye Güngörmüş), Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Rektörlüğü: 127-133.
- Csorba, G. & Sudár, B. (2020). İstanbul'da Macar Bir Sahaf: Dániel Szilágyi, *Türkiye'de Kitap Koleksiyonerleri ve Sahafı, II*, (Der. Rifat N. Bali), İstanbul: Libra Kitap, 140-166.
- David, G. *Macaristan*, TDV İslam Ansiklopedisi.
- Eckhart, F. (2010). *Macaristan tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Eckmann, J. (1946), *Macar edebiyat tarihi*, Ankara: Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları.
- Erdödi, B. (2001). *Csak Jása! A török küldöttség látogatásának emlékkönyve/Cok Yaşa! Türk Heyetinin Ziyareti'nden Hatıra Kitabı*, (Törökre fordította: Yılmaz Gülen), Budapest: Magyar-Török Baráti Társaság, Az Akadémiai Kiadóval közös gondozásban.
- Erdoğan, M. K. (2011). Mülteci Bir Macar Prensi ve Terekesi: Rakoczi Jozsef. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 0(23), 81-102.
- Fodor, G. (2014). Macar Gözüyle Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye (1850-1940) *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 1(25), 79-90.
- Gümüş, M. (2010). 1848 Mülteciler Meselesi Örneğinde 19. yüzyıl Türk Diplomasisi. *History Studies*. 2(2), 255-280.
- Güngörmüş, N. (2014). *Imre Thököly'nin İzmit Günleri: Késmárk Kontu, Kuruc Önderi, Orta Macar Kralı ve Erdel Beyi Imre Thököly'nin Hayatı ve İzmit Günleri*, Kocaeli
- Hegyi, K. (2008). Ortaçağ Macaristan'ı hakkında birkaç söz: Türk okurlar için öndeyiş. Seres, I. (2006). *Thököly Imre és Törökország/İmre Thököly ve Türkiye*. Az Akadémiai Kiadóval közös gondozásban, (Törökre fordította: Yılmaz Gülen), Budapest: Magyar-Török Baráti Társaság, 23-28.
- Hermann, R. Joó, A. Mészáros, K. & Seres, I. (2010). *Türkiye'de Kendilerine Sığınma Hakkı Tanınan Macar Mültecilerinin Özyaşamlarından Özetler*, Budapeşte: Macar-Türk Dostluk Derneği Yayınları.
- Hermann, R. (2003). *Lajos Kossuth ve 1848-49 Yıllarında Macar Özgürlük Savaşı*. (Törökre fordította: Yılmaz Gülen), Budapest: Magyar-Török Baráti Társaság, Az Akadémiai Kiadóval közös gondozásban.
- Hóvári, J. (2013). Magyar katonai hatások a kései Oszmán Birodalomban: Guyon Richárd és Kmety György. Arbanász, I. Ayan, D. Csorba, G. Hermann, R. & Hóvári, J. (2013). *Magyar honvédtornokok oszmán szolgálatban Hursid Pasa és İsmail Pasa/ Macar Generalleri Osmanlı Hizmetinde Richard Guyon ve György Kmety Hursid Paşa ve İsmail Paşa*, Budapeşte/Budapeste: Magyar-Török Baráti Társaság Macar-Türk Dostluk Derneği, 8-29.
- Hóvári, J. Tasnádi, E. Tüskés, A. Tüskés, G. & Vásáry, I. (2012). *Tekirdağ Tarihinin Macar Yazarı Kelemen Mikes*. Budapeşte: Macar-Türk Dostluk Derneği Yayınları.
- Kmety, G. (1856). *A narrative of the defence of Kars on the 29th september, 1855*, London: James Ridgway, Piccadilly.

- Kmety, G. (2013). Kars Savunması 29 Eylül 1855, Bir Hatırat, (çev. Dursun Ayan-Murat Şahin), Arbanász, I. Ayan, D.-Csorba, G. Hermann, R. & Hóvári, J. (2013). *Magyar honvédtabornokok oszmán szolgálatban Hursid Pasa és İszmail Pasa/ Macar Generalleri Osmanlı Hizmetinde Richard Guyon ve György Kmety Hurşid Paşa ve İsmail Paşa*. Budapeşte/Budapeste: Magyar-Török Baráti Társaság Macar-Türk Dostluk Derneği, 99-147.
- Mikes, K. (1999). *Osmanlı'da Bir Macar Konuk Prens Rakoczi ve Mikes'in Türkiye Mektupları*, (çev. Edit Tasnadi), İstanbul: Aksoy yayınları.
- Mikes, K. (2014). *Türkiye Mektupları*. (çev. Sadrettin Karatay), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Nazır, B. (2016). *Macar ve Polonyalı Mülteciler: Osmanlı'ya Sığınanlar*. (4. Baskı), İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Orban, Balazs, (2016). Balázs Orbán'ın "yurtdışı hayatımdan sayfalar", (çev. Vural Yıldırım), Karadeniz. (31), 287-304.
- Richard Perruchoud, R. & Redpath Cross, J., *Göç Terimleri Sözlüğü*, (ikinci baskı), (2013) Uluslararası Göç Örgütü. İdaresi Genel Müdürlüğü. https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf (erişim tarihi: 10 Şubat 2021).
- Saydam, A. *Ömer Lütfi Paşa*. TDV İslam Ansiklopedisi.
- Seres, I. (2006). *Thököly Imre és Törökország/Imre Thököly ve Türkiye. Az Akadémiai Kiadóval közös gondozásban*, (Törökre fordította: Yılmaz Gülen), Budapest: Magyar-Török Baráti Társaság.
- Tamas, K. P. & Hovari, J. (2017). *Magyar Emlekek Törökországban/Türkiye'de Macar İzleri*. Budapest: Türkinfo Yayınları/Kiadja a Turkinfo Alapítvány.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, <https://www.goc.gov.tr/multeci>
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, (2009), Uluslararası Göç Örgütü (IOM), Uluslararası Göç Hukuku, Göç Terimleri Sözlüğü, [https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/files/goc_terimleri_sozlugu\(1\).pdf](https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/files/goc_terimleri_sozlugu(1).pdf)
- Türkkan, H. (2019). XIX. Yüzyıl Osmanlı Anadolu'sunda Macarlar, *II. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi Bildirileri*, (ed. M. Yiğitoğlu & E.Kapağan), İstanbul: Kitabı Yayınları. 548-559.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988-a). *Osmanlı Tarihi*. IV. Cilt I. Bölüm, (üçüncü baskı), Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988-b). *Osmanlı Tarihi*. IV. Cilt II. Bölüm, (üçüncü baskı), Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ürek, O. (2006). Sartre'in İnsanı ve Tarihi Anlama Metodu: Diyalektik Anlama. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 25-36. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/803587> (erişim tarihi: 10 Şubat 2021).
- Várkonyi, R. Á. (2008). *Zrínyi Ilona "Európa legbátrabb asszonya"/Ilona Zrínyi "Avrupa'nın en cesur kadını"*, (Törökre fordította: Yılmaz Gülen), Budapest: Magyar-Török Baráti Társaság.

EK (BELGELER VE TRANSKRİPSİYONLARI)

Belge. 1: BOA, (A.}MKT.MHM. 83 21 1 1272 Ca 19)

Özet: Anadolu Ordusu Erkan-ı Harbiye Reisi Mirliva Feyzi Paşa ile Piyade Mirlivası İsmail Paşa'nın Kars'dan Erzurum'a götürülen adamların ücretinin tesviyesi

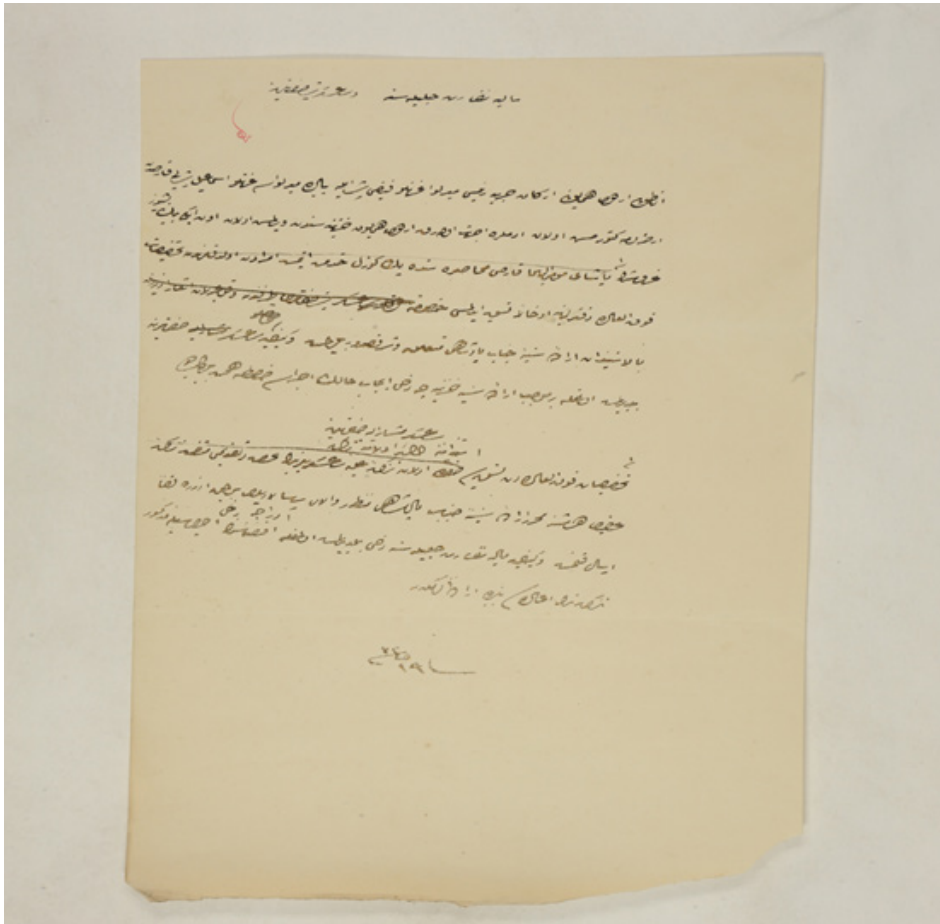
Maliye Nezaret-i Celilesine ve Serasker Paşa Hazretlerine

Anadolu Ordu-yı Hümayunu Erkan-ı Harbiye Reisi Mirliva izzetlu Feyzi Paşa ile Piyade Mirlivası izzetlu İsmail Paşa'yı Kars'dan Erzurum'a götürmüş olan adamlara ücret olarak ordu-yı hümayun hazinesinden verilmiş olan on iki bin beş yüz guruşun tahsisat-ı fevkaladeden tesviyesi Serasker müşarünileyh hazretlerine istizana dair olan tezkire-i acizi haşına muharrer irade-i seniyye-i cenab-ı padişahi manzur-ı vâlâsı sipahsaları buyrulmak üzere leffen irsal kılınmış ve keyfiyyet Maliye Nezaret-i Celilesine dahi bildirilmiş olmağla iktizasının icrasıyla mezkur tezkirenin iadesi babında irade efendimindir tahsisat-ı fevkalade defterlerine idhalen tesviye edilmesi hususuna bi'l-istizan irade-i seniyye-i cenab-ı padişahi müteallik ve şeref-sudur buyrulmuş ve keyfiyyet devletlu serasker hazretlerine bildirilmiş olmağla ber-mucib irade-i seniyye hazinece dahi icab-ı halin icrası hususuna himmet buyrulmuş.

19 Ca 72 [27 Ocak 1856]

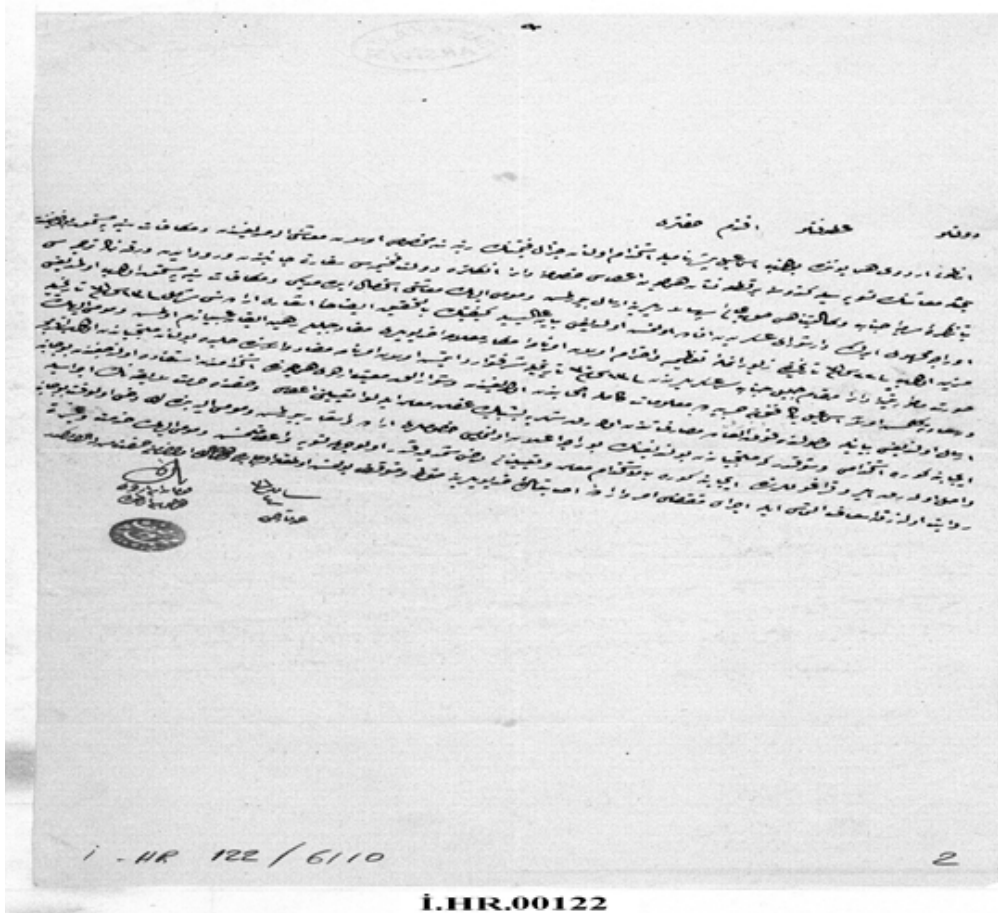
EK (BELGELER VE TRANSKRİPSİYONLARI)**Belge. 1: BOA, (A.}MKT.MHM. 83 21 1 1272 Ca 19)**

Özet: Anadolu Ordusu Erkan-ı Harbiye Reisi Mirliva Feyzi Paşa ile Piyade Mirlivası İsmail Paşa'nın Kars'dan Erzurum'a götüren adamların ücretinin tesviyesi

Maliye Nezaret-i Celilesine ve Serasker Paşa Hazretlerine

Anadolu Ordu-yı Hümayunu Erkan-ı Harbiye Reisi Mirliva izzetlu Feyzi Paşa ile Piyade Mirlivası izzetlu İsmail Paşa'yı Kars'dan Erzurum'a götürmüş olan adamlara ücret olarak ordu-yı hümayun hazinesinden verilmiş olan on iki bin beş yüz guruşun tahsisat-ı fevkaladeden tesviyesi Serasker müşarünileyh hazretlerine istizana dair olan tezkire-i acizi haşına muharrer irade-i seniyye-i cenab-ı padişahi manzur-ı vâlâsı sipahsaları buyrulmak üzere leffen irsal kılınmış ve keyfiyyet Maliye Nezaret-i Celilesine dahi bildirilmiş olmağla iktizasının icrasıyla mezkur tezkirenin iadesi babında irade efendimindir tahsisat-ı fevkalade defterlerine idhalen tesviye edilmesi hususuna bi'l-istizan irade-i seniyye-i cenab-ı padişahi müteallik ve şeref-sudur buyrulmuş ve keyfiyyet devletlu serasker hazretlerine bildirilmiş olmağla ber-mucib irade-i seniyye hazinece dahi icab-ı halin icrası hususuna himmet buyrulmuş.

19 Ca 72 [27 Ocak 1856]

Belge. 2-a: BOA, (İ__HR__00122_006110_002_001 1271 Za 10)**Özet:** Anadolu Ordu'su'nda İsmail Paşa namıyla istihdam olunan General Kmet'e nişan itası.*Bihî**Devletlu Atufetli Efendim Hazretleri*

Anadolu Ordu-yı Hümayununda bulunup İsmail Paşa namıyla istihdam olunan General Kmetin rütbesine mahsus olan maaşını alamadığından ve mükafat-ı seniyyeye müstehak bulunduğundan bahisle maaşının tesviyesiyle kendisine bir kıt'a nişan-ı hümayun itası hususuna dair İngiltere devlet-i fehimesi sefaret-i canibinden vürud eden varakanın tercümesi ba-tezkere-i samiye-i cenab-ı vekaletpenahi savb-ı âli-i sipahsalarına irsal buyrulmuş ve mumaileyhin maaşının istihsal edemediği ve mükafat-ı seniyyeye müstahak olup olmadığı oraca meçhul idüğü Dâr-ı Şura-yı Askeriden ifade olunduğu beyan-ı âlisiyle keyfiyetinin bi't-tahkik izahen iş'arı iradesine şamil 13 S 71 [5 Kasım 1854] tarihiyle müzeyyen olup 22 S 71 [14 Kasım 1854] tarihinde ziveranemle ta'zim ve ihdiram olan emirname-i mekhar-ı mualeme-i hidivileri mufat-ı celili reh-in-i ikan abiyannem olmuş ve mumaileyhin suret-i memuriyetine dair makam-ı celil-i cenab-ı seraskerilerinden 13 S 70 [15 Kasım 1853] tarihiyle şeref-tevarüd etmiş olan emirname müfad-ı esasında Haleb'de bulunan mülteciyandan

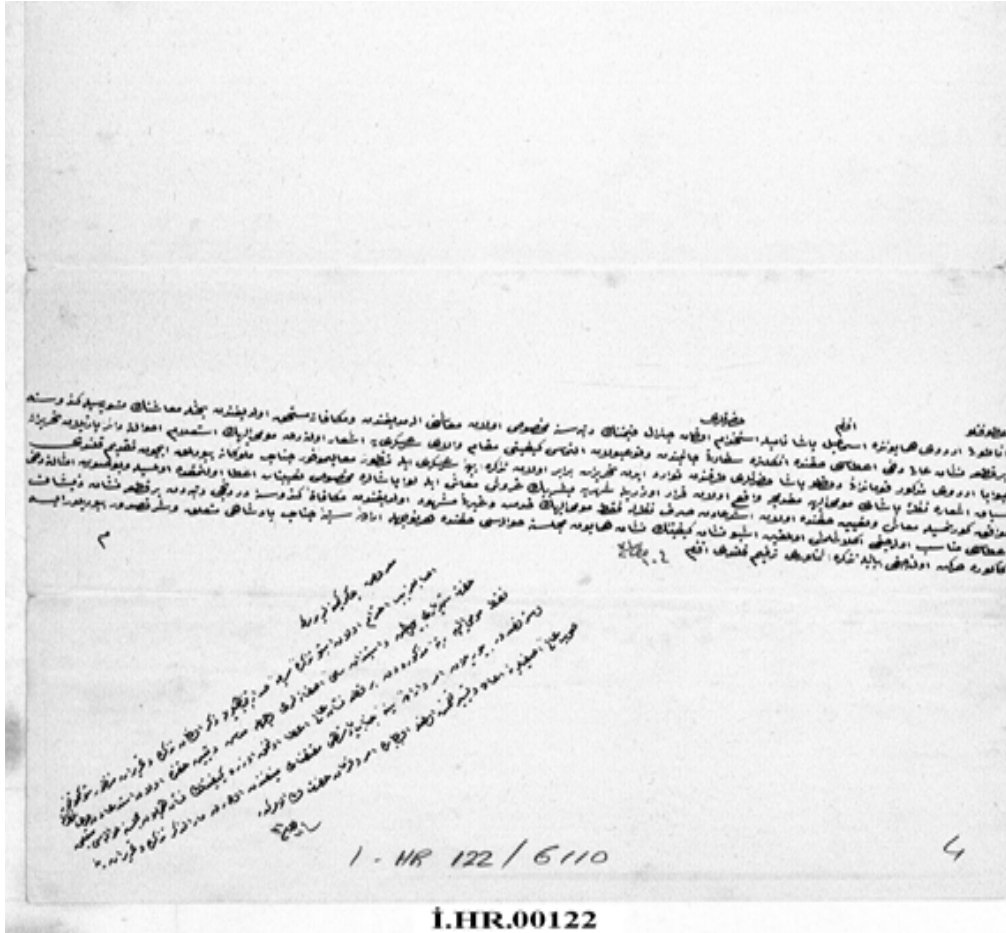
olup akdemce ve Dersaadet'e gelmiş olan İsmail Bey Fünun-ı Harbiyyede malumat-ı kamile asabından olduğundan ve şu aralık maiyet-i ordu-yı hümayunda istihdamından istifade olunacağından bu canibe irsal olduğu beyanıyla vusulünde fevkalade masarifattan olarak şehriye beş bin guruş maaş ile liva tayini i'tası ve hakkında hürmet-i layikanın icrasıyla icabına göre istihdamı ve şu kadar ki mülteciyandan bulunduğu buraca ilan olunmaması hususları irade ve iş'ar buyrulmuş ve mumaileyh bendeleri dahi ol vakit bu canibe rahil olarak ileri karakollarında icabına göre bi'l-istihdam maaş ve tayinatı dahi şimdiye kadar ol vechle tesviye ve i'ta kılınmış ve mumaileyhin hizmet ve gayreti rivayet olunarak is'af-ı iltimas icra-yı muktezası emr ve irade-i isabet-ade-i hidivilerine manut ve mütevakıf bulunmuş olmağla ol babda ve her halde emr-i ferman hazret-i men lehül emrindir

2 N 71 [19 Mayıs 1855]

An Kars

Kumandan Ordu-yu Hümayun Anadolu imza

Mühür: Mehmed Vasıf

Belge. 2-b: BOA, (İ__HR__00122_006110_004_001 1271 Za 10)**Özet:** Anadolu Ordu'su'nda İsmail Paşa namıyla istihdam olunan General Kmet'e nişan itası.

[Bihî]

Atufetli Efendim Hazretleri

Anadolu Ordu-yı Hümayununda İsmail Paşa namıyla istihdam olunan General Kmetin rütbesine mahsus olan maaşını alamadığından ve mükafatan müstehak olduğundan bahisle maaşının tesviyesiyle kendisine bir kıt'a nişan-ı âli dahi i'tası hakkında İngiltere sefreti canibinden vuku' bulan iltimas keyfiyeti makam-ı vâla-yı seraskeriye iş'ar olunarak mumaileyhin istilam ahkamına dair yazılan tahrirata cevaben ordu-yı mezkur kumandanı devletlu paşa hazretleri tarafından tevarüd eden tahrirat beraber olan tezkere-i behiyye-i seraskeri ile manzur-ı mealim-vüfur cenab-ı mülûkanem buyrulmak için takdim kılındı sîbak-ı iş'ara nazaran paşa-yı mumaileyhe mukaddemce vaki' olan karar üzerine şehriye beşer bin gurus maaş ile liva paşalara mahsus tayinat i'ta olunmakta olmasıyla ve bu suret emsaline dahi muvafık görülmesiyle maaşı ve tayin hakkında olan istid'adan sarf-ı nazarla fakat mumaileyhin hizmet ve gayreti meşhud olduğundan mükafaten kendisine

dördüncü rütbeden bir kıt'a nişan-ı zışan i'tası münasip olacağı anlaşılmış olmağın iş bu nişan keyfiyetini nişan-ı hümayun meclisine havalesi hakkında her ne vechle irade-i seniyye-i cenab-ı padişahi müteallik ve şeref-sudur buyrulur ise ona göre hareket olunacağı beyanıyla tezkere-i senaveri terkim kılındı efendim

10 ZA 71 [25 Temmuz 1855]

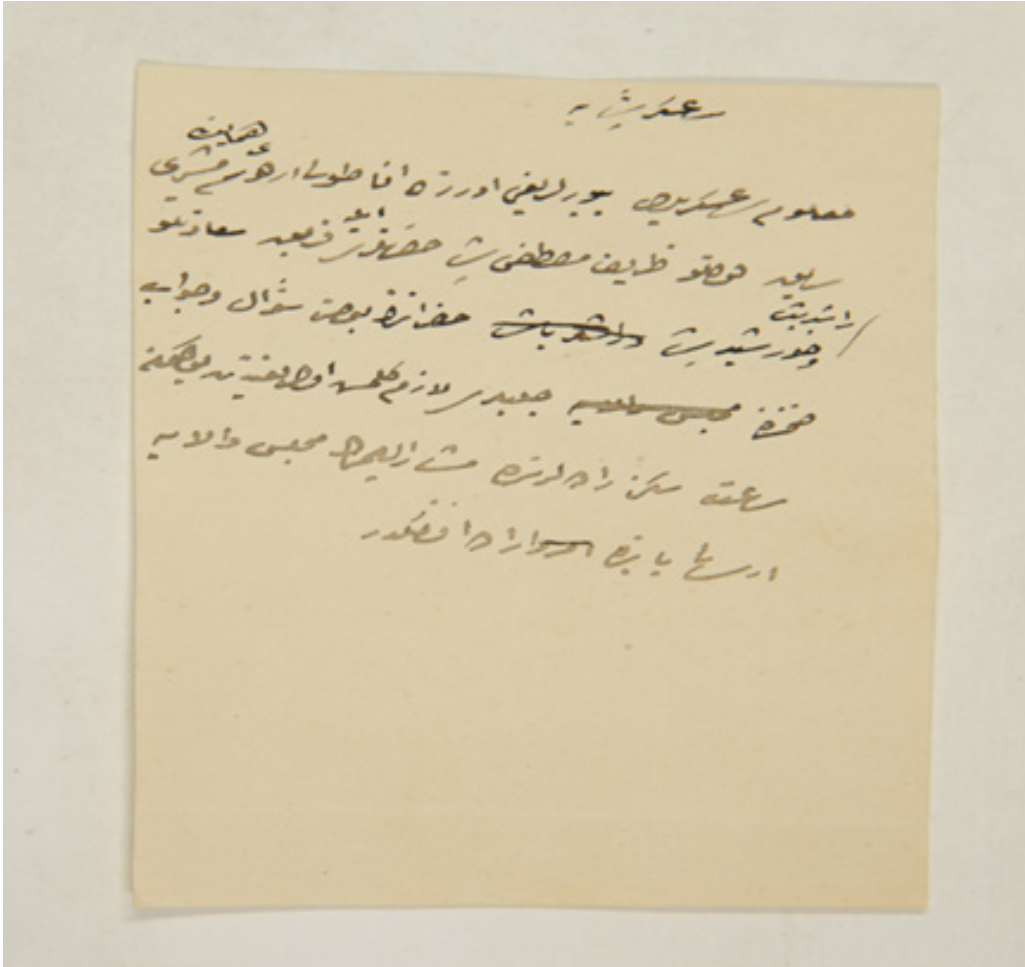
Maruz-ı çaker-i kemineleridir ki

Esâbi'-zib-i ihtiram olan işbu tezkere-i samiye-i sadaretpenahileriyle zikr olunan tezkere ve tahrirat-ı manzur şevket-vüfur hazret-i şehriyari buyrulmuş ve istizan sami-i asafaneleri vechle maaş ve tayin hakkında olan istidadan sarf-ı nazarla nukat-ı mumaileyhe rütbe-i mezkureden bir kıt'a nişan-ı âli i'ta olunmak üzere keyfiyetin nişan-ı hümayun meclisine havalesi müteallik ve şeref-sudur buyrulan emr ve irade-i seniyye-i cenab-ı padişahi muktezası münifinden olarak maru'z-zikr tezkere ve tahrirat yine savb-ı âli-i asafilerine iade ve tesyir kılınmış olmağla ol babda emr-i ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.

11 ZA 71 [26 Temmuz 1855]

Belge. 3: BOA, (A.)MKT.NZD.136.79 1271 C 18)

Özet: AAnadolu Ordusu sabık Müşiri Zarif Mustafa Paşa ile Ferik Raşid ve Hurşid Paşaların Meclis-i Vâlâya celbi

Serasker Paşa'ya

Malum Seraskerin buyrulduğu üzere Anadolu Ordu-yı Hümayunu Müşiri sabık devletlu Zarif Mustafa Paşa hazretleriyle Ferik saadetlü Raşid Paşa ve Hurşid Paşa hazerâtının bazı sual ve cevap zımında celbleri lazım gelmiş olduğundan bugün saat sekiz raddelerinde müşarünileyhin Meclis-i Vâlâya irsalı babında emir ve irade efendindir.

Derleme

Sığınmacı ve Mültecilerle Çalışanlarda Psikolojik Sağlık Üzerine Bir Derleme ¹

Gökhan Ebre², Pınar Ayça Özgen³, Okan Cem Çırakoğlu⁴

Öz

Literatürde mültecilerle çalışmanın, çalışan kişilerin psikolojik sağlığı üzerinde olumsuz etkileri olduğunu gösteren birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların çoğunluğunu İkincil Travma (İT) ve Dolaylı Travma (DT) çalışmaları oluşturmaktadır. Bunun yanında, mültecilerle çalışanlarda anksiyete, depresyon ve tükenmişlik gibi psikolojik zorlukların görüldüğüne dair çalışmalar da yer almaktadır. Bu makalenin amacı, İT, DT, anksiyete, depresyon ve tükenmişlik kavramlarını açıklamak, mültecilerle çalışanlarda bu psikolojik zorlukların görülme sıklığını raporlamış olan çalışmaların bir derlemesini sunmak ve bu psikolojik problemlerin gelişmesinde rol oynayan risk faktörlerini ortaya koymaktır. Bu derlemenin, özellikle Türkiye gibi fazla sayıda mülteciye ev sahipliği yapan ülkelerde mültecilerle çalışanların yaşadığı zorluklara dikkat çekmek ve bu hususta devlet kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının bu kişilere yönelik müdahale çalışmaları geliştirmelerinin önemini vurgulamak açısından önemli bir kaynak olabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Travma, İkincil Travma, Dolaylı Travma, Psikolojik Sağlık, Mülteci Çalışanları

¹ Makale Geliş Tarihi: 21.03.2022 Makale Kabul Tarihi: 19.04.2022

² Psikolog, Başkent Üniversitesi, Stres Yönetimi Uygulama ve Araştırma Merkezi, Ankara, gokhanebren@baskent.edu.tr
ORCID NO: 0000-0002-9715-4692

³ p.aycaozgen@gmail.com ORCID NO: 0000-0001-5209-7703

⁴ Prof. Dr., Başkent Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Ankara, okancemc@gmail.com
ORCID NO: 0000-0002-1607-3293

Compilation

Mental Health in Relief Workers Working with Asylum Seekers and Refugees: A Review

Abstract

There are many studies in the literature showing that working with refugees has a negative impact on refugee relief workers' mental health. The majority of these studies explore the prevalence of Secondary Trauma (ST) and Vicarious Trauma (VT) among refugee relief workers. In addition, there are studies revealing that psychological difficulties such as anxiety, depression and burnout are observed in those working with refugees. The aim of this current review is to explain the concepts of ST, VT, anxiety, depression and burnout, to present a review of studies that have reported the prevalence of these psychological difficulties among refugee service providers and present the risk factors for developing these psychological problems. It is thought that this review can be an important resource to draw attention to the difficulties experienced by those working with refugees, especially in countries that host large numbers of refugees, such as Turkey, and emphasize the importance of governmental and non-governmental organizations to develop interventions aiming at refugee relief workers.

Keywords: Trauma, Secondary Trauma, Vicarious Trauma, Mental Health, Refugee Relief Workers

Giriş

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (BMMYK) verilerine göre, 2021 yılının ortasında dünyada 84 milyon yerinden edilmiş insan bulunmaktadır. Bu 84 milyonun, 26 milyonu mülteci statüsündedir. Türkiye, BMMYK resmi verilerine göre 3,7 milyon mülteci ile dünyanın en çok mülteciye ev sahipliği yapan ülkesidir. Bu sayının kayıtsız göçmenlerle birlikte yaklaşık 5 milyon olduğu tahmin edilmektedir. Mülteci sayısının dünyada her geçen gün artması, bu alanda iş gücüne duyulan ihtiyacın da artmasına sebep olmaktadır. Mülteci çalışanları psikologlar, doktorlar, çevirmenler, avukatlar, sosyal hizmet uzmanları, psikiyatristler, psikolojik danışmanlar gibi pek çok meslek grubundan oluşmaktadır. Literatürde mültecilerle çalışan bu meslek gruplarıyla yapılmış olan çalışmalar, bu kişilerin İkincil Travma (İT), Dolaylı Travma (DT), anksiyete, depresyon, uyku bozuklukları ve tükenmişlik gibi birçok psikolojik zorluk yaşadıklarını göstermektedir (Borho vd., 2019; Kindermann vd., 2017; Živanović & Marković, 2020).

Dünya Sağlık Örgütü psikolojik sağlığı “bireyin kendi becerilerinin farkında olduğu, hayatın normal stresleriyle baş edebildiği, üretken ve verimli çalışabildiği ve içinde bulunduğu topluma katkıda bulunabildiği iyi olma hali” olarak tanımlamaktadır. Mültecilerle çalışmanın psikolojik sağlık üzerindeki olumsuz etkileri bilinmektedir. Literatürde bu konuda yapılmış olan çalışmaların çoğunluğu İT ve DT'ye odaklanmaktadır.

İT ve DT kavramlarından önce, travma kavramını açıklamak yararlı olacaktır. Travma genel hatlarıyla insanların psikolojik ve bedensel bütünlüğünü olumsuz yönde etkileyen her türlü zorlayıcı yaşam olayını ifade etmektedir. Ancak, gündelik yaşamda stres yaratan her zorlayıcı olay travma olarak adlandırılmaz. Briere ve Scott'a (2014) göre travmatik olay; kişinin kendi kendine, kısa bir süre için de olsa baş etmekte yeterli olmadığı ve uzun süreli psikolojik zorluklara sebep olan ciddi bir olaydır. Doğal afetler, savaşlar, insan kaynaklı felaketler gibi büyük ölçekli olaylar veya motorlu taşıt kazaları, cinsel saldırı, aile içi şiddet gibi daha küçük ölçekli olarak ele alabileceğimiz olaylar travmatik yaşantı olarak adlandırılır (Ehlers ve Clark 2003; Forneris ve ark., 2013). Amerikan Psikiyatri Birliği Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı'nın beşinci baskısında (DSM-5, p. 265) travmatik olay; *'doğrudan yaşanan ya da doğrudan tanıklık edilen; aile bireyi ya da yakın arkadaşın başına gelen veya mesleki olarak deneyimlenen göz korkutucu bir biçimde ölümle, ağır yaralanmayla karşı karşıya gelmiş ya da cinsel saldırıya uğramış olma durumudur.'*

Travmatik deneyimlerin ardından bireyler Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB) geliştirebilir (Forneris ve ark. 2013). TSSB görülen kişiler travmatik olaya dair oldukça yoğun ve rahatsız edici düşünce ve duygular deneyimleyebilirler. Bu kişiler yaşadıkları travmatik olayı istemsiz yineleyici anılar (flashback) veya kabuslar

aracılığı ile yeniden yaşantılayabilirler; bu durum da TSSB görülen kişilerde süreğen olumsuz duygu durumuna sebep olabilir, insanlardan kopukluk ve yabancılaşma hissine de yol açabilir (APA, 2013).

Travmatik bir olaydan etkilenmek için, olayı deneyimleme şartı bulunmamaktadır. Başka bir insanın yaşadığı travmatik duruma tanıklık etmek de kişide travma etkisi yaratabilir (Figley, 1995). Literatürde bu durum yaygın olarak İkincil Travma (İT) ve Dolaylı Travma (DT) kavramlarıyla açıklanır. İkincil travma (secondary trauma) kişinin bir başkasının travmasına tanık olmasının bir sonucudur (Bride ve ark., 2004). Girici düşünceler, kaçınma, aşırı uyarılma gibi TSSB benzeri belirtilerle kendini gösterir (Bride ve ark., 2004). Terim ilk olarak Figley (1995) tarafından ortaya atılmıştır. Dolaylı travma ise, travmatize olmuş bireylerle çalışmanın biriken etkisidir (Branson, 2019). Possick ve arkadaşlarına göre (2015) DT terapi bağlamında travmatize olmuş bireyin travmatik olayı detaylarıyla terapistle aktarmasının, terapist üzerinde yarattığı etkidir. İkincil travmayla benzer olarak, kendini girici düşünceler, kaçınma, olumsuz dünya görüşü gibi TSSB'ye benzer belirtilerle gösterir (Aparicio ve ark., 2013). McCann ve Pearlman (1990) travmatize olmuş bireyle çalışan terapistin, danışanın anılarını kendi anılarına entegre edebileceğini ve bunun bir sonucu olarak terapistin kendilik algısının değişebileceğini iddia etmektedirler. Bunların yanında dolaylı travma terapistin, travmatik olayları konuşmaktan kaçınma gibi etik ilkelere aykırı davranışlar sergilemesine de sebep olabilir (Iqbal, 2015).

Alanyazında savaş, işkence, cinsel şiddet gibi bir insanın bir başka insana kötü muamelesinin (kişilerarası travma) psikolojik etkilerinin; deprem, yangın gibi doğal afetlerden daha yıkıcı olduğunu gösteren çalışmalar mevcuttur (Berger, 2015; Kumar ve Fonagy, 2013; Merrell, 2013). Mülteciler, çoğunlukla savaş sebebiyle ülkesini terk etmiş ve şiddet, soykırım, işkence gibi yaşamı tehdit eden olayları deneyimlemiş veya tanıklık etmiş olan insanlardır (Çırakoğlu ve Kahil, 2018, p. 286). Bu durum göz önünde bulundurulduğunda, mültecilerle çalışan meslek gruplarının (çevirmenler, sosyal hizmet uzmanları, psikologlar, doktorlar) çok ciddi travmatik yaşantılara tanıklık etmesi kaçınılmazdır.

Mülteci çalışanlarında İT ve DT dışında depresyon, anksiyete ve tükenmişlik de sık görülmektedir. Bir duygu durum bozukluğu olan depresyon ülkemizde ve dünyada oldukça sık görülen bir sağlık sorunudur ve DSM-5'te majör depresif bozukluk başlığı altında ele alınmıştır (Kafes, 2021). Majör depresif bozukluğun klinik belirtileri çökkün duygu durum, ilgi azalması (anhedonia), konsantrasyon güçlüğü, uyku süresinde ve iştahta artma veya azalma, enerjide azalma, psikomotor yavaşlama, suçluluk hissi ve intihar eğilimidir (APA, 2013). Anksiyete ya da kaygı, bunaltı, sıkıntı; bireylerin günlük yaşamlarında karşılaştıkları bir durumu olduğunda fazla tehdit edici görmesi ve aşırı endişelenmesi durumudur (Kafes, 2021). Anksiyete belirtileri nefes darlığı, mide bulantısı, çarpıntı ve somatik belirtileridir (Metin, 2010). Son olarak tükenmişlik, işyerinde yaşanan zorluklarla ilişkili oldukça yaygın

bir problemdir. Hastalıkların Uluslararası Sınıflamasına göre (11. rev.; ICD-11; World Health Organization [WHO], 2019), tükenmişlik, etkili biçimde yönetilemeyen işyeri stresinin bir sonucudur. Tükenmişliğin belirtileri üç ana boyutta düşünülebilir: a) duygusal tükenme (kronik fiziksel ve duygusal tükenme), b) duyarsızlaşma (hizmetten yararlananlara karşı mesafeli tutumlar) ve c) algılanan kişisel başarıda azalma (yetersizlik duyguları) (Foo ve diğerleri, 2021). Tükenmişlik en az yukarıda bahsedilen problemler (anksiyete, depresyon, İT ve DT) kadar ciddi sonuçlar doğurabilir. Hatta iş yerinde yaşanan zorluklar bu psikolojik problemlerin bir öncüsü de olabilir (Jachens ve ark., 2018; Manning ve Preston, 2003).

Bu çalışmanın amacı İT, DT, anksiyete ve depresyon kavramlarını açıklamak, mülteci çalışanlarında bu psikolojik problemlerin görülme sıklığını raporlamış olan çalışmaların bir derlemesini sunmak ve bu psikolojik problemlerin gelişmesinde rol oynayan risk faktörlerini ortaya koymaktır. Çalışma, sistematik bir derlemeden ziyade, bu alanda yapılmış olan çalışmaların bir sentezidir.

Mülteci Çalışanlarında Yaygın Görülen Psikolojik Zorluklar

İkincil ve Dolaylı Travma

Alanyazın mültecilerle çalışan çevirmenlerin (Kindermann ve ark., 2020; Živanović & Marković, 2020), psikologların (Denkinger ve ark., 2018), avukatların (Harris ve Mellinger, 2021), sosyal hizmet uzmanlarının (Espinosa ve ark., 2019) ve doktorların (Mishori ve ark., 2014) İT ve DT geliştirmeye eğilimli olduğunu göstermektedir. BMMYK Personel İyilik Hali ve Psikolojik Sağlık (2016) raporunda yer alan araştırmaya göre, mültecilerle çalışan 2431 personelin %38'i İT belirtileri göstermektedir. Denkinger ve arkadaşları (2018) tarafından yapılan bir diğer çalışma ise, mültecilerle çalışan sosyal hizmet uzmanları, psikologlar ve çevirmenlerden oluşan bir grubun %22,9'unun İT belirtileri gösterdiğini ve bu grubun %8,6'sının İT belirtilerinin şiddetli olduğunu göstermektedir. Benzer olarak, mültecilerle çalışan 210 kişinin katıldığı bir çalışmanın sonucu, grubun %31,7'sinin İT belirtileri gösterdiğini ortaya koymuştur (Espinosa ve ark., 2019).

Yukarıda yer verilen, mültecilerle çalışan birçok meslek grubunun katılımıyla gerçekleştirilen çalışmaların yanı sıra, tek bir meslek grubuna odaklanan çalışmalar da mevcuttur. Harris ve Mellinger'ın (2021) mültecilerle çalışan 718 avukatın katılımıyla gerçekleştirdiği çalışma buna bir örnektir. Çalışmanın sonuçları katılımcılar arasında İT ölçeğinden alınan ortalama puanın 2.95 olduğunu ve bu puanın ölçek için belirlenen kesme noktasından (2.5) anlamlı şekilde yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Özgül bir meslek grubuyla yapılan çalışmalara bir diğer örnek ise mültecilerle birebir çalışan çevirmenlerle gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın sonucu katılımcıların %21'inde İT belirtileri görüldüğünü göstermiştir (Kindermann ve ark., 2020). Travmatik bir öyküye sahip olmanın İT geliştirmek için bir risk faktörü olduğu göz önünde bulundurulduğunda, kendileri de çoğunlukla mülteci

olan çevirmenler için risk oldukça yüksektir (Denkinger ve ark., 2018; Miller ve ark., 2005; Engstrom ve ark., 2010). Yukarıda yer verilen çalışmalara benzer olarak, Roberts ve arkadaşları (2021) tarafından 15 çalışma ile yapılan meta analiz çalışmasının sonucu, mültecilerle çalışanlarda İT sıklığının %45 olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, Rizkalla ve Segal (2019) tarafından Ürdün'de 317 mülteci çalışanı ile yapılmış olan araştırma, çalışanların yalnızca psikolojik sağlıklarının değil, fiziksel sağlıklarının da tehlikede olduğunu ortaya koymuştur. Çalışmanın sonuçlarına göre İT, olumsuz fiziksel sağlığı ve yüksek fiziksel acıyı yordamaktadır. Mülteci çalışanın kendisini yardım ettiği mülteciye ayrı bir birey olarak görmemesi, bir diğer deyişle onunla özdeşim kurması iyilik halini ve kişinin diğer ilişkilerini olumsuz etkilemektedir. Literatürde sayısı İT çalışmalarına kıyasla daha az olsa da mültecilerle çalışanlarda DT sıklığını değerlendiren çalışmalar da mevcuttur. Mishori ve arkadaşları (2014) 192 sığınmacı değerlendirme alanında (kişinin işkence gördüğüne dair kanıtları raporlamayla görevli doktorlar) çalışan doktorla gerçekleştirdiği çalışmada katılımcıların %26,2'si DT deneyimlediklerini belirtmişlerdir.

İT ve DT ile ilgili yapılan çalışmaların çoğunluğunda kişinin travmatik bir öyküye sahip olması ve kadın olması faktörleri risk faktörü olarak raporlanmıştır (Denkinger ve ark., 2018; Acar, 2021). Bu çalışmaların aksine, Hensel ve arkadaşları (2015) tarafından gerçekleştirilen meta analiz çalışması, travmatik bir yaşantıya sahip olmanın ve demografik faktörlerin İT geliştirme ile ilişkisinin düşünüldüğü kadar yüksek olmadığını ortaya koymuştur. Travmatik bir yaşantıya sahip olmanın İT için yüksek risk oluşturduğu durumlar, yardım eden ile yardım alan kişinin travmatik yaşantılarının benzediği durumlardır (ör: cinsel şiddet mağduru bir kişinin, yine cinsel şiddet mağduru bir kişiye yardım etmesi). Çalışmaya göre, İT ile en kuvvetli ilişkiyi gösteren faktör iş yükü oranıdır (workload ratio). İş yükü oranı, çalışanın yaptığı işler içinde travmatize olmuş bireylerle çalışma oranını belirtir. Örneğin, günde altı psikoterapi seansı yürüten ve çalıştığı kurumda farklı işleri de olan bir psikoterapistin, yürüttüğü bu altı seanstan kaçınının travmatik yaşam öyküsüne sahip bireylerle olduğu, bu kişinin iş yükü oranını belirtir.

Türkiye, dünyanın en fazla mülteci sayısına sahip ülkelerinden birisi olmasına rağmen ülkemizde mülteci çalışanlarıyla yapılan çalışmaların sayısı oldukça düşüktür. Araştırmaların büyük bölümünü tez çalışmaları oluşturmaktadır. Turgut (2014) tarafından yapılmış olan yüksek lisans tez çalışmasının sonucu, Türkiye'de mültecilerle çalışanlarda tekrar yaşantılama, kaçınma ve duygusal uyuşma ve aşırı uyarılma belirtilerinin sıklığının sırasıyla %28,9, %15,6 ve %18,5 olduğunu ortaya koymuştur. Suriyeli mültecilerle çalışmakta olan profesyonellerin katılımıyla gerçekleşmiş olan bir başka çalışmanın sonucu ise katılımcıların %52,4'ünün yardım ettikleri bireylerin zihinlerini oldukça meşgul ettiğini ortaya koymuştur (Ünal ve ark., 2017). Acar (2021) Türkiye'nin çeşitli illerinde çalışan mülteci ve sığınmacı bireylerle çalışan meslek elemanları ile yaptığı çalışmanın sonucunda ikincil travmatik stres belirtilerindeki artışın, tükenmişliğin bileşenleri olan duygusal tükenme ve duyarsızlaşma alanlarında

yaşanılan zorlukları da artırabileceğini ve algılanan kişisel başarı düzeyini azaltabileceğini göstermiştir. Benzer olarak, Brooks ve arkadaşları (2022) tarafından İstanbul'da Suriyeli mültecilerle çalışan 104 mülteci çalışanı ile yapılan araştırmanın sonuçları, katılımcıların %27,88'inde İT belirtileri görüldüğünü ortaya koymuştur (Acar, 2021).

Yukarıda yer verilen çalışmalar mülteci çalışanları arasında İT ve DT sıklığının oldukça yüksek olduğunu göstermektedir. Çalışmalar farklı bölgelerde çalışanlarla yapılmış olsa da çalışmaların sonuçları oldukça benzerdir.

Depresyon ve Anksiyete

Yapılan çalışmalar mülteci çalışanlarında depresyon ve anksiyeteinin oldukça yaygın olduğunu göstermektedir. BMMYK Personel İyilik Hali ve Mental Sağlık (2016) raporunda, mültecilerle çalışanların İT dışında karşılaştığı psikolojik zorluklara da yer verilmiştir. 2431 mülteci çalışanın katılımıyla gerçekleştirilen çalışmada, çalışanlar arasında anksiyete ve depresyon sıklığının sırasıyla %31 ve %25 olduğu raporlanmıştır. Ager ve arkadaşları (2012) tarafından 376 kişinin katılımıyla gerçekleştirilen çalışmanın sonuçları, depresyon sıklığının %68, anksiyete sıklığının ise %53 olduğunu göstermiştir. 270 mülteci çalışaniyla yapılmış olan bir başka çalışma katılımcılar arasında depresyon ve anksiyete sıklığının sırasıyla %20 ve %22,6 olduğunu ortaya koymuştur (Živanović ve Marković, 2020). Benzer olarak yapılan bir çalışmanın sonuçları mülteci çalışanlarında depresyon sıklığının %17,3 ila %19,5 arasında değiştiğini göstermiştir (Jobs ve ark, 2018). Bir başka çalışmada da İstanbul'da Suriyeli mültecilerle çalışanların %40,38'inde depresyon, %28,81'inde anksiyete belirtileri gözlemlendiği ortaya konmuştur. Eriksson ve arkadaşları (2013) tarafından 299 mülteci çalışanın katılımıyla gerçekleştirilen bir başka çalışma, katılımcılar arasında anksiyete ve depresyon sıklığının sırasıyla %50,4 ve 55,2% olduğunu göstermiştir. Aynı çalışmada, anksiyete ve depresyon problemlerinin gelişmesinde rol oynayan risk faktörleri de belirlenmiştir. Sonuçlara göre anksiyete için başlıca risk faktörü travmatik yaşantının sayısıdır. Beşten fazla travmatik yaşantıya sahip olmak, anksiyete riskini 8,3 kat artırmaktadır. Anksiyete ve depresyon için bir başka risk faktörü de çalışma süresidir. 6 aydan daha az çalışan grubun anksiyete ve depresyon sıklığı, 7-12 ay arasında çalışanlara göre daha yüksek bulunmuştur. Son olarak, kadınlarda anksiyete görülme oranının erkeklere göre 4,3 kat daha fazla olduğu ortaya konulmuştur. Depresyon sıklığının, bu sonuçlardan daha düşük olduğunu gösteren çalışmalar da mevcuttur. Mültecilerle çalışanlarla yapılmış olan bir çalışma, katılımcıların %10'unda depresyon belirtileri olduğunu göstermiştir (Borho ve ark., 2019). Bunların yanında uyku problemleri de mültecilerle çalışanlarda görülen zorluklardan biridir. Ancak literatürde bu konuda yapılmış çalışmaların sayısı oldukça azdır. Bu çalışmalara bir örnek olan Lusk ve Terrazas'ın (2015) Meksikalı mültecilerle çalışan katılımcılarla gerçekleştirdikleri çalışmanın sonucunda, katılımcıların %83,8'inde uyku problemleri görüldüğünü ortaya koymuşlardır.

Alanyazında mülteci çalışanlarında depresyon ve anksiyete sıklığını değerlendirmeyi amaçlayan çalışmalar, bu zorlukların da İT ve DT gibi oldukça yaygın olduğunu göstermektedir.

Tükenmişlik

BMMYK Psikolojik Sağlık ve Psikososyal destek raporunda (2013) çalışanlar arasındaki en yaygın üç stres faktörünün sırasıyla iş yükü, değersiz hissetmek ve çalışma sözleşmesi durumu (çalışma süresi) olduğu raporlanmıştır. Bir başka önemli stres faktörü de ekonomik kaygılardır. Mültecilerle çalışanlar genellikle kısa süreli projelerde yer aldıklarından, çalışmaya devam edeceklerinin bir garantisi yoktur. Eriksson ve arkadaşları (2013) tarafından 299 mülteci çalışanın katılımıyla gerçekleştirilen çalışmanın sonuçları, en yaygın stresörün ekonomik problemler (%93,7) olduğunu ortaya koymuştur. Uganda'da mültecilerle çalışan 376 katılımcı ile gerçekleştirilen bir çalışmanın sonuçları, katılımcılar arasında duygusal tükenme, algılanan kişisel başarıda azalma ve duyarsızlaşma belirtilerinin sıklığının sırasıyla %45, %24 ve %30 olduğunu göstermiştir (Ager ve ark; 2012). Benzer olarak Yunanistan'da faaliyet gösteren mülteci çalışanlarıyla yapılmış olan bir çalışma da 217 katılımcı arasında tükenmişlik sıklığının %57 olduğunu ortaya koymuştur (Chatzea ve ark; 2018). Kuzey Koreli mültecilerle çalışan 179 katılımcıyla gerçekleştirilmiş olan bir başka çalışma katılımcılar arasında tükenmişlik sıklığının %51,3 olduğunu göstermiştir (Kim, 2017). Roberts ve arkadaşları (2021) tarafından yapılmış olan bir meta analiz çalışmasında, tükenmişliğin toplam sıklığı %32,1 olarak raporlanmıştır. Benzer olarak Türkiye, Kilis'te Suriyeli mültecilerle çalışan 199 kişinin katılımıyla gerçekleştirilen çalışma, katılımcılar arasında duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve algılanan kişisel başarıda azalma sıklığının sırasıyla %40, %19,6 ve %11,1 olduğunu ortaya koymuştur (Sağaltıcı, 2022). BMMYK tarafından 2431 katılımcıyla gerçekleştirilen bir çalışmanın sonuçları, katılımcılar arasında duygusal tükenme ve duyarsızlaşma sıklığının sırasıyla %31 ve %9 olduğunu ortaya koymuştur (BMMYK, 2016). Aynı raporda, algılanan kişisel başarıda azalma sıklığının %43, İT sıklığının ise %38 olduğu ortaya konulmuştur. Bu veri, iş yeri zorluklarının önemini vurgulamaktadır.

Eriksson ve arkadaşları (2013) tarafından gerçekleştirilen bir çalışma, tükenmişlik için risk faktörlerini ortaya koymuştur. Çalışmanın sonuçlarına göre yönetici pozisyonunda olmak tükenmişlik riskini 5,2 kat artırırken, travmatik bir yaşantıya sahip olmanın tükenmişlik riskini 5,1 kat artırdığı, çalışma ekibinin uyumlu olmasının ise koruyucu faktör olduğu raporlanmıştır.

Yukarıda yer verilen çalışmaların sonuçları tükenmişlik probleminin mülteci çalışanları arasında oldukça yaygın olduğunu göstermektedir. Yapılan bazı çalışmaların sonuçlarının, tükenmişlik sıklığının İT sıklığından daha yüksek olduğunu göstermesi, iş yeri zorluklarının İT, DT, anksiyete ve depresyon kadar önemli bir psikolojik sağlık problemi olduğunu ortaya koymaktadır.

Tartışma

Literatürden gelen bulgular, mülteci çalışanlarının ikincil travma, dolaylı travma, anksiyete, depresyon ve uyku bozuklukları gibi psikolojik problemler geliştirmeye eğilimli olduklarını açık şekilde göstermektedir. Mülteci çalışanlarının yaşadığı psikolojik zorluklar, verilen hizmetin kalitesinde düşüşe yol açabilir. İT ve DT girici düşünceler, uyku problemleri, dikkat dağınıklığı, işlevsiz başa çıkma yöntemleri, motivasyon düşüklüğü ve sınırları korumakta zorlanma gibi sonuçlara yol açmaktadır (Figley, 1995). Bunların yanı sıra, İT belirtileri ile danışanlara fazla mesafeli hale gelme arasında ilişki bulunmuştur (Harrison ve Westwood 2009). Ayrıca, Iqbal (2015) DT'nin danışanın travması hakkında konuşmaktan kaçınmak gibi etik dışı davranışlara da yol açabileceğini vurgulamaktadır. Killian (2008) makalesinde, travmatize olmuş bireylerle çalışan terapistlerin dikkatlerinin çabuk dağıldığını ve uyku problemleri yaşadıklarını belirtmiştir. Verilen hizmet kalitesinin düşmesinin yanında, mülteci çalışanlarının yaşadığı psikolojik zorluklar işten ayrılmalara ve sonuç olarak iş gücü kaybına da sebep olabilir. Bride (2007) İT ve DT'nin, insani yardım çalışanlarının işten ayrılmalarının en büyük sebeplerinden birisi olduğunu belirtmiştir. Mülteci çalışanları travmatize olmuş bireylerle çalışırlar ve bu alanda uzmanlaşmak zaman ve deneyim gerektirir. Bu sebeple, bu alanda çalışan tecrübeli uzmanların çalışmaya devam etmeleri ve çalışmaya yeni başlamış olanlara katkıda bulunmaları oldukça önemlidir. Bu kişilerin yaptıkları işi bırakmaları, verilen hizmetin kalitesi ve sürdürülebilirliği açısından potansiyel bir problemdir (Ehren ve ark; 2022). Hensel ve arkadaşları (2015) tarafından yapılmış olan meta analiz çalışması, iş yükü oranının İT için risk faktörü olduğunu göstermektedir. Bu bulgu, kurumların çalışanlarının çalışma koşullarını iyileştirerek psikolojik sağlıklarına da katkı sağlayabileceğini göstermektedir.

Yukarıda bahsedilen, mülteci çalışanlarının yaşadığı psikolojik zorluklar ve bu zorlukların mülteci çalışmalarına etkisi göz önünde bulundurulduğunda, bu kişilerin zorluklarla baş etmesini kolaylaştırmayı hedefleyen sistematik ve istatistik olarak etkililiği sınanmış müdahale çalışmalarının olması beklenmektedir. Ancak literatürde etkililik çalışmaları tamamlanmış bir müdahale programı bulunmamaktadır (Ehren ve ark., 2022). Yapılan çalışmalar sivil toplum kuruluşlarının hazırladığı kılavuzlar ile sınırlıdır. Bu kılavuzlara bir örnek Alman Uluslararası İşbirliği Kurumu (GIZ) tarafından hazırlanmış olan "Sağlık Bakanlığı Personel Bakımı ve Öz Bakım El Kitabı"dır. Kılavuzun amacı mülteci çalışanlarına İT, tükenmişlik ve stres gibi kavramları açıklamak ve bu zorluklarla başa çıkmak için çeşitli yöntemler sunmaktır (Alqudah, 2020). Mülteci çalışanları, nefes egzersizleri ve duygu düzenleme stratejileri gibi başa çıkma yöntemlerini barındıran bu kılavuza başvurabilirler.

People In Aid ve Interhealth organizasyonları, 2009 yılında uluslararası sivil toplum kuruluşlarının çalışanlarına verdikleri hizmeti değerlendirmek üzere bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Çalışmanın sonuçları, bu alanda hizmet veren sivil toplum kuruluşlarının %55'inin herhangi bir personel destek sistemi olmadığını ortaya koymuştur.

Örneğin, Irak'ta çalışan 299 mülteci çalışanıyla gerçekleştirilmiş olan bir çalışmanın sonuçları, çalışanların yalnızca %38'inin süpervizyon desteği aldığını göstermiştir (Eriksson, 2013). Günümüzde bu konuda iyileştirmeler yapmak için adımlar atılsa da halen geliştirilmiş ve etkililiği sınanmış bir müdahale programı bulunmamaktadır.

Literatürde mülteci çalışanlarında psikolojik sağlık ve fiziksel sağlık arasındaki ilişkiye dikkat çeken çalışmalar da mevcuttur. Rizkalla ve Segal'in (2019) yaptıkları çalışma, hizmet verilen mülteci sayısının ve çalışılan sivil toplum kuruluşuna bağlılığın da fiziksel sağlığı yordadığını ortaya koymuştur. Yapılan bir başka çalışma, çalışma ortamında algılanan desteğin İT ve depresyon belirtilerini yordadığını göstermiştir (Brooks, 2022). Bu bilgilerden hareketle, mülteci çalışanlarının çalışma koşullarının iyileştirilmesinin, psikolojik zorluklara karşı geliştirilecek olan müdahale çalışmaları kadar önemli olduğu söylenebilir.

Sonuç ve Öneriler

Literatürden gelen bulgular mülteci çalışanlarının İT, DT, depresyon, anksiyete, uyku bozuklukları ve tükenmişlik gibi birçok psikolojik zorluk yaşadığını göstermektedir. Bu psikolojik zorluklar, yardım çalışanının etik dışı davranmasına, verilen hizmetin kalitesinin düşmesine ve işgücü kaybı yaşanmasına sebep olmaktadır. Tüm bu bulgulara rağmen, mülteci çalışanlarına psikolojik destek vermeyi hedefleyen, etkililik çalışmaları tamamlanmış bir müdahale programı bulunmamaktadır. Dünyada her geçen gün artan mülteci sayısı göz önünde bulundurulduğunda, sürdürülebilir bir yardım sistemi oluşturmak adına mülteci çalışanlarına psikolojik destek vermenin ve çalışma koşullarını iyileştirmenin önemi her geçen gün artmaktadır.

EXTENDED SUMMARY

The number of forcibly displaced people around the globe is 85 million at present and this number is increasing day by day. As the number of forcibly displaced people increase, the need for service providers to support this group (doctors, psychologists, social workers, lawyers, interpreters) and workload of service providers also increase. Forcibly displaced people are generally individuals with traumatic life experiences since the majority of them leave their home country as a result of war or a natural disaster. Most of them are individuals who have experienced or witnessed extreme violence such as torture and sexual assault. Adverse mental health consequences of working with this group is well known in the literature. The most prominent effects are Secondary Trauma (ST) and Vicarious Trauma (VT). ST and VT refer to adverse mental health consequences of not directly experiencing a traumatic event but to witness someone else's traumatic experience. Although these two terms used interchangeably in the literature, they differ in some aspects. While VT is focusing more on changes of the helper's self-perception, ST focuses on observable symptoms. ST and VT are characterized with symptoms similar to those of Post Traumatic Stress Disorder (PTSD) such as intrusive thoughts, flashbacks and hypervigilance. ST and VT may also have an adverse effect on interpersonal relationships and physical wellbeing of the individual and may result in leave of employment. Also, they may result in unethical practice in psychotherapy such as avoiding conversations about traumatic experiences of the client. Leaving of employment is a serious damage to the support system because working with traumatized individuals requires experience. Also, experienced workers provide supervision to the ones who are inexperienced and thus losing experienced workforce also result in inadequate training. Besides ST and VT anxiety, depression, burnout and sleeping difficulties are also prevalent among refugee service providers. Economic problems and workplace related stressors are also very common. Refugee service providers usually take part in externally funded, temporary projects and it creates an economic uncertainty. In addition, lack of supervision and feeling undervalued are also workplace related stressors that may result in burnout. Although the literature clearly indicates that refugee service providers need psychological assistance, efforts for providing psychological support to this group are limited to non-governmental organization (NGO) guidelines. A standardized intervention/prevention program aiming at refugee service providers which is tested for effectiveness cannot be found in the literature. Considering the fact that mental health problems may result in leaving of employment, unethical practices and decreased service quality, the absence of intervention and prevention studies is an obstacle in the way of a sustainable support system. Also, governmental organizations and NGOs should take the necessary steps to improve working conditions of refugee service providers. In conclusion, although the adverse effects of working with refugees and poor working conditions on service providers' mental health is well known, it is seen that efforts to prevent it are insufficient. There is a need for a standardized intervention/prevention program aiming at refugee service providers for a more sustainable support system.

Kaynakça

- Acar, Z. (2021). Mülteci ve Sığınmacılarla Çalışan Meslek Elemanlarında Depresyon Düzeyi, Stres ve Tükenmişlik Belirtilerinin Psikososyal Risk Faktörlerinin İncelenmesi. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi] Hacettepe Üniversitesi.
- Ager, A., Pasha, E., Yu, G., Duke, T., Eriksson, C., & Cardozo, B. L. (2012). Stress, mental health, and burnout in national humanitarian aid workers in Gulu, Northern Uganda. *Journal of Traumatic Stress*, 25(6), 713–720. <https://doi.org/10.1002/jts.21764>
- Alqudah, A. F. (2020). The handbook on staff-care and self-care for the Ministry of Health in the context of the health care system. Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit [German Society for International Cooperation]. <https://www.giz.de/de/downloads/Handbook%20Self%20Care%20and%20Staff%20Care%20English%202020.pdf>
- APA (2013) Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 5th edition (DSM-5). Washington D.C, American Psychiatric Association.
- Aparacio, E., Michalopoulos, L. M., & Unick, G. J. (2013). An examination of the psychometric properties of the vicarious trauma scale in a sample of licensed social workers. *Health and Social Work*, 38(4), 199–206. <https://doi.org/10.1093/hsw/hlt017>
- Berger, R. (2015). *Stress, trauma, and posttraumatic growth: Social context, environment, and identities*. Routledge.
- Brooks, M.A., Dasgupta, A., Taşğın, N.Ş. et al. Secondary Traumatic Stress, Depression, and Anxiety Symptoms Among Service Providers Working with Syrian Refugees in Istanbul, Turkey. *J Immigrant Minority Health* (2022). <https://doi.org/10.1007/s10903-022-01344-6>
- Borho, A., Georgiadou, E., Grimm, T., Morawa, E., Silbermann, A., Nißbeck, W., & Erim, Y. (2019). Professional and volunteer refugee aid workers–depressive symptoms and their predictors, experienced traumatic events, PTSD, burdens, engagement motivators and support needs. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(22), 4542.
- Branson, D. C. (2019). Vicarious trauma, themes in research, and terminology: A review of the literature. *Traumatology*, 25(1), 2–10. <https://doi.org/10.1037/trm0000161>
- Bride, B. E. (2007). Prevalence of secondary traumatic stress among social workers. *Social Work*, 52(1), 63–70. <https://doi.org/10.1093/sw/52.1.63>
- Bride, B.E., Robinson, M.M., Yegidis, B., & Figley, C.R. (2004). Development and validation of the secondary traumatic stress scale. *Research on Social Work Practice*, 14(1), 27–35. <https://doi.org/10.1177/1049731503254106>
- Briere, J. N., & Scott, C. (2014). *Principles of trauma therapy: A guide to symptoms, evaluation, and treatment* (DSM-5 update). Sage Publications.

- Bryant, R. A. (2019). Post-traumatic stress disorder: a state-of-the-art review of evidence and challenges. *World Psychiatry*, 18(3), 259-269.
- Chatzea, V. E., Sifaki-Pistolla, D., Vlachaki, S. A., Melidoniotis, E., & Pistolla, G. (2018). PTSD, burnout and well-being among rescue workers: Seeking to understand the impact of the European refugee crisis on rescuers. *Psychiatry Research*, 262, 446-451.
- Çırakoğlu O. C. ve Kahil, A. (2018) Mülteci psikolojik sağlığı. İcağasioğulları Çoban A. ve Attepe Özden, A. (ed.), *Psikiyatrik sosyal hizmet içinde* (283-296). Ankara: Nobel Yayıncılık
- Denkinger, J. K., Windthorst, P., Rometsch-Ogioun El Sount, C., Blume, M., Sedik, H., Kizilhan, J. I., Gibbons, N., Pham, P., Hillebrecht, J., Ateia, N., Nikendei, C., Zipfel, S., & Junne, F. (2018). Secondary traumatization in caregivers working with women and children who suffered extreme violence by the “Islamic State.” *Frontiers in Psychiatry*, 9, 234. <https://doi.org/10.3389/fpsyt.2018.00234>
- Ebren, G., Demircioğlu, M., & Çırakoğlu, O. C. (2022). A neglected aspect of refugee relief works: Secondary and vicarious traumatic stress. *Journal of Traumatic Stress*, 1-10. <https://doi.org/10.1002/jts.22796>
- Engstrom, D. W., Roth, T., & Hollis, J. (2010). The use of interpreters by torture treatment providers. *Journal of Ethnic & Cultural Diversity in Social Work*, 19(1), 54-72. <https://doi.org/10.1080/15313200903547749>
- Eriksson, C. B., Lopes Cardozo, B., Ghitis, F., Sabin, M., Gotway Crawford, C., Zhu, J., ... & Kaiser, R. (2013). Factors associated with adverse mental health outcomes in locally recruited aid workers assisting Iraqi refugees in Jordan. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 22(6), 660-680.
- Espinosa, A., Akinsulure-Smith, A. M., & Chu, T. (2019). Trait emotional intelligence, coping, and occupational distress among resettlement workers. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 11(1), 28-34. <https://doi.org/10.1037/tra0000377>
- Figley, C. R. (Ed.). (1995). *Compassion fatigue: Coping with secondary traumatic stress in those who treat the traumatized*. Brunner/Mazel, Publishers.
- Foo, C. Y., Verdeli, H., & Tay, A. K. (2021). Humanizing work: Occupational mental health of humanitarian aid workers. In W. Tony, C. L. Cooper & B. Paula (Eds.), *The SAGE handbook of organizational wellbeing* (p. 318).
- Forneris, C. A., Gartlehner, G., Brownley, K. A., Gaynes, B. N., Sonis, J., Coker-Schwimmer, E., ... & Lohr, K. N. (2013). Interventions to prevent post-traumatic stress disorder: a systematic review. *American Journal of Preventive Medicine*, 44(6), 635-650.
- Harris, L. M., & Mellinger, H. (2021). Asylum attorney burnout and secondary trauma. *Wake Forest Law Review*, 56(4).
- Harrison, R. L., & Westwood, M. J. (2009). Preventing vicarious traumatization of mental health therapists:

- Identifying protective practices. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*, 46(2), 203–219. <https://doi.org/10.1037/a0016081>
- Hensel, J. M., Ruiz, C., Finney, C., & Dewa, C. S. (2015). Meta-analysis of risk factors for secondary traumatic stress in therapeutic work with trauma victims. *Journal of Traumatic Stress*, 28(2), 83-91. <https://doi.org/10.1002/jts.21998>
- Iqbal, A. (2015). The ethical considerations of counselling psychologists working with trauma: Is there a risk of vicarious traumatization. *Counselling Psychology Review*, 30(1), 44–51.
- Jachens, L., Houdmont, J., & Thomas, R. (2018). Work-related stress in a humanitarian context: a qualitative investigation. *Disasters*, 42(4), 619-634.
- Jobst, E., Gall, C., Eiche, C., Birkholz, T., & Pröttinger, J. (2018). Do good, stay well. Well-being and work satisfaction among German refugee helpers: A national cross-sectional study. *PLoS one*, 13(12), e0209697.
- Kafes, A. Y. (2021). Depresyon ve anksiyete bozuklukları üzerine bir bakış. *Humanistic Perspective*, 3(1), 186-194.
- Killian, K. D. (2008). Helping till it hurts? A multimethod study of compassion fatigue, burnout, and self-care in clinicians working with trauma survivors. *Traumatology*, 14(2), 32–44. <https://doi.org/10.1177%2F1534765608319083>
- Kim, Y. J. (2017). Secondary traumatic stress and burnout of North Korean refugees service providers. *Psychiatry Investigation*, 14(2), 118.
- Kindermann, D., Sanzenbacher, M., Nagy, E., Greinacher, A., Cranz, A., Nikendei, A., Friedrich, H. C., & Nikendei, C. (2020). Prevalence and risk factors of secondary traumatic stress in emergency call-takers and dispatchers—A cross-sectional study. *European Journal of Psychotraumatology*, 11(1), 1799478. doi.org/10.1080/20008198.2020.1799478.
- Kumar, M., & Fonagy, P. (2013). Differential effects of exposure to social violence and natural disaster on children's mental health. *Journal of Traumatic Stress*, 26(6), 695–702. <https://doi.org/10.1002/jts.21874>
- Lusk, M., & Terrazas, S. (2015). Secondary trauma among caregivers who work with Mexican and Central American refugees. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 37(2), 257–273. <https://doi.org/10.1177%2F0739986315578842>
- Manning, D., & Preston, A. (2003). Organizational stress: Focusing on ways to minimize Distress. *Cupa HR Journal*, 54, 15-18.
- McCann, I. L., & Pearlman, L. A. (1990). Vicarious traumatization: A framework for understanding the psychological effects of working with victims. *Journal of Traumatic Stress*, 3(1), 131–149.
- Merrell, H. (2013). Dissociation Differences Between Human-made Trauma and Natural Disaster Trauma. [Yayımlanmamış doktora tezi]. George Fox Üniversitesi

- Micale, M. (1994). Charcot and les névroses traumatiques: historical and scientific reflections. *Revue Neurologique*, 150(8-9), 498-505.
- Miller, K. E., Martell, Z. L., Pazdirek, L., Caruth, M., & Lopez, D. (2005). The role of interpreters in psychotherapy with refugees: An exploratory study. *American Journal of Orthopsychiatry*, 75(1), 27-39. <https://doi.org/10.1037/0002-9432.75.1.27>
- Mishori, R., Mujawar, I., & Ravi, N. (2014). Self-reported vicarious trauma in asylum evaluators: A preliminary survey. *Journal of Immigrant and Minority Health*, 16(6), 1232-1237. <https://doi.org/10.1007/s10903-013-9958-6>
- Pıçakçıfe, M. (2010). Çalışma yaşamı ve anksiyete. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 9(4), 367-369.
- Possick, C., Waisbrod, N., & Buchbinder, E. (2015). The dialectic of chaos and control in the experience of therapists who work with sexually abused children. *Journal of Child Sexual Abuse*, 24(7), 816-836. <https://doi.org/10.1080/10538712.2015.1057667>
- Rizkalla, N., & Segal, S. P. (2019). Trauma during humanitarian work: the effects on intimacy, wellbeing and PTSD-symptoms. *European Journal of Psychotraumatology*, 10(1), 1679065.
- Roberts, F., Teague, B., Lee, J., & Rushworth, I. (2021). The prevalence of burnout and secondary traumatic stress in professionals and volunteers working with forcibly displaced people: A systematic review and two meta-analyses. *Journal of Traumatic Stress*, 34(4), 773-785. <https://doi.org/10.1002/jts.22659>
- Sağaltıcı, E., Cetinkaya, M., Nielsen, S. Y., Sahin, S. K., Gulen, B., & Altindag, A. (2022). Identified predictors and levels of burnout among staff workers in a refugee camp of first immigrant group: A cross-sectional study. *Medicine*, 11(1), 135-41.
- Turgut, İ. (2014). Travma Mağduru Mültecilerle Çalışan Meslek Elemanlarının Ruhsal Sorunları Üzerine Karşılaştırma Gruplu Bir Değerlendirme Çalışması [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Haliç Üniversitesi.
- United Nations High Commissioner for Refugees. (2016). *Staff wellbeing and mental health*. <https://www.unhcr.org/56e2dfa09.pdf>
- United Nations High Commissioner for Refugees. (2020). *Refugee data finder*. Retrieved February 21, 2022, from <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/>
- Ünal, Y., Kara, K., Calayır, A., Önder, E., Uygun, E. ve Aker, A. T. (2017). *Türkiye'de yaşayan Suriyeli mültecilere psikososyal destek sunan insani yardım çalışanlarının yaşam kalitesi düzeylerinin belirlenmesi*. [Poster sunumu].
- Welton-Mitchell, C. E. (2013) *UNHCR's mental health and psychosocial support*. United Nations High Commissioner for Refugees.
- World Health Organization (2019). *International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems* (11th ed.). <https://icd.who.int/>

Živanović, M., & Vukčević Marković, M. (2020). Latent structure of secondary traumatic stress, its precursors, and effects on people working with refugees. *PLoS One*, 15(10), e0241545. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0241545>

Araştırma Makalesi

Uluslararası Göç Sürecinde Kadın ve Türkiye'deki Suriyeli Kadınların Ekonomik Yaşama Katılımı¹

Aslı Deveci²

Öz

Göç alanına ilişkin tarih boyunca pek çok araştırma yapılmıştır. Göçün cinsiyet temelli analizi ise 20.yy. da yapılan çalışmalara dayanmaktadır. 20.yy. a kadar göçte kadının yeri edilgen bir konumda tutulurken, zamanla kadınlar göçün en önemli aktörü olarak tanımlanmıştır. Bu durum, göç eğilimlerini cinsiyet temelli alanlara yönlendirmiştir. Günümüzde dünya genelindeki birçok kadının, aile bireylerine bakmak, eğitim gibi amaçlarla uluslararası göçte aktif olarak yer aldığı bilinmektedir. Bununla birlikte ekonomik gerekçelerle ya da zorunlu koşullar sebebiyle göç ettikleri ülkelerde göçmen kadınların çalışma hayatında yer alma talepleri her geçen gün artmaktadır. Ancak bu nüfusun işgücü piyasasına katılımına ilişkin cinsiyet rollerine dayanan geleneksel, kültürel ve yasal birtakım zorluklar bulunmaktadır. İşgücü piyasasına girişte yaşanan bu zorluklar göç sürecinde yer almış bu kadınları ekonomik ve psikolojik yönden kırılgan hale getirmektedir. Bu yönüyle küresel düzeyde yaşanan göç eğilimlerinin işgücü piyasaları yönüyle de cinsiyet temelli ele alınması önemli bir çalışma alanını oluşturmaktadır.

Bu çalışmada, uluslararası göç sürecinde ve işgücü piyasalarındaki göçmen kadınlardan yola çıkarak Türkiye'de son yıllarda sığınmacı nüfusun büyük bir kısmını oluşturan Suriyeli kadınların ekonomik hayata katılımında karşılaştıkları güçlüklerle yer verilmiştir. Çeşitli araştırma raporlarının da incelendiği çalışmada, Suriyeli kadınların çalışma hayatına girmede cinsiyet rollerine bağlı olarak geleneksel-kültürel engeller ve kayıt dışılık, ücret adaletsizliği ile işyeri uyumu gibi zorluklarla karşılaştığı anlaşılmıştır. Bu zorluklara rağmen kadınların işgücü piyasasında yer almalarının hane ve toplum içindeki statülerini yükseltmelerine, ekonomik, psikolojik dayanıklılıklarına ve sosyal uyumlarına katkı sağladığı da görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Göç, Suriyeli Kadınlar, İşgücü Piyasası

¹ Makale Geliş Tarihi: 17.04.2022 Makale Kabul Tarihi: 27.04.2022

² deveciasli1990@gmail.com

ORCID NO: 0000-0002-5173-9652

Research Article

Women in The Process of International Migration and The Participation of Syrian Women in Economic Life in Turkey

Abstract

A bulk of research has been carried out on the field of migration throughout the history. Hence, the gender-based analysis of migration is based on the studies conducted in the 20th century. Until the 20th century, the place of women in migration had been disregarded, while over time women were described as the most important actor of migration. This has driven migration trends to gender-based domains. Today, it is obvious that many women around the world are actively involved in the international migration for the purposes of caring for family members and education. However, the demands of migrant women to participate in labour within the countries, where they emigrate for economic reasons or due to the forced conditions, are increasing day by day. However, there are some traditional, cultural and legal challenges regarding the participation of this population in the labor market; which stems from the gender roles. These challenges in accessing the labour market make these women who have been involved in the migration process economically and psychologically fragile. In this respect, gender-based handling of migration trends at the global level in terms of labor markets constitutes an important field of study.

In this study, considering the migrant women in the international migration process and labor markets, the economic challenges faced by Syrian women, as the majority of the refugee population in Turkey in recent years, are portrayed. In the study, through additional exploration of the various research reports, it was understood that Syrian women face difficulties such as traditional-cultural barriers and informal employment, pay gap and workplace adaptation problems depending on their gender role in entering the work life. Despite these difficulties, it has been observed that women's involvement in the labor market contributes to their status in their household and society, their economic, psychological resilience and social cohesion.

Keywords: International Migration, Syrian Women, Labor Market

Giriş

Küreselleşme sürecinde iletişim ve ulaşım olanaklarının artması, piyasa ekonomilerinin gelişmesi nüfus hareketlerinin niteliğini değiştirmiştir. Castles & Miller'e göre, içinde bulunduğumuz çağ artık "Göçler Çağı" olarak adlandırılmaktadır. "Göçler Çağı"nın en belirgin eğilimleri ise göçün küreselleşmesi, hızlanması, farklılaşması, kadınlaşması ve siyasallaşmasıdır (Castles & Miller, 2008, ss.7-12).

Göçün kadınlaşması eğilimi, 20.yy sonlarına doğru göç alanında kadının görünür kılınmasına ilişkin çalışmalara da yoğunluk kazandırmıştır. Göçün cinsiyet temelli ele alınması, göç etme kararını ve göç sürecini şekillendiren bir özellik olarak değerlendirilmektedir. Öyle ki göçte kadının aktif rol alması bu alandaki çalışmaları hane temelli analizlere yönlendirmiştir (Anthias & Cederberg, 2006, s. 6). Ayrıca göç sürecine katılan bu göçmen kadınlar menşei ve varış ülkeleri açısından birtakım sosyal değişimleri teşvik ederek sosyal, ekonomik, kültürel ve politik alanlara önemli katkılarda bulunmuşlardır. Göçün kadın boyutuyla ele alınması, ev sahibi toplumdaki göçmenlerin aile, çalışma, eğitim, evlilik, kültür ve sosyal hayata entegrasyonu gibi olguların anlamlandırılması ve bunlara uygun politikalar geliştirilmesi yönüyle önemlidir.

Türkiye'de bulunan 3,6 milyon Suriyeli nüfusun %46'sını kadın ve kız çocuklarından oluşmaktadır. Bu nüfusun %35,5 i çalışma çağındadır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021). Zorunlu göç yoluyla gelen çalışma çağındaki bu nüfusun hayatlarını idame ettirebilmek amacıyla işgücü piyasalarında yer almaları toplumsal uyumlarının sağlanması amacıyla desteklenmiştir. Buna karşın Suriyeli kadınlar, işgücü piyasasına girişte ve çalışma hayatında sürekliliklerinin sağlanmasında sosyal, ekonomik ve kültürel zorluklarla karşı karşıya kalmıştır.

Türkiye'de bulunan Suriyeli sığınmacılara yönelik pek çok araştırma yapılmış olmasına rağmen makroekonomik düzeydeki etkisine ilişkin çalışmalar yetersizdir. Suriyelilerin ekonomi ve işgücü piyasalarına etkilerine ilişkin araştırmalar yerel düzeyde kalmakta ve genel geçer bilgiler sunmaktadır. Özellikle Suriyeli kadınların çalışma hayatına ilişkin bilgiler sınırlı düzeydedir. Bu çalışmanın amacı, uluslararası göç eğilimleri ve göçmen kadınların işgücü piyasasındaki yerinden yola çıkarak, Suriyeli kadınların işgücü piyasasına katılımları, etkileri ve sonuçlarına ilişkin mevcut durumu ortaya koymaktır. Ayrıca Suriyeli kadınların çalışma hayatına ilişkin güvenilir ve güncel bilgileri içeren çalışmaların artması, kadınların ekonomik hayata katkıları ile uyumlarının anlaşılması açısından bu alanda yapılacak çalışmalara katkı sağlamak amaçlanmıştır.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Göç ve Çeşitleri

İnsanların çeşitli nedenlerle buldukları bölgeden başka bir bölgeye gitmeleri anlamına gelen göç, insanlık tarihiyle birlikte anılan dinamik ve süreklilik arz eden bir olgudur. Göç Terimleri Sözlüğünde “bireylerin ya da grupların uluslararası sınırı geçerek veya devlet içinde yer değiştirme hareketi” göç olarak tanımlanmaktadır (International Organization for Migration (IOM), 2009). Göç ile ilgili yapılan pek çok tanımın ortak noktasını “nüfus hareketliliği” ve “yerleşim yeri değişikliği” oluştursa da göç, yer değişikliğinin ötesinde toplumların sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi yapısını da etkileyen önemli bir süreci ifade etmektedir.

Dinamik, çok boyutlu ve karmaşık bir yapıya sahip nüfus hareketlerini açıklamaya yönelik bu hareketlerin niteliğine, sebeplerine, yönüne ve yasallığına göre birçok sınıflandırma mevcuttur. Bu çalışmada göçün çeşitli tanımlarına ve sınıflandırmalarına girilmeden uluslararası zorunlu göç bağlamında Suriyelilerin göçüne yönelik değerlendirmeler yapılacaktır.

Göç, nüfus hareketlerinin yönüne göre yapılan sınıflandırmada dış göç, “birey, aile ve toplulukların geçici veya kalıcı olarak başka bir ülkeye yerleşmek üzere menşe ülkelerinden veya ikamet ettikleri ülkeden ayrılmaları” ifade edilmektedir (International Organization for Migration (IOM), 2009, s. 27, 59). Dış göçte ülke sınırının yabancılar tarafından aşılması söz konusu olduğundan göç politikaları, göç alan ülkelerde çoğu kez hem güvenlik politikaları hem de diğer ulusal politikalar ile birlikte değerlendirilmektedir. Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Nüfus Şubesi'nin (UNDESA) 2020 yılı verilerine göre, uluslararası göçe 280 milyon kişi katılmıştır. Kendi ülkelerinden çeşitli sebepler ayrılarak uluslararası göç sürecinde yer alan bu kişiler dünya nüfusunun ise %3,6'sı oluşturmaktadır (United Nations Department of Economic and Social Affairs [UNDESA], 2020).

Nüfus hareketleri, göç alanındaki mevzuatlarda belirtilen yasal koşullara uygunluğuna göre düzenli ve düzensiz göç olarak tanımlanmaktadır. Düzenli göç, bir ülkenin belirlemiş olduğu yasal kanallarla gerçekleştirilen nüfus hareketlerini içermektedir. Bu göç türünün yasal çerçevesi ikamet ve çalışma izinleri aracılığıyla belirlenmektedir (Kalaylıoğlu, 2014, ss. 33-36).

Düzensiz göç ise, bir ülkede belirlenmiş olan göç mevzuatına aykırı olarak gerçekleşen ve ülkelerin kontrol altına almaya çalıştıkları nüfus hareketlerini ifade etmektedir (International Organization for Migration (IOM), 2009). Literatürde göç çeşitleri ile ilgili yapılan en yaygın ayrımlardan biri de isteğe bağlı ve zorunlu göç kavramlarıdır. Birey ve ailelerin ekonomik ya da sosyal koşullarını iyileştirmek amacıyla herhangi bir zorlama unsuru olmaksızın bireysel iradelerinin sonucu olarak gerçekleştirdikleri göç isteğe bağlı göç olarak tanımlanmaktadır. Bunun

yanı sıra zorunlu göç, bireysel ve toplumsal sonuçları itibarıyla göç türleri içerisinde kavramsal olarak en çok araştırma konusu olan göç türünü ifade etmektedir. Doğal afetler, kıtlık, salgın hastalıklar, savaşlar gibi zorlu yaşam koşulları ile diğer ekonomik, sosyal ve siyasi nedenlerle topluca yer değiştirmesi anlamına gelen zorunlu göç, mülteci, sığınmacı ve yerinden edilmiş insanları içermektedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (BMMYK) verilerine göre 2019 yılı sonu itibarıyla dünyada 79,5 milyon zorla yerinden edilmiştir. Bu nüfusun 26 milyonunu mülteciler, 45,7 milyonunu kendi ülkeleri içerisinde yerinden edilen insanları ve 4,2 milyonunu sığınmacılar oluşturmaktadır (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), 2021).

1.2. Göçün Nedenleri

Nüfus hareketliliğine neden olan faktörler, göç olgusu içerisinde tanımlanan en önemli değişkenlerden biridir. Tarih boyunca göçü meydana getiren faktörleri açıklamaya yönelik çeşitli kuramlar geliştirilmiştir. Literatürde en çok kullanılan göç kuramları; itici-çekici faktörler kuramı, ilişkiler ağı kuramı, neo-klasik kuram ve dünya sistemleri kuramlarıdır.

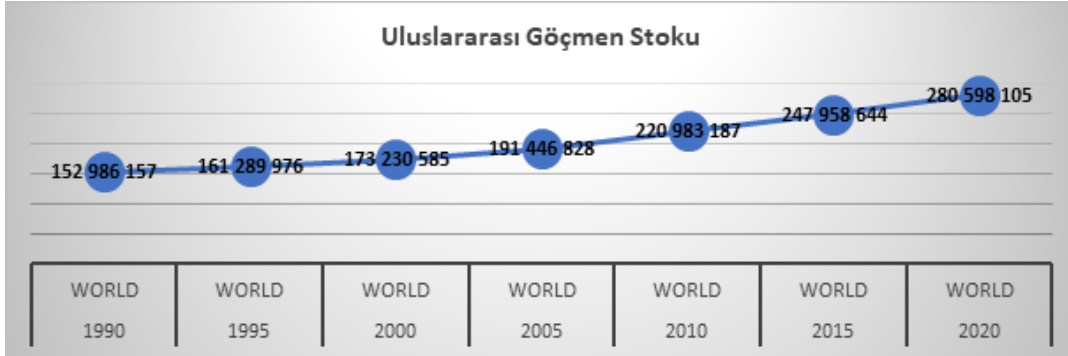
İtici ve çekici faktörler kuramı, kişilerin yoğun nüfuslu yerlerden seyrek nüfuslu yerlere ve iktisadi koşulların gelişmemiş olduğu yerlerden, gelişmiş olan yerlere yönelik nüfus hareketlerini vurgular (İçduygu, Erder, & Gençkaya, 2014, s. 36). İlişkiler ağı kuramı ise, kişilerin göç etme eğilimlerinde ekonomik nedenlerden ziyade göç edilen ülkedeki kişiler arasındaki ortak köken, soydaşlık, akrabalık, dostluk bağlarının etkili olduğunu göstermiştir (International Organization For Migration, 2003, s. 14). Neo-klasik kuramda göçün temel nedeni, bölgeler arasındaki emek arz ve talebindeki farklılıktır. Ücretlerdeki farklılık düşük ücretli bölgelerden yüksek ücretli bölgelere göç edilmesine yol açmaktadır (Abadan Unat, 2002, s. 6). Son olarak dünya sistemleri kuramı uluslararası nüfus hareketlerini, küreselleşmenin ve dünya ekonomilerine entegre olmanın bir sonucu olarak değerlendirmektedir. Bu kuramda nüfus hareketleri küresel düzende işgücü arz ve talebini dengeleyen bir mekanizma olarak yerini almaktadır (IOM, 2003, s. 13). Bahsi geçen kuramlardan yola çıkarak göçü ortaya çıkaran nedenleri; “ülkeler arasındaki yaşam koşullarının farklılığı (ekonomik faktörler), gelişmiş ülkelerdeki düşük doğum oranlarının işgücüne gereksinim duyması ve az gelişmiş ülkelerdeki yüksek doğum oranlarının ortaya çıkardığı yüksek işsizlik (demografik faktörler), uluslararası ağlar, az gelişmiş ülkelerdeki kamu hizmetlerinin yetersizliği, savaş, çatışma ve doğal afetler” şeklinde sıralayabiliriz (Laczko & Anich, 2013, s. 33).

2. Uluslararası Göç Profilleri

Birleşmiş Milletler (BM) tarafından yayınlanan Uluslararası Göç raporuna göre uluslararası göç eğilimde artış görülmektedir. Buna göre 2000-2010 yılları arasında uluslararası göçmen stoku 48 milyon kişi artarken, 2010-2020 yılları arasında 60 milyon artış göstererek 2020 yılında 280 milyon kişi olarak gerçekleşmiştir (Şekil

1). Bu durum 7,8 milyarlık dünya nüfusunun %3,6'sının menşei ülkelerinin dışında başka ülkelerde yaşadığını göstermektedir.

Şekil 1: Yıllar İtibarıyla Uluslararası Göçmen Stoku

Kaynak: UNDESA, 2020 verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

2020 yılında gerçekleşen 280 milyon uluslararası göçmen sayısı Bileşmiş Milletlerin 2050 yılı için tahmin ettiği 230 milyon göçmen sayısını aşmış durumdadır (IOM, 2019, s. 2). Bu veriler uluslararası göçün boyutunu ve hızını kesin olarak ölçmenin mümkün olmadığını gösterdiği gibi, ulaşım, iletişim olanaklarının artması, teknolojinin gelişmesi ve küresel sistemlere entegre olmakla birlikte göç eğilimlerinin hızlandığını göstermektedir.

Uluslararası göçün büyük bir çoğunluğu, iş olanakları, aile birleşimi ve eğitim gibi çekici faktörler dolayısıyla göç edenlerden oluşmaktadır. Bunun yanı sıra menşei ülkelerindeki savaş, çatışma ortamı ya da diğer felaketler dolayısıyla zorunlu olarak göç etmek durumunda kalan sığınmacı, mülteci ve ülke içerisinde zorla yerinden edilen kişiler de bulunmaktadır. BM verilerine göre uluslararası göçmen stoku içerisinde bulunan göçmenlerin 26,3 milyonu mülteciler, 4,2 milyonu ise sığınmacılardan oluşmaktadır. Zorunlu olarak göç eden bu nüfusun %39 gibi büyük bir çoğunluğuna Türkiye, Kolombiya, Pakistan, Uganda ve Almanya ev sahipliği yapmaktadır. Bu ülkeler arasında Türkiye 3,6 milyon kişiye ev sahipliği yaparak birinci sırada yer almaktadır (United Nations High Commissioner for Refugees [UNHCR], 2021).

Uluslararası göçü, menşei ülke ve varış ülkeleri açısından değerlendirdiğimizde göçmenlerin büyük bir çoğunluğunun istihdam olanakları, ekonomik fırsatları, sosyal ve kültürel yaşam koşulları gelişmiş olan yüksek gelirli ülkeleri tercih ettiği görülmektedir.

2020 yılında uluslararası göçmenlerin %65'i (181,8 milyon) yüksek gelirli ülkelerde yaşamayı tercih ederken,

%31'i orta gelirli ülkelerde yaşamaktadır. Orta gelirli ülkede yaşayan göçmenlerin 57,3 milyonunun ise, yüksek orta gelirli ülkeleri tercih etmektedir. Bu yönüyle göçmenlerin varış ülkesi olarak tercih ettikleri ilk ülke Amerika Birleşik Devletleri olup ülkedeki yabancı uyruklu sayısı 1970 yılında 12 milyon iken 2019 yılı itibarıyla bu sayı 51 milyona çıkmıştır. Göçmenlerin varış ülkesi olarak en çok tercih ettikleri ikinci ülke ise Almanya'dır. Ülkedeki göçmen sayısı 2000 yılında 8,9 milyon iken 2019 yılında 13,1 milyona ulaşmıştır (United Nations Department of Economic and Social Affairs [UNDESA], 2020).

Göç sürecine katılanların menşei ülkeleri açısından değerlendirildiğinde, ilk sırada 17,5 milyon kişi ile Hindistan yer almaktadır. Hindistanı, Meksika (11,8 milyon kişi) ve Çin (10,7 milyon kişi) izlemektedir (IOM, 2019, s. 26). Bu durum göçmenlerin hayatlarını idame ettirmek amacıyla menşei ülkelerine kıyasla daha iyi yaşam koşulları sunan ülkelere göç etmeyi seçtiklerini kanıtlamaktadır.

Uluslararası göçmenlerin demografik özellikleri değerlendirildiğinde göçmen nüfusun %52'si erkeklerden, %48'i ise kadınlardan oluşmaktadır. Geçmişte kadınlar göç sürecine aile üyelerine bakmakla yükümlü bağımlı bireyler olarak katılırken, son yüzyılda eğitim veya çalışma amacıyla bağımsız olarak göç sürecine katılmaktadırlar. Bunun yanı sıra, BM verilerine göre ülkelerinde yaşanan savaş, çatışma vb. zorlu yaşam koşulları dolayısıyla diğer ülkelere sığınan mülteci/sığınmacı nüfusun yaklaşık yarısını kadınlar ve kız çocukları oluşturmaktadır (UNDESA, 2020, s. 25).

Uluslararası göçmen stokunda yer alan göçmen erkeklerin %80'i çalışma çağındadır. Göç eden erkek nüfus içerisinde çalışma çağındaki erkeklerin oranı 1990 yılında %77 iken, 2020 yılında bu oran %80'e yükselmiştir (UNDESA, 2020). Bu durum son yıllarda ülkeleri, demografik yapılarını ve işgücü piyasalarını göz önünde bulundurarak özellikle yüksek vasıflı göçmenlerin sosyal, kültürel ve ekonomik alanlardaki katkılarını arttırmaya yönelik göç politikaları oluşturmaya sevk etmiştir.

Benzer şekilde, göçmen kadınların %75'ini çalışma çağı olarak adlandıracağımız yaş grubundaki kadınlar temsil etmektedir. Kadınların göç etme eğilimleri 1990-2020 yılları itibarıyla %3'lük bir artış göstermiştir. Bu artış istatistiki olarak küçük bir artış değeri olarak değerlendirilse de nüfus bazında 1990 yılında 75 milyon olan kadın göçmen sayısı, 2020 yılında 135 milyona çıkmıştır (UNDESA, 2020).

Dünya genelinde kadın göçmenlerin sayısındaki artışın yanı sıra yıllar itibarıyla kadınların göç etme nedenleri de değişime uğramıştır. Geçmişte kadınlar çoğunlukla göç eden aile üyesine bağlı olarak ya da evlenme sebebiyle göç ederken, zamanla göç akımları içerisinde göç kararını veren ve yönlendiren bir birey olarak yer almaya

başlamıştır. Bu durum, göçmen kadınların menşei ülkeleri ve varış ülkeleri açısından birtakım sosyal değişimleri teşvik etmesine, sosyal, ekonomik, kültürel ve politik alanlara önemli katkılarda bulunmasına neden olmuştur (UN Women, 2017). İsteğe bağlı gerçekleşen göçün yanı sıra, ülkelerinde yaşanan savaş, çatışma veya zorlu yaşam koşulları sebebiyle göçmek zorunda kalanların yaklaşık %50'sini kadınlar oluşturmaktadır (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), 2021). Zorunlu göçte yer alan bu nüfus, göç sürecinde fiziksel ve psikolojik travmalara maruz kalmaktadır. Bununla birlikte varış ülkelerinde ekonomik ve sosyal hayata eşit katılımında birtakım engellerle karşılaşmaktadır.

Kadın göçmenlerin toplum üzerindeki etkileri dikkate alındığında, ülkelerin göç çalışmalarında ve göç politikalarında kadın göçmenlerin deneyimlerine odaklanan çok disiplinli bir bakış açısı ile sosyo-ekonomik politikaların oluşturmaları gerekliliği her geçen gün artmaktadır.

2. 1. Uluslararası Göç Çalışmalarında Göçmen Kadınlar

Castles ve Miller (2008), küresel olarak gelişen yeni göç biçimlerinin şekillenmesinde etkili olan beş eğilimi tanımlarken özellikle “göçün hızlanması” ve “göçün kadınlaşması”nın önem kazanacağını belirtmiştir (Castles & Miller, 2008, s. 12). Göç ile ilgili araştırmalarda cinsiyet farklılıkları 1960’lı yılların ortalarına kadar önemsenmemiş, göçün ana aktörü göçmen erkekler olarak tanımlanırken kadınlar ise daha edilgen bir konumda tutulmuştur. Göçün cinsiyet temelli ele alınması 1970’li yılların başına rastlansa da uluslararası bir platformda göç hareketine katılan kadınların erkekten bağımsız olarak ele alınması gerekliliği ilk kez Birleşmiş Milletler Kadınlar Üzerine Dünya Konferansında (1975) ve Kadınların On yılı Üzerine Dünya Konferansında (1980) dile getirilmiştir (Şeker & Uçan, 2016, s. 205). 1984 yılında Morokvasic’in “Göçmen Kuşlar Aynı Zamanda Kadınlardır” makalesi, göç çalışmalarına cinsiyet temelli bir yaklaşım getirilmesinde önemli bir adım olmuştur (Morokvasic, 2014, s. 355). Göç alanında kadının görünür kılınması ve göç çalışmalarına cinsiyet temelli bir yaklaşımın getirilmesi, klasik göç kuramlarının dönüşümünü sağlayan önemli bir dinamik olmuştur. Klasik göç kuramlarında, bireylerin rasyonel bireyler oldukları ve menşei ülkeleri ile varış ülkeleri arasında fayda-maliyet analizi yapabildikleri varsayılmıştır. Kadınların göç sürecinin aktif bireyleri olarak görülmesi, göç kararının verilmesi ve gerçekleştirilmesinde etkili olan faktörleri bireysel ve rasyonel olmaktan çıkartıp, tartışmaları hane odaklı analizlere yönlendirmiştir (Dedeoğlu & Gökmen, 2020, ss. 20-25). Hane temelli bir yaklaşımla göç süreci, hane halkının davranış ve beklentilerine göre ele alınan kolektif ve çok boyutlu bir süreç olarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Hane halkının davranış ve beklentileri, toplumsal yapı ile değerlerin tesis edilmesinde veya yeniden şekillenmesinde önemlidir. Bu yönüyle göçmen kadınlar göç ettikleri ülkede bu toplumsal yapı ve değerlerin şekillenmesinde kilit bir role sahiptir. Özellikle kadınlar annelik rolleri gereği çocuklarının bakımını üstlenirken aynı

zamanda onların sosyalleşme sürecine de katkıda bulunarak kültürel değerlerin gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamaktadır (Şeker & Uçan, 2016, s. 207). Göçmen kadınlar ait oldukları toplumun hem etnik kültürünün hem de milli değerlerinin en önemli taşıyıcılarıdır. Bu sebeple, buldukları bölgeye, ait oldukları sosyal yapıları da taşıdıkları gerekçesiyle göçmen kadınlar uzun yıllar boyunca göç ettikleri ülkelerde sosyal uyumu zorlaştıran bireyler olarak değerlendirilmişlerdir (Şeker & Uçan, 2016, s. 205). Oysaki göçle birlikte kadının geleneksel rolleri varış ülkesinin koşullarına bağlı olarak değişime uğramış, özellikle erkekler için istihdamın mümkün olmadığı ya da yeterli olmadığı durumlarda kadın haneyi destekleyici bir rol üstlenerek çalışma hayatına girmeye başlamıştır. Böylece toplumsal hayata daha aktif katılan göçmen kadınlar sosyal uyum ve ilişkiler için önemli olan dil, mesleki deneyimleriyle kolaylaştırıcı ve destekleyici aktörler haline gelmiştir.

2.2. Göçmen Kadınlar Ve İşgücü Piyasası

Birleşmiş Milletler Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nün 2017 yılı raporunda, dünya üzerinde yaklaşık 164 milyon göçmen işçi bulunmaktadır. Çalışma çağındaki olan (15-64 yaş) küresel nüfus içerisinde göçmen işçilerin oranı yaklaşık %70 olup varış ülkeleri açısından bu nüfus önemli bir işgücünü temsil etmektedir. Verileri cinsiyet bazlı değerlendirdiğimizde, göçmen işçilerin %58,5'i (96 milyon) erkeklerden, %41,5'i kadınlardan (68 milyon) oluşmaktadır (International Labour Organization (ILO), 2018).

ILO'nun 2017 verilerine göre, cinsiyet bazlı göçmen işçilerin oranı 2013 yılı ile kıyaslandığında göçmen erkek işçilerin oranında artış görülürken, göçmen kadın işçilerin oranında azalma görülmektedir. Bu durum, uluslararası göçte katılan çalışma çağındaki erkek nüfusun daha fazla olmasıyla ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra kadın göçmenlerin göçte istihdam dışı (evlilik, aile birleşimi, eğitim vb.) gerekçelerle katılması, varış ülkelerinde işgücüne katılımda cinsiyet temelli birtakım engellerle karşılaşılması, varış ülkelerindeki yasal sınırlılıklar ile göçmen kadınların çoğunlukla çalıştıkları sektörlerin kayıt dışı çalıştırılmaya uygun olmasıyla açıklanmaktadır (International Labour Organization (ILO), 2018).

Kadın göçmenleri, göç ettikleri ülkelere göre değerlendirdiğimizde, daha önce uluslararası göçmenlerin göç eğilimlerine benzer şekilde, göçmen kadın işçilerin %69,7'sinin yüksek gelirli ülkeleri tercih etmektedir. Bu nüfus içerisindeki 25-64 yaş grubu yetişkin göçmen kadın işçiler, tüm gelir düzeyindeki ülkelerde en büyük grubu oluşturmaktadır. Bu bulgular, yetişkin kadın göçmen nüfusunun istihdam olanakları sebebiyle düşük gelirli ülkeler yerine yüksek gelirli ülkeleri tercih ettiğini göstermektedir. Buna karşılık, daha genç yaş grubunu temsil eden 15-24 yaş arası kadın göçmen işçiler ile 65 yaş üstü kadın göçmen işçilerin ise daha çok düşük gelirli ülkelerde yoğunlaşmaktadır (International Labour Organization (ILO), 2018, s. 14).

Bölgeler bazında kadın göçmen işçilerin, işgücüne katılım oranları ¹, üç bölge (Sahra altı Afrika, Latin Amerika, Güney Asya) hariç, göçmen olmayan nüfusa kıyasla daha yüksektir. Kadın göçmen işçilerin, göçmen olmayan nüfusa kıyasla işgücüne katılım oranlarının en yüksek olduğu bölgeler sırasıyla Orta ve Batı Asya; Kuzey, Güney ve Batı Avrupa ile Doğu Avrupa ülkeleridir. İşgücüne katılım düzeylerinde kadın göçmen işçilerin göçmen olmayan nüfusla arasındaki en fazla fark (%32,1) Arap ülkelerinde görülmektedir. Bu durum göçün genellikle istihdam amaçlı yapılması, göçmen nüfusun göç edilen ülke vatandaşlarının daha az tercih ettiği sektörlerle yönelmesi veya işverenler açısından ucuz işgücü olarak görülmesi ile açıklanmaktadır (International Labour Organization (ILO), 2018, ss.18-19).

Kadın göçmen işçiler, işgücü piyasasında genel olarak geleneksel rolleriyle bağlantılı sektörlerde çalışmaktadırlar. Kadınlar göç edilen ülkede çoğunlukla işgücü arzının az olduğu ve ülke vatandaşları tarafından az tercih edilen hizmet sektöründe yer almaktadır. Özellikle küreselleşme sürecinde nüfusun giderek yaşlanması, doğurganlık oranlarının azalması, kadının istihdam sürecinde daha fazla yer alması gibi faktörler birçok ülkede kamusal bakım hizmetlerinin yetersiz kalmasına neden olmuştur. Ortaya çıkan bu yeni ihtiyaç alanı, ev ve bakım işleri, hemşirelik, yaşlı ve çocuk bakımı, temizlik ve diğer ev ile ilgili işlerde kadın göçmen işçilerin istihdamı ile karşılanmaya başlanmıştır (UN Women, 2017). Bu alanda ucuz işgücü olarak değerlendirilen kadın göçmenler, ev içi bakım işlerinin kayıt dışılığa müsait bir sektör olması dolayısıyla birtakım risklerle karşı karşıya gelmektedir. Özellikle ev içi hizmetler düzensiz göçmen kadınlar açısından sınır dışı edilme riskini azaltan bir sığınak görevi görmektedir. Ev içi bakım hizmetlerinin yanı sıra göçmen kadın işçilerin istihdam edildiği diğer alanlar temizlik, otel, yiyecek-içecek işleri, eğlence, tarım ve imalat sektörü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bunun yanı sıra eğitim seviyelerinin ve niteliklerinin artmasına bağlı olarak göçmen kadınlar, sosyal güvencesi olan daha nitelikli işlerde istihdam edilmektedir. İster düşük nitelikli isterse yüksek nitelikli alanlarda çalışanlar göçmen kadınların sosyal ve ekonomik açıdan menşei ve varış ülkelerine önemli katkıları bulunmaktadır. Kalifiye işgücü olarak istihdam sürecine katılan kadınlar, menşei ülkelerinin bilgi, yetenek, teknoloji ve uygulama pratiklerini göç edilen ülkeye taşımaktadır (UN Women, 2017). Ayrıca elde ettikleri ücretleri, menşei ülkelerindeki ailelerine transfer ederek aile üyelerinin birlikteliğine katkı sağlamaktadır. Bu yönüyle bir sosyal koruma işlevi görmektedir. Ülkelerine döviz girişi sağlayarak ekonomik bir katma değer yaratmaktadır. Bunun yanı sıra belirli süreli olarak göç sürecine katılan göçmen kadınlar ülkelerine döndüklerinde varış ülkelerinde edindikleri yaşam deneyimlerini kendi ülkelerine taşıyarak sosyal kalkınmaya destek olmaktadır. Varış ülkeleri açısından ise, istihdam açığının olduğu sektörlerde yer alarak ekonomik dinamiklerin korunmasını ve üretimin devamlılığını

¹ İş gücüne katılım oranı, istihdam edilen ve iş arayan nüfusun çalışma çağındaki nüfus içerisindeki oranını ifade etmektedir. Bknz: <https://www.tuik.gov.tr/media/microdata/pdf/isgucu.pdf>

sağlamaktadır. Yerel işgücüne katkı sağlamalarının yanı sıra göçmen kadın işçilerin vergi ve sosyal katkı payları ile varış ülkelerine finansal katkıları da bulunmaktadır. Ekonomik ve finansal katkılarının dışında nitelikli kadın göçmen işçiler maliyetsiz olarak varış ülkelerine bilgi ve yeteneklerini transfer ederek ülkenin sosyal gelişmişliğine fayda sağlamaktadır. Örneğin, Filipinler'den gerçekleşen hemşire göçü, birçok varış ülkelerindeki tıp alanına önemli uzmanlık bilgisi sağlamıştır (UN Women, 2017).

Kadın göçmenler açısından göçün bireysel faydaları da bulunmaktadır. Göç sürecinin varış ülkelerinde, kadınların çoğunlukla çalışma hayatında olmasını gerekli kılmaya bağlı olarak kadınlar geleneksel rollerinden sıyrılarak sosyal hayatta daha çok var olmaya başlamaktadır. Bu süreç kadınların dil, meslek, iletişim vb. pek çok alanda kişisel gelişimlerine destek olarak, aile veya toplum içerisinde karar alma süreçlerinde aktif rol oynamasını sağlamaktadır. Göçün kadın göçmenler açısından toplumsal ve bireysel faydalarının anlaşılması, varış ülkesinde kadın göçmenlere sağlanan yasal, ekonomik ve sosyal olanaklar ile doğru orantılıdır. Bu nedenle ülkelerin göç politikalarını oluştururken göçmenlere yönelik, ekonomik ve sosyal kalkınmaya katkı sağlayacak şekilde eşit, adil, yenilikçi fırsat ve olanaklar sunan düzenlemelere öncelik vermeleri gerekmektedir.

3. Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılar

Suriye'de yaşanan olaylar milyonlarca kişinin zorunlu olarak ülke içinde yer değiştirmesine ve başka ülkelere göç etmesine neden olmuştur. BM verilerine göre, 2011 yılından itibaren Suriye içinde 6,6 milyon insan yerinden edilmiştir. Dünya üzerinden zorla yerinden edilen yaklaşık 80 milyon nüfus² içerisinde, bu rakam yerinden edilen en büyük nüfus grubunu temsil etmektedir (UNHCR, 2019, s. 20). Yerinden edilen bu nüfusun yaklaşık %83'ü (5,5 milyon kişi) Türkiye, Irak, Ürdün, Mısır ve Lübnan gibi komşu ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün (GİGM) verilerine göre, Türkiye'ye sığınan 3,6 milyon Suriyeli'nin neredeyse tamamına yakını (%97) şehirlerde yaşamlarını idame ettirmektedir. Ülke içerisinde Suriyelilerin yoğun olarak yaşadıkları illerin coğrafi dağılımına bakıldığında ilk sıralarda İstanbul, Gaziantep, Hatay ve Şanlıurfa illeri yer almaktadır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü [GİGM], 2021). Göç eden nüfusun, İstanbul ile Gaziantep illerini istihdam ve yaşam olanaklarının diğer illere kıyasla daha fazla olması; Hatay ile Şanlıurfa illerini ise ilk giriş yapıp yeni bir düzen kurdukları ve kültürel açıdan bağlarının bulunduğu iller olması sebebiyle tercih ettikleri düşünülmektedir.

Suriyelilerin yaşadıkları illerin nüfusuna göre yoğunluklarını incelendiğinde ise, Kilis ili sayısal olarak diğer illere kıyasla daha az Suriyeliye ev sahipliği yapmasına rağmen Suriyeli yoğunluğu il nüfusunun %73,92'sini

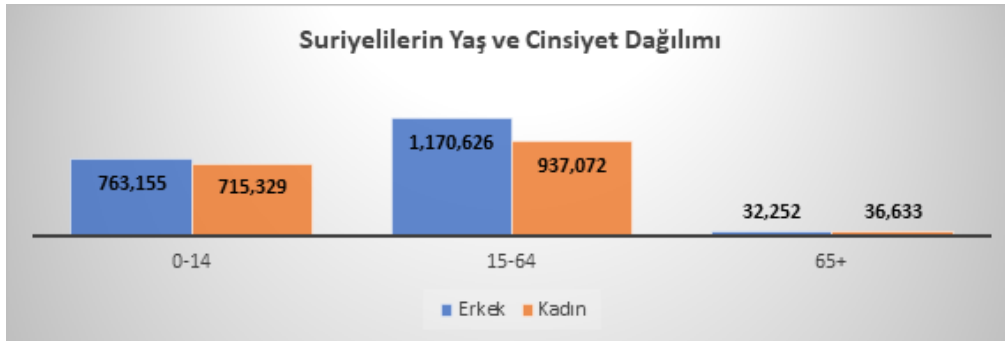
² Bu nüfusun 45,7 milyonu ülke içinde yerinden edilen kişilerden oluşmaktadır. Bknz: <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/>

oluşturmaktadır. Buna karşılık, İstanbul ili sayısal olarak en fazla Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapmasına rağmen Suriyeli nüfus yoğunluğu, il nüfusunun sadece %3,36'sını oluşturmaktadır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü [GİGM], 2021). Bu yönüyle değerlendirildiğinde İl bazlı Suriyeli sayısı niceliksel olarak az olsa da, o ilin nüfusuna göre oranlandığında yoğunluklarının fazla olması o il için Suriyelileri daha görünür yapmaktadır. Dolayısıyla bu nüfusun, buldukları ilin sosyal, ekonomik ve kültürel yaşama etkilerinin bu kapsamda değerlendirilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

3.1. Türkiye'deki Suriyelilerin Demografik Özellikleri

Geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin yaş ve cinsiyet dağılımına göre nüfusun %54'ü erkeklerden, %46'sı kadınlardan oluşmaktadır. TÜİK 2018 yılı verilerine göre Türkiye yaş ortalaması 32 iken (TÜİK, 2018), geçici koruma statüsünde bulunan Suriyelilerin yaş ortalaması 22,5 olup Türkiye ortalamasının altındadır (Erdoğan, 2020). Bu durum, Türkiye'de bulunan Suriyelilerin genç bir nüfustan oluştuğunu göstermektedir. Çalışma çağına (15-65+) olan yaş grubu itibarıyla değerlendirildiğinde, nüfusun yarısından fazlasının (%58'si) çalışma çağına olan erkek ve kadınlar oluştuğu anlaşılmaktadır. Kadınların bu nüfus içindeki payları ise %44'dir. İşgücü piyasaları açısından aktif işgücünü oluşturan bu genç nüfusun katkılarının ekonomik ve finansal sisteme taşınması önemlidir.

Şekil 2: Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı

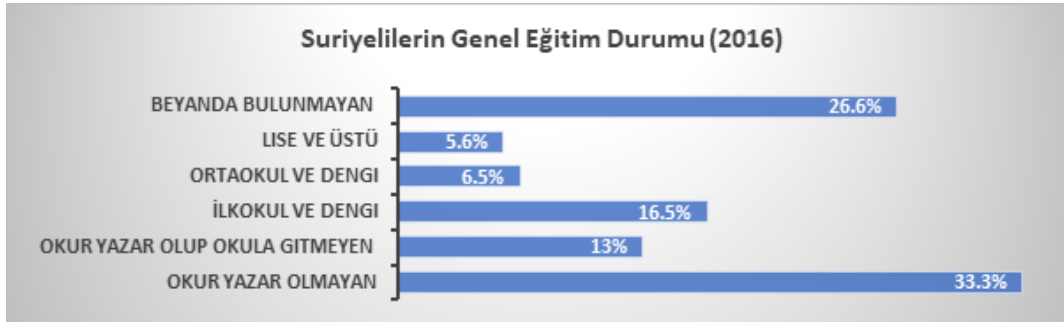

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2020 verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye'de yaşayan Suriyeli nüfusun eğitim seviyelerinin bilinmesi, sosyal ve ekonomik hayata katılımlarının sağlanmasında uygun politika araçlarının kullanılması yönüyle gereklidir. Aynı zamanda eğitim seviyesi, ekonomiye katkı, girişimcilik, çalışma biçimleri, kaynaklara erişim, sosyal hayatın çeşitlenmesi anlamında da belirleyici bir rol oynamaktadır (Erdoğan, 2020, s. 33). Suriyeli nüfusun eğitim durumlarına ilişkin bilgiler, Türkiye'ye ilk girdikleri döneme ait verilere dayanmaktadır. Bu kapsamda 2016 yılında Kalkınma Bakanlığı tarafından yapılan İhtiyaç analizi raporundaki verilere göre, nüfusun %33,3'nü okur yazar olmadığı, %16,5'nin ise

sadece ilkokul mezunu olduğu anlaşılmaktadır. Lise ve üstü bir okul mezunu olanlar ise nüfusun küçük bir kısmını (%5,6) temsil etmektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2016).

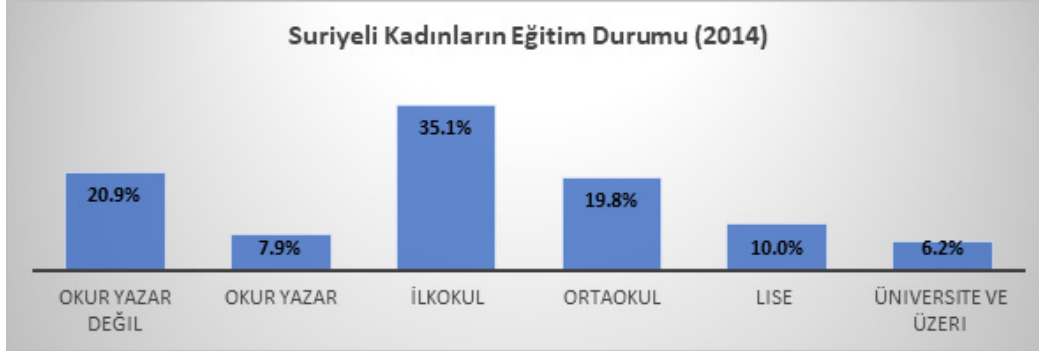
Şekil 3: Suriyelilerin Genel Eğitim Durumu (2016)

Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2016 verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

2016 yılında elde edilen bu verilerin toplanması süreci, beyana dayalı alınan verilerin güvenilirliği, kayıt aşamasında yaşanan zorluklar vb. gibi riskler taşımaktadır. Ancak nüfusun genel eğitim seviyesine ilişkin sonraki yıllarda yapılan makro analizlerde de benzer sonuçların çıktığı görülmektedir. 2019 yılı Suriye Barometresi araştırmasında, Suriyelilerde hane halkının eğitim durumu %8,2 okuma-yazar olmayan, %16,7 ilkokul bitirmede, %31,7 ilkokul mezunu, %22 ortaokul mezunu, %11,4 lise ve dengi okul mezunu, %2,7 ön lisans, %7 lisans mezunu ve %0,3 ise yüksek lisans/doktora olarak belirlenmiştir (Erdoğan, 2020, s. 34).

Millî Eğitim Bakanlığın net okullaşma oranları değerlendirildiğinde, 2019 yılı itibarıyla Türkiye’de okul öncesinde %71, ilkokulda %93, ortaöğretimde %85 ve yüksek öğretimde %43 okullaşma oranları bulunmaktadır (Millî Eğitim Bakanlığı , 2019-2020, s. 1). Suriyeli nüfusun eğitim seviyesi ile kıyaslandığında nüfusun genel olarak ortalama eğitim seviyesinin Türkiye ortalamasının altında olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra AFAD tarafından 2014 yılında yayınlanan “Türkiye’deki Suriyeli Kadınlar” araştırma raporunda Suriyeli nüfusun cinsiyet bazlı eğitim seviyeleri ve meslek durumlarına yer verilmiştir. Araştırma raporuna göre Suriyeli kadınlardan her 100 kadından yaklaşık 21’inin okuma yazma bilmediği anlaşılmaktadır (AFAD, 2014, s. 25). Suriyeli kadınların genel eğitim seviyelerine ilişkin bu veriler, kadınların toplumsal ve ekonomik hayattaki statülerini belirleyen/belirleyecek önemli bilgiler sunmaktadır.

Şekil 4: Suriyeli Kadınların Eğitim Durumu (2014)

Kaynak: AFAD verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Suriyeli kadınların genel eğitim seviyelerine ilişkin veriler, nüfusun hak ve yükümlülüklerinin bilincinde olma, çocukların okullaşması, kayıtlı iş gücü piyasasında yer alma, adil çalışma şartları ve ücretlendirme, toplumsal hayata uyum sağlama gibi pek çok alanda bilgiler sunmaktadır.

3.2. Çalışma Hayatı ve Suriyeli Kadınların Ekonomik Yaşama Katılımı

Geçici koruma statüsündeki yabancılara sağlanabilecek geçici korumayla ilgili tüm iş ve işlemler, usul ve esaslar ile bu yabancılara faydalanabilecekleri kamu hizmetlerinin çerçevesi 22/10/2014 tarihli ve 29153 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliğiyle düzenlenmiştir. Yönetmelikte geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin iş piyasasına erişim hizmetlerine ilişkin genel düzenlemelere yer verilmiştir. Ancak bu alandaki kapsamlı düzenlemeler 2016 tarihli 8375 sayılı “Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik” ile getirilmiştir. Yönetmelikle geçici koruma statüsündeki yabancıların çalıştırılmasına ilişkin usul ve esaslar, çalışma izni verilecek iller, istihdam kotası ve çalışma izin muafiyeti uygulanacak işlere ilişkin düzenlemeler yer almıştır.

Ülkemizde Suriyelilere verilen çalışma izinleri süreli çalışma izni kategorisinde değerlendirilmektedir. Buna göre, Suriyeliler geçici koruma statüsü devam ettiği sürece çalışma izninden faydalanabilecektir (Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, 2016). Aynı yönetmelikte mevsimlik tarım veya hayvancılık işlerinde çalışacak geçici koruma statüsündeki yabancılar muafiyet kapsamında değerlendirilmiştir. Bu durum nitelsiz işgücü açısından önemli bir istihdam alanını oluşturan tarım ve hayvancılık sektöründe kayıt dışı çalışma riskini beraberinde getirmektedir. Ancak yönetmeliğin çalışma hayatını koruyan ve kolaylaştıran bir yönünün olduğunu da söyleyebiliriz. Nitekim yönetmelikte çalışma izni başvurularının e-devlet üzerinden işverenlerce yapılması çalışanlar için önemli bir kolaylıktır. Benzer şekilde, yönetmelikte istihdam kotasının

olması, çalışma iznine başvuru halinde işyerinde çalışan geçici koruma sağlanan yabancı sayısı, işyerinde çalışan Türk vatandaşı sayısının yüzde onunu geçmemesi şartı ve çalışma izni verilecek illerin belirli olması çalışma hayatının talep ve ihtiyaçlarına uygun olarak hareket etmeyi amaçlayan koruyucu düzenlemelerdir.

Suriyelilerin çalışma hayatına katılımı, yerel halk tarafından talep edilmeyen işler için ikame bir işgücü oluşturarak ekonomiye ciddi anlamda bir işgücü girdisi, istihdam ve ihracat artışı sağlamıştır. Buna karşılık, ev kiralalarının, mal ve hizmetlerin fiyatlarında artış dolayısıyla enflasyonda tetiklenme olmuştur. Ayrıca sanayide, tarımda, imalat sektörlerinde kayıt dışı ucuz işçilik olarak istihdam edilmeleri orta vadede iş güvenliği ve çalışma barışının ve uzun vadede iş piyasasındaki dengelerin bozulması, işsizlik, vergi kaybı vb. tehlikeleri de beraberinde getirmiştir (Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu [TİSK], 2015, ss. 55-56).

Bununla birlikte Geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin çalışma hayatına ilişkin düzenlemeleri içeren “Geçici Koruma Yönetmeliği”nde ve “Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik”de cinsiyete duyarlı özel düzenlemelere yer verilmemiştir. Bu durum, Suriyeli kadınların işgücü piyasalarına giriş, iş sağlığı ve güvenliği, adil ücret politikası, insani çalışma saatleri ve şartları gibi geniş bir yelpazede mağduriyetlerin yaşanmasına zemin oluşturmaktadır. Dolayısıyla öncelikle Suriyeli kadınların iş gücü piyasalarına katılımında yaşadıkları yasal zorlukların giderilmesi gerekmektedir. Bu noktada ilgili mevzuatların cinsiyete duyarlı bir bakış açısı ile düzenlenmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Suriyeli kadınların çalışma hayatına katılımına ilişkin, istatistikler değerlendirildiğinde 2019 yılı itibarıyla Türkiye’de çalışma izni verilen 63.789 geçici koruma statüsünde bulunan Suriyelinin yalnızca %6,8’ini Suriyeli kadınlar oluşturmaktadır. (T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2020). Benzer şekilde, ILO tarafından yapılan “Hane Halkı İşgücü Anketi³”ne göre 15-65 yaş aralığındaki Suriyeli kadınların sadece %11,2’si çalışmaktadır. Bu durum hanenin geçiminden erkeklerin sorumlu olması ve kadının ev içinde çalışması anlayışına dayanan geleneksel ve kültürel bir olgunun yanı sıra, işgücü piyasasının çalışma koşullarının kadınları zorunlu olarak bu sürecin dışında bırakması ile açıklanmaktadır. Özellikle kayıt dışı çalışmayla ucuz işgücü olarak nitelendirilen Suriyeliler açısından fazla çalışma saatleri ve düşük ücretlendirme eğilimleri Suriyeli kadınları uzun vadede bu sürecin dışına itmektir (International Labour Organization [ILO], 2020, s. 7,8).

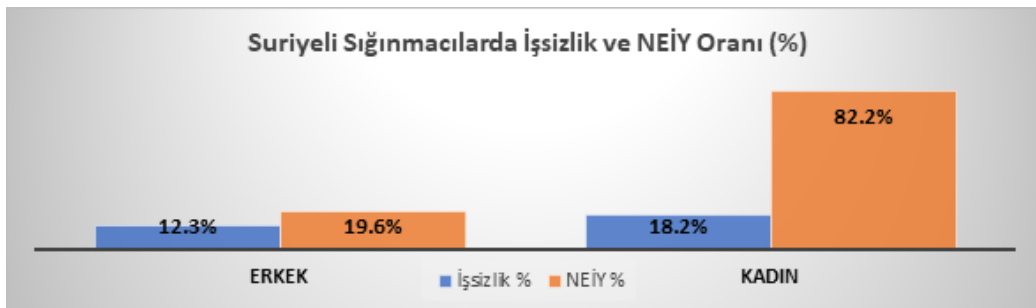
AFAD ile Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM) iş birliğinde, Suriyeli sığınmacı kadınların sosyal ve ekonomik yaşama katılımına ilişkin analizleri içeren diğer araştırma raporuna göre, Suriyeli kadınların çalışma hayatına

³ Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi’nde (ADNKS) kayıtlı ailelerin bir istisnası olarak aileleri yerine adresleri hedefleyen ve bu şekilde görüşmecilerin belirli koşullar altındaki Suriyeli aileleri bulmaya imkân tanıyan bir ankettir.

katılımlarının sınırlı düzeyde kalması Suriye'deki sosyo-kültürel yapı, kadınların çalışma deneyimi ve mesleki becerilerinin bulunmaması ile açıklanmaktadır (KADEM, 2018, s. 9). Aynı raporda araştırmaya katılan Suriyeli kadınların Türkiye'de çalıştıkları meslek gruplarına ilişkin bilgilere yer verilmektedir. Buna göre araştırmaya katılan kadınların %90,6'sı çalışmıyor iken, %3'ü tekstil, %2'si ev yardımcılığı, %1,3'ü eğitim, %0,7'si ise yeme ve içme sektöründe çalışmaktadır. Bu rapordan anlaşılacağı üzere, Suriyeli kadınların büyük bir çoğunluğunu çalışmamaktadır. Çalışan Suriyeli kadınlar ise cinsiyet rollerine uygun işlerde yer almaktadır. Suriyeli kadınların çalıştıkları sektörler, eğitim düzeyleriyle ilişkilendirildiğinde çalışan kadınlar, düşük vasıflı işlerde ya da kayıt dışı çalışmaktadır. Bu durum bir taraftan yerel halk tarafından talep edilmeyen iş alanları açısından istihdam açığını kapatırken, diğer taraftan bu grubun çalışma şartları açısından birtakım mağduriyetler yaşamasına neden olmaktadır. Ayrıca düşük vasıflı işlerde ya da kayıt dışı çalışma durumu Suriyeli kadınların sosyal hizmetlere olan ihtiyaçlarını ve bağımlılığını devam ettirmektedir. Bu gruplar genellikle kendi gelir gruplarına uygun mahallelerde yaşamakta ve bu süreç belli bölgelerde yoğunlaşmaya neden olmaktadır. Bu durum, güvenlik ve yaşam şartları açısından kadınları çeşitli risklere açık hale getirmekte ve toplumsal uyum sürecini de olumsuz etkilemektedir. (International Labour Organization [ILO], 2020, s. 16).

ILO'nun "Türk İşgücü Piyasasında Suriyeli Mülteciler" raporunda Suriyeli kadınlara ilişkin tespit edilen önemli bulgulardan birisi "Hane Halkı İşgücü Anketi"nde yer alan ve 15-65 yaş grubu için hesaplanan işsizlik oranı ile 15-24 yaş grubu için hesaplanan "ne eğitimde ne istihdamda ne de yetiştirmede" (NEİY) oranıdır. NEİY oranı bir ülkedeki önemli ekonomik ve sosyal refah göstergelerini doğrudan etkileyen bir orandır. Suriyeli kadınların işsizlik oranları daha öncede belirttiğimiz sebeplere dayanmakla birlikte NEİY oranı %82,2'dir. Bu oran, Türk kadınlarındaki NEİY oranı ile kıyaslandığında (%30,7) yüksek bir oranı temsil etmektedir.

Şekil 5: Suriyeli Sığınmacılarda İşsizlik ve NEİY Oranı (%)

Kaynak: Türk İşgücü Piyasasında Suriyeli Mülteciler, ILO, 2020

Suriyeli kadınlar için gerçekleşen bu oran, en yüksek NEİY oranlarına sahip iki ülke olan Hindistan (%46,6; 2012) ve Bangladeş (%43,6; 2016) gibi ülkelerin oranlarını neredeyse ikiye katlayarak dünyadaki en yüksek kadın NEİY oranlarından birini oluşturmaktadır (International Labour Organization [ILO], 2020, s. 9). Bu durum, 15-24 yaş aralığında yer alan ve aktif işgücünü temsil eden bu nüfusun ekonomik ve sosyal hayata etkilerinin politika yapıcıları tarafından ele alınması gereken bir husus olduğunu göstermektedir. Aktif işgücü içinde yer alan ve işgücü piyasalarının önemli dinamiklerini oluşturan, ekonomik katma değer yaratan, eğitim ve öğrenim sürecinin asıl aktörü olan bu grubun eğitim veya çalışma hayatının dışında olması ekonomik ve sosyal açıdan bir risk oluşturmaktadır.

Suriyeli kadınları iş gücü piyasasının dışında bırakan bir diğer itici faktör, kayıt dışı çalışmaya bağlı olarak ortalama çalışma saatlerinin uzun olmasıdır. Suriyelilerin haftalık ortalama çalışma süresi 52,3 saattir. Bu haliyle, Suriyeliler kayıtlı ve kayıt dışı çalışan yerel halktan sırasıyla beş ve dört saat daha fazla çalışmaktadır (International Labour Organization [ILO], 2020, s. 19). Bu durum, Suriyeli kadınların işgücü piyasasında, çalışma şartları, ücret ve çalışma saatleri açısından cinsiyet dayalı birtakım zorluklarla karşılaşmalarının sebebi oluşturmaktadır. Çalışma yaşamına girişte ve sürekliliğinin sağlanmasında karşılaşılan bu güçlükler, Suriyeli kadınların istihdam oranlarını düşürmektedir.

Göç Araştırmaları Derneği'nin 2020 yılı Suriyeli kadınların çalışma deneyimlerine odaklanan bir diğer rapora göre, kadınların geleneksel rollerinin dışına çıkararak ev dışı bir işte çalışmasının kendi toplumları açısından olumlu değerlendirilmediğini ancak yaşam şartları ve geçim zorlukları sebebiyle mecburiyetten çalıştıklarını ifade etmektedir (Göç Araştırmaları Derneği [GAR], 2020, s. 18). Suriyeli kadınların geçim zorluğu yaşamaları dolayısıyla ortaya çıkan bu mecburiyetleri, işgücü piyasasında da düşük ücretle çalışabilme mecburiyetini birlikte getirmektedir. Bununla birlikte Suriyeli çalışanlar arasında düşük çalışma ücretleri ve ücret adaletsizliği cinsiyetle ilgili olarak değişiklik göstermektedir. İşgücü piyasasında yer alan Suriyeli kadınların ortalama aylık çalışma ücretleri 1.083 iken, erkeklerin ise 1.337'dir. Yani Suriyeli kadınların ortalama aylık çalışma ücretleri erkeklere kıyasla %80 daha azdır (ILO, 2020). Kadın ve erkekler arasında görülen bu ücret adaletsizliği, çalışma saatlerinin uzun olmasında olduğu gibi kadınları işgücü piyasalarından dışlayan bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

Çalışma saatlerinin uzunluğu, cinsiyete bağlı ücret adaletsizliği ve çalışma şartlarının zorlayıcı olmasının yanı sıra, Suriyeli kadınlar işgücü piyasasına girme konusunda yasal zorluklarla da karşılaşmaktadır. KADEM Sığınmacı Kadınlar Merkezi'nin raporunda araştırmaya katılan kadınlara göre çalışma hayatına ilişkin karşılaşılan hukuksal zorluklar; %58,1 oranla çalışma izni ve %23,4 oranla çalışma hayatına ilişkin bilgi eksikliği olarak ifade edilmektedir (KADEM, 2018). Bu durum çalışma izniyle ilgili koşulların tekrar gözden geçirilmesi ve çalışma

hayatındaki hak ve yükümlülükleri ile ilgili daha çok bilginin kadınlara doğru bir şekilde ulaşmasının gerekliliğini göstermektedir. Zira sığınmacı kadınlara çalışma hayatı ile ilgili ulaşmayan her bilgi toplumsal ve geleneksel savlarla doldurulmakta ve bu durum kadınların işgücü piyasasına girmesi konusunda caydırıcı olmaktadır. Suriyeli kadınlar işgücü piyasasına katılımda çeşitli zorluklarla karşılaşmakla birlikte çalışmanın kadınların yaşamında olumlu etkilerinin bulunduğu bilinmektedir. Suriyeli kadınların çalışma hayatına katılımı, haneye ekonomik yönden destek olmaları ve sosyal hayatın içinde daha aktif rol almaları hane içi ve toplumsal ilişkileri etkilemektedir. Yapılan araştırmalara göre, çalışma yaşamının Suriyeli kadınların psikolojik ve sosyal dayanıklılığını artırdığı görülmektedir (Göç Araştırmaları Derneği [GAR], 2020, s. 49). Çalışma yaşamıyla birlikte, Suriyeli kadınlar gerek hane içinde gerekse kendi hayatları üzerinde karar verici konuma gelmektedir. Bunun yanı sıra, yeni sosyal ilişkiler kurarak toplumsal uyumun sağlanmasında destekleyici bir rol üstlenmektedir. Kurulan yeni sosyal ilişkiler, Suriyeli kadınların stres ve depresyon gibi olumsuz duygularının azalmasını, psikolojik sağlıklarının korunmasına yardımcı olmaktadır. Suriyeli kadınların çalışma yaşamında yer almaları, onları ekonomik, sosyal ve psikolojik yönden güçlendirmenin yanı sıra edinilen kazanımların çocuklara aktarılması ile gelecek kuşakların gelişimine katkı sağlamaktadır. Çalışma yaşamıyla birlikte sosyal hayatta daha çok yer alan Suriyeli kadınlar kurumsal ve yasal hizmetler hakkındaki bilgilere kolay erişebilmektedir. Suriyeli kadınların ihtiyaç duydukları hizmet alanlarında nereden ve nasıl faydalanacaklarını bilmeleri ise kadınların yaşamına koruyucu, destekleyici ve önleyici bir katkı sağlamaktadır.

Sonuç

Göç ve göçün etkilerine ilişkin tarih boyunca pek çok çalışma yapılmıştır. Ancak bu çalışmalar, göçün ana aktörünü erkekler olarak tanımlamış ve göçün bir diğer önemli aktörü olan kadınlar ise daha edilgen bir konumda tutulmuştur. Göçün cinsiyet temelli ele alınması çalışmaları ancak 20.yy. sonlarına doğru gerçekleşebilmiştir. Göçe cinsiyet temelli bir yaklaşımın getirilmesi, göçe karar verilmesi ve gerçekleştirilmesinde etkili olan faktörler hane odaklı analizlere yönlendirmiştir. Kadınların göçte aktif bireyler olarak yer almaları menşei ülkeleri ve varış ülkeleri açısından ekonomik yaşama katılım durumları ile karşılaştıkları zorluklara ilişkin tartışmalara da yön vermiştir.

Bugün uluslararası göçe katılan göçmenlerin demografik özelliklerine bakıldığında göçmen nüfusun %48'i kadınlardan oluşmaktadır. Uluslararası göçmen stokunda yer alan göçmen kadınların %75'i çalışma çağındaki yaş grubunda yer almaktadır. Ancak uluslararası göçe katılan kadınların işgücüne katılım oranları erkek göçmenlere göre daha sınırlı düzeydedir. Bu durum, sadece uluslararası göç sürecine katılan çalışma çağındaki erkek nüfusun daha fazla olmasına bağlı olmayıp kadın göçmenleri istihdam dışına iten çeşitli faktörler açıklanmaktadır. Bu faktörlerden en belirgin olanı ise kadınların cinsiyet rollerine dayanan geleneksel ve kültürel örüntülerdir.

Varış ülkelerindeki yasal sınırlılıklar, göçmen kadınların çoğunlukla çalıştıkları sektörlerin kayıt dışı olması, iş piyasasındaki çalışma şartları, çalışma saatleri ve ücret adaletsizliği gibi unsurlar kadınları işgücü piyasasından dışlamaktadır. Kadın göçmenler açısından göç kararının verilmesi ve göçün gerçekleştirilmesi bile birtakım zorlukları içinde barındırmakta iken varış ülkesinde karşılaşılan bu engeller kadın göçmenleri daha kırılgan hale getirmektedir. Özellikle ülkelerinde yaşanan savaş, çatışma ya da şiddet dolayısıyla zorunlu göçte yer alan kadın göçmenler için karşılaşılan bu zorluklar yaşadıkları sosyal, ekonomik, psikolojik sorunları derinleştirmektedir.

Dünya genelinde göçmen kadınların ekonomik hayata katılımında yaşadıkları güçlükler Suriye'den Türkiye'ye göç eden Suriyeli kadınlar için de yaşanmaktadır. Araştırmalara göre, ülkede yaşayan Suriyeli kadınların profilleri değerlendirildiğinde, büyük bir kısmının çalışma çağında olduğu, eğitim düzeyinin düşük olduğu, çalışma ve meslek deneyimlerinin bulunmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Suriyeli kadınların çalışma hayatında yer almalarına ilişkin geleneksel ve kültürel arka planın da engelleyici bir unsur olduğu bilinmektedir. Ekonomik şartlar dolayısıyla çalışma hayatında bir şekilde yer alan Suriyeli kadınların, daha çok cinsiyet rollerine uygun faaliyet alanlarında yer almaktadır. Kültürel ve geleneksel örüntülerin yanı sıra Suriyeli kadınları çalışma yaşamının dışına iten bir diğer unsurun da çalışma saatleri ve şartları olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle kayıt dışı çalışmanın bir sonucu olarak uzun çalışma saatlerinin ve ücret adaletsizliğinin kadınların iş gücü piyasalarında yer almasını engellediği görülmektedir. Bunun yanı sıra çalışma hayatında yer alan Suriyeli kadınların daha çok düşük vasıflı işlerde ya da kayıt dışı çalıştıkları görülmektedir. Bu durum, çalışma hayatında olmasına rağmen Suriyeli kadınların sosyal hizmet ve yardımlara olan ihtiyacını devam ettirmektedir. Ayrıca bu grubun genellikle kendi gelir gruplarına uygun mahallelerde yoğunlaşmasına neden olduğundan toplumsal uyum, güvenlik ve yaşam şartları açısından kadınları çeşitli risklere açık hale getirmektedir. Ayrıca yasal düzenlemelerin cinsiyete duyarlı olmaması ve kadınların çalışma hayatına katılımında yasalar hakkında bilgi eksiklerinin bulunması da bu alanda karşılaşılan zorluklardandır. Suriyeli kadınlar açısından dikkat çeken bir başka husus da "Hane İşgücü Anketi" sonuçlarına göre Suriyeli kadınlar için gerçekleşen NEİY oranıdır. NEİY oranı, 15-24 yaş aralığındaki aktif işgücünün ne istihdamda ne eğitimde ne de yetiştirmede olduğunu gösteren bu oran Suriyeli kadınlar için dünyadaki en yüksek kadın NEİY oranlarından (%82,2) birini oluşturmaktadır. Aktif işgücünün büyük çoğunluğunun ekonomik ve sosyal hayatın dışında olması sosyo-ekonomik politikaların gözden geçirilmesi ihtiyacını artırmaktadır (International Labour Organization [ILO], 2020, s. 9). Suriyeli kadınların çalışma hayatına katılımında karşılaştıkları bu zorlukların hafifletilmesi ev önleyici tedbirlerin getirilmesi önemlidir. Suriyeli kadınların çalışma hayatında aktif olarak yer almalarının ekonomik, finansal, sosyal ve bireysel katkıları değerlendirilmelidir. Öyle ki bu özellikle yerel halk tarafından talep edilmeyen işlerde istihdam açığını kapatarak iş gücü piyasasındaki dinamiklerin korunmasına yardımcı olacaktır. Kalifiye işgücü olarak istihdama katılan kadınlar ise bilgi ve yetenekleri ile ülkenin beşerî sermayesine katkı sağlayacaktır. Bununla birlikte kadınlar geleneksel rollerinden sıyrılarak dil, meslek, iletişim vb. pek çok alanda

kişisel gelişimlerini artıracaktır. Suriyeli kadınların çalışma yaşamına aktif katılımlarının sağlanarak ekonomik ve sosyal katkılarının artırılması, bu nüfusa yönelik oluşturulacak yasal, ekonomik ve sosyal olanaklar ile doğru orantılıdır. Bu bağlamda Suriyeli kadınların;

- Genel eğitim seviyesi, hak ve sorumluluk bilincini geliştirmeye yönelik yerel düzeyde kademeli çalışmaların yapılması,
- Çalışma yaşamına girişte zorluklardan biri olan cinsiyet rollerine dayanan geleneksel ve kültürel örüntüleri aşmaya yönelik erkekler başta olmak üzere muhtarlar, belediyeler ve diğer yerel otoriteler aracılığıyla bilgilendirme oturumlarının düzenlenmesi,
- Çalışma hayatına katılımını kolaylaştırmaya yönelik dil kurslarının yanı sıra iş hayatı, iş hayatına ilişkin temel kavramlar, işe girmede aracı kurumlar, iş başvurusu vb. konularda farkındalık eğitimlerinin düzenlenmesi,
- Çalışma yaşamına aktif katılımını sağlayacak yerel düzeyde sektörel ihtiyaçlara uygun meslek edindirme kurslarının oluşturulması,
- Girişimcilik ve finansal okuryazarlık eğitimleri ile kendi işlerini kurmaya özendirilmesi,
- Yeni açtıkları işletmelere belli bir süre vergi muafiyetinin sağlanması, finansal araçların kredi olanaklarını kolaylaştırılması ve belli bir süre kira desteğinin sağlanması,
- Ev içi üretimlerini pazarlayacak mecralar oluşturulması,
- İş hukuku, sosyal güvenlik, iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin tamamlayıcı eğitimler ile işyeri uyumlarının güçlendirilmesi,
- Kayıt dışı çalıştırılmalarının önlenmesi ve kayıt dışı işlerin kayıt altına alınmasına yönelik sektör temsilcileri ve politika yapımcıları eş güdümlü çalışmaların yapılması,

Son olarak, politika yapımcılarının göç, ekonomik ve sosyal politika alanındaki uygulama ve düzenlemelerine cinsiyet temelli bir bakış açısı getirmeleri, Türkiye'deki sığınmacı nüfusun sadece geneline yönelik politikalardan ziyade nüfus içerisindeki farklılıklara ve ihtiyaçlara odaklanan özelleştirilmiş veri, politika ve program geliştirmelerinin yerinde olacağı düşünülmektedir.

EXTENDED SUMMARY

A bulk of studies have been carried out on the field of migration throughout the history. Gender-based analysis of migration is based on the studies conducted in the 20th century. Until the 20th century, the place of women in migration was passive while over time women have been described as the most important actors of migration. This has driven migration trends to gender-based areas. Today, it is known that many women around the world are actively involved in international migration for the purposes of caring for family members and education. However, the demands of migrant women to participate in labour force in the countries where they emigrate for economic reasons or due to the forced conditions, are increasing day by day. However, there are some traditional, cultural and legal challenges to the participation of this population in the labor market based on the gender roles. Challenges in entering the labour market make these women, who have been involved in the migration process economically and psychologically, fragile. In this respect, gender-based handling of migration trends at the global level in terms of labor markets constitutes an important field of study.

Turkey hosts millions of Syrians of working age who have been forcibly displaced in the recent years. Although many studies have been conducted regarding the Syrian population in Turkey, research on the impact of Syrians on the economy and labor markets is limited. In this study, the aim is to understand the contribution of Syrian women to economic life and their adaptation, based on the current situation of Syrian women's participation in the labor market, its effects and consequences. In addition, the difficulties faced by the migrant women in the international migration process and labor markets and the participation of Syrian women in Turkey in economic life are discussed

Through additional examination of research reports, it was understood that Syrian women faced traditional-cultural barriers in entering the working life depending on their gender roles. Those participating in the labor market work in jobs that are compatible with their gender roles. In addition, unregistered work and the long working hours brought by this situation, unfair wages, education levels, and the lack of information about the working life are also defined as other factors that push women out of the labor market. Despite these difficulties, women's participation in the labor market contributes to their status in the household and the society, their economic, psychological resilience and social cohesion.

Recommendations based on the study are about the policies to include legal, economic and social opportunities to ensure the active participation of Syrian women in working life and to increase their economic and social contributions. In this context, it is recommended to increase the general education level of Syrian women, to carry out gradual studies at the local level to improve the awareness of their rights and responsibilities, to strengthen their workplace harmony with complementary trainings on the labor law, social security, occupational health and safety, to create channels to market their domestic production and to reduce their informal employment.

Kaynakça

- Abadan Unat, N. (2002). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulusötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bigi Üniversitesi Yayını.
- AFAD. (2014). *Türkiye'deki Suriyeli Kadınlar*. Ankara: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.
- Akis, Y. (2016). Uluslararası Zorunlu Göç Literatüründe Toplumsal Cinsiyet: Başlıca Yaklaşımlar ve Eleştiriler. G. I. Öner, & A. Ş. Öner içinde, *Küreselleşme Çağında Göç*, 379-398, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Anthias, F., & Cederberg, M. (2006). *State of the Art Theoretical Perspectives and Debates in the UK*. UK: Oxford Brookes University.
- Arslanoğlu, İ. (2016). *Bilimsel Yöntem ve Araştırma Teknikleri*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Aziz, A. (2017). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK). (2021, Şubat). *Anasayfa*. UNHCR Türkiye: <https://www.unhcr.org/tr/> adresinden alındı
- Castles, S., & Miller, M. J. (2008). *Göçler çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. (B. U. Bal, & İ. Akbulut, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Dedeoğlu, S., & Gökmen, Ç. E. (2020). Göç Teorileri, Göçmen Emeği ve Entegrasyon: Kadınların Yeri. K. Biehl, & D. Danış içinde, *Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Göç Araştırmaları*, 20-25, İstanbul.
- Erdoğan, M. (2020). *Suriyeliler Barometresi-2019: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Erdoğan, M., & Ünver, C. (2015). *Türk İş Dünyasının Türkiye'deki Suriyeliler Konusundaki Görüş, Beklenti ve Önerileri*. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu.
- Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik. (2016, 15 1). (29594). T.C. Resmi Gazete.
- Göç Araştırmaları Derneği [GAR]. (2020). *Mecburiyet, Müzakere, Değişim: Suriyeli Kadınların Çalışma Deneyimleri ve Toplumsal Cinsiyet İlişkileri*. İstanbul: Göç Araştırmaları Derneği (GAR). Şubat 27, 2021 tarihinde <https://www.sivilsayfalar.org/wp-content/uploads/2020/05/mecburiyet-muzareke-degisim-suriyeli-kadinlarin-calisma-deneyimler-ve-toplumsal-cinsiyet-iliskileri-.pdf> adresinden alındı
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü [GİGM]. (2021, Şubat 21). İstatistikler. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638#> adresinden alındı
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2021). *İstatistikler*. Geçici Koruma: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> adresinden alındı
- İçduygu, A., Erder, S., & Gençkaya, Ö. F. (2014). *Türkiye'de Uluslararası Göç Politikaları 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere*. İstanbul: Koç Üniversitesi Göç Araştırmalar Merkezi.
- International Labour Organization (ILO). (2020). *Türk İşgücü Piyasasında Suriyeli Mülteciler*. Ankara: International Labour Organization. Şubat 26, 2021 tarihinde <https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/--->

- ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_739463.pdf adresinden alındı
- International Labour Organization (ILO). (2018). *ILO Global Estimates on International Migrant Workers: Results and Methodology*. Geneva: International Labour Organization. Şubat 19, 2021 tarihinde https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_652001.pdf adresinden alındı
- International Organization for Migration (IOM). (2009). *Göç Terimleri Sözlüğü*. İsviçre, Cenevre. Şubat 2021 tarihinde <https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml18.pdf> adresinden alındı
- International Organization For Migration. (2003). *World Migration Report 2003: Managing Migration Challenges and Responses for People on the Move*. İsviçre: International Organization For Migration. Şubat 13, 2021 tarihinde <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2003-managing-migration> adresinden alındı
- IOM. (2019). *World Migration Report 2020*. Switzerland: International Organization for Migration. Şubat 14, 2021 tarihinde <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2020> adresinden alındı
- KADEM. (2018). *Sığınmacı Kadınlar Ekonomik ve Sosyal Uyum Profil Tarama Raporu*. Ankara: AFAD, KADEM. Şubat 26, 2021 tarihinde <https://kadem.org.tr/kadem-siginmaci-kadinlar-ekonomi%CC%87k-ve-sosyal-uyum-profi%CC%87l-tarama-raporu/> adresinden alındı
- Kalaylıoğlu, Y. A. (2014). Ankara'daki Düzenli İranlı Göçmenlerin Farklı Sermayeleri ve Düzenli Kalma Stratejileri. *Nüfus Bilimleri Dergisi*, 36, 33-36. Şubat 13, 2021 tarihinde http://www.hips.hacettepe.edu.tr/nb_dergi/nbd_cilt36.shtml adresinden alındı
- Kofman, E., Phizacklea, A., Raghuram, P., & Sale, R. (2000). *Gender and International Migration in Europe*. London: Routledge.
- Laczko, F., & Anich, R. (2013). *World Migration Report*. Geneva: International Organization for Migration. Eylül 3, 2017 tarihinde https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr2013_en.pdf adresinden alındı
- Milli Eğitim Bakanlığı . (2019-2020). *Örgün Eğitim İstatistikleri*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı .
- Morokvasic, M. (2014). Gendering Migration. *Migration and Ethnic Themes*, 355-378. doi:10.11567/met.30.3.4
- Şeker, D., & Uçan, G. (2016). Göç Sürecinde Kadın. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(14), 200-214. Şubat 17, 2021 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/301306537_GOC_SURECINDE_KADIN/link/58ca3de792851c4b5e6dded9/download adresinden alındı
- T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2020). *İstatistikler*. Çalışma Hayatı İstatistikleri: <https://www.csgb.gov.tr/istatistikler/calisma-hayati-istatistikleri/resmi-istatistik-programi/yabancilarin-calisma-izinleri/> adresinden alındı
- T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2016). *Türkiye'deki Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilere Yönelik 2016-2018 Dönemini Kapsayan Birinci Aşama İhtiyaç Analizi*. Ankara.

- TÜİK. (2018). *İstatistikler*. Türkiye İstatistik Kurumu: <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=nufus-ve-demografi-109&dil=1> adresinden alındı
- Türk Dil Kurumu. (2021, Şubat 13). *Güncel Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu: <https://www.tdk.gov.tr> adresinden alındı
- Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu [TİSK]. (2015). *Türk İş Dünyasının Türkiye'deki Suriyeliler Konusundaki Görüş, Beklenti ve Önerileri*. Ankara: TİSK.
- UN Women. (2017). *Women Migrant Workers' Contributions to Development*. New York. Şubat 17, 2021 tarihinde UN Women: <https://www.unwomen.org/en> adresinden alındı
- UNDESA. (2020). *International Migration 2020 (Highlights)*. Newyork. Şubat 14, 2021 tarihinde https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/undesa_pd_2020_international_migration_highlights.pdf adresinden alındı
- UNHCR. (2017b). *Syria Regional Refugee Response*. Kasım 2017 tarihinde UNHCR Syria: <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=224> adresinden alındı
- UNHCR. (2017c). *Publication, Syrian In Focus*. UNHCR: <http://www.unhcr.org/sy/syria-in-focus> adresinden alındı
- UNHCR. (2019). *Global Trends: Forced Displacement in 2019*. Şubat 20, 2021 tarihinde <https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2020/10/Global-Trends-2019.pdf> adresinden alındı
- United Nations Department of Economic and Social Affairs [UNDESA]. (2020). *International Migration Data*. Şubat 2021 tarihinde Population Division: <https://www.un.org/development/desa/pd/> adresinden alındı
- United Nations High Commissioner for Refugees [UNHCR]. (2021, Şubat). *Refugee Data Finder*. United Nations High Commissioner for Refugees: <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/> adresinden alındı
- Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu [YUKK]. (2013). (28615). T.C. Resmi Gazete. Şubat 21, 2021 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/#kanunlar> adresinden alındı

GSEKB Rapor Özeti 2017

Göçmenlerin Sosyal Entegrasyonu İçin Kent Bahçeleri ¹

Kitap Tanıtımı: Simay Özlü Diniz²

Öz

Bu çalışma Avrupa Birliği'nin Erasmus+ programı tarafından ortak olarak fonlandırılmıştır. On iki yazarlı proje raporu kitabının editörleri Meike Rombach (TUM), Vivienne Whitaker (SF&G) ve Iacopo Benedetti (OnP)'dir. Araştırmada Almanya, İspanya, Avusturya, İsveç ve İngiltere olmak üzere beş Avrupa ülkesindeki kültürlerarası kent bahçelerindeki göçmen topluluklar, bu bahçelerdeki sosyal katılım ve eğitim olanakları ile bunların göçmenler üzerindeki etkileri incelenmiştir. Anket ve mülakat çalışmalarıyla nitel ve nicel yöntemlerin birleştiği karma bir metod uygulanmıştır. Bu kitap eleştirisinde, çalışma özetlendikten sonra niteliği ile Türkiye'ye uygulanabilirliği kısaca tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Göçmen, Sosyal Entegrasyon, Kent Bahçeleri, Avrupa, Karma Metot

¹ Makale Geliş Tarihi: 18.03.2022 Makale Kabul Tarihi: 29.03.2022

² Doktora Öğrencisi, Başkent Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Ankara, simayozlu@yahoo.com
ORCID NO: 0000-0002-2856-353X

UGAIN Summary Report 2017

Urban Gardens for the Social INtegration of Migrants

Abstract

This work has been co-funded by the Erasmus+ program of the European Union. The twelve-authored project report book is edited by Meike Rombach (TUM), Vivienne Whitaker (SF&G), and Iacopo Benedetti (OnP). In the study, immigrant communities, their social participation and education opportunities in intercultural urban gardens in five European countries (Germany, Spain, Austria, Sweden, England) and the effect of those gardens on immigrants were examined. A mixed research approach was applied, combining qualitative and quantitative methods where both survey and interview techniques were used. This book review, where the study is summarized, will continue with the assessment of the project and its applicability to Turkey.

Keywords: Migrant, Social Integration, Urban Gardening, Europe, Mixed Method

Giriş

Kent bahçeleri genel olarak mahalle bostanları, özel hasat bahçeleri ve kültürlerarası bahçeler olarak üçe ayrılmaktadır. İlk çıkış noktası New York olan mahalle bostanları (Chitnov, 2006; akt. Rombach vd. 2017), gönüllü sistemiyle kolektif olarak işletilmekte ve halka açık olarak kurallara dayalı biçimde yürütülmektedir (Rosol, 2006; akt. Rombach vd. 2017). Üyelik kısıtlaması yoktur, ortak çaba sonucunda meyve, sebze ve çeşitli otlar yetiştirilmektedir (Hirsch vd., 2016; akt. Rombach vd. 2017). Bu çalışma gıda güvenliği (Baker, 2004; akt. Rombach vd. 2017) açısından önemli olduğu kadar bağımlılar, dezavantajlılar (engelliler) ve göçmenler (Augustina & Berlin, 2012; Shan & Walter, 2014; Chan vd., 2015; Christensen, 2017; akt. Rombach vd. 2017) gibi toplumun her tabakasından katılımcıya açıktır (Draper & Freedman, 2010; Corcoran & Kettle, 2015; akt. Rombach vd. 2017). Özel hasat bahçeleri organik üreticiler ve tüketicilerin anlaşması üzerine kurulmuştur ve şehre yakın bir alanda bedel karşılığı ekim yapılması usulüne dayanan bir işletme türüdür (Hirsch, 2016; akt. Rombach vd. 2017). Herkesin üretim alanı sınırlandırılmış ve ayrılmıştır. Kültürlerarası bahçeler ise yerel halkı göçmenler ve sığınmacılarla bir araya getirir (Müller, 2007; akt. Rombach vd. 2017). Çeşitlilik esasına dayanan bu bahçelere katılımla bilgi, tohum, ürün ve tarif değiş tokuşu yapılır. Buralarda ayrıca gölgelik, ortak alan, sera, oyun parkı ve şömine gibi aktivite alanları inşa edilir (Moulin-Doos, 2014; akt. Rombach vd. 2017). Bu mekanlarda kutlama ve toplanma benzeri etkinlikler gerçekleştirilir. Canlı ve renkli bu alanlarda keskin sınırlar, çitler yoktur. Herkesin çalışma alanı (yatağı) dışarıdan anlaşılacak renkli taşlarla ayrılmıştır. Bu bahçeler dışarıdan herkese açıktır. Buralarda ayrıca dil, kültür, eğlence ve bilgisayar eğitimi kursları da verilmektedir (Müller, 2007; akt. Rombach vd. 2017).

Bu bahçelerin ortak yönü kent ekolojisini ve planlamasını olumlu yönde etkilemeleri (Flachs, 2010; Hale vd., 2011; akt. Rombach vd. 2017) ve beslenme, gıda güvenliği (Baker, 2004; akt. Rombach vd. 2017), komşuluk yapısı (Amstrong, 2000; akt. Rombach vd. 2017), yerel bilgi transferi (Bendt vd., 2013; akt. Rombach vd. 2017) veya kültürlerarası değişim (Harris vd., 2014; Hartwig & Manson, 2016; akt. Rombach vd. 2017) gibi etkinliklere fayda sağlamalarıdır. Kent bahçeleriyle ilgili çalışmaların çoğu Avusturya ve Kanada'da yapılmaktadır. Bu sebeple bahçelerin sosyal entegrasyona sağlayacağı faydaları belirtmek için Almanya, İspanya, Avusturya, İsveç ve İngiltere'deki bahçecilik etkinlikleri GSEKB çalışmasında incelenmiştir.

Bu projenin amaçları kent bahçelerinin göçmenlerin toplanma ve sosyal entegrasyonu ile rehberliğini sağlama, bilgi ve deneyimin paylaşılması, göçmenler ile yerel halk arasında bir etkileşim, kültürel anlayış ve kabul alanı yaratmak, göçmenleri güçlendirmek, onlara beceri kazandırarak potansiyel işgücü yaratmak ve sosyal hizmetlerden faydalanmalarını sağlamaktır. Ayrıca daha sonra masaüstü ve mobil cihazlarla uyumlu çevrim içi eğitimlerle vaka analizi ile eğitim modülleri hazırlanarak bir kent bahçesini sosyal kaynaşma amaçlı toplanma

noktasına çevirmek için bir el kitapçığı hazırlanması hedeflenmektedir. Proje ortakları arasında Alman (Technical University of Munich, Anstiftung), İspanyol (Erasmus, Association Cantabria Acoge), Avusturyalı (Gartenpolylog), İsveçli (Folkuniversitetet Stiftelsen Vid Lunds Universitetet) ve İngiliz (Social Farms & Gardens) yer almaktadır.

Almanya, İspanya, Avusturya, İsveç ve İngiltere Kent Bahçelerinde Güncel Durum

Almanya'da 201'i kültürlerarası olmak üzere toplam 657 kültürlerarası bahçe yer almaktadır. Anstiftung şemsiye organizasyonun çatısı altında toplanan bu bahçeler, bu oluşumdan danışmanlık, değiş tokuş ve atölye eğitimleri sağlamaktadırlar (Baier & Müller, 2017; Anstiftung, 2018; akt. Rombach vd. 2017). Almanya'da kültürlerarası bahçeler 1990 yılında bir göçmen merkezi olan Göttingen'de ortaya çıkmıştır. 1995 yılında savaştan kaçıp Balkan bölgesinden gelen sığınmacılar ülkelerinde ekip biçtikleri için bu etkinliği özlemekteydiler (Müller, 2007; Moulin-Dous, 2014; akt. Rombach vd. 2017). Özellikle kadınlar ve çocuklar için zor olan bu komün konaklaması sırasında kadınlar ve Etiyopyalı bir tarım mühendisi bitki yetiştirmeye başlamış ve "Uluslararası Göttingen Bahçeleri" hayata geçirilmiştir. Göttingen'de başlayan bu hareket başarılı olup medyada ilgi görünce bütün ülkeye ve oradan da Avrupa'ya yayılmış (Moulin-Dous, 2014; Tappert vd., 2018; akt. Rombach vd. 2017). Sığınmacı olarak gelen kişiler bu bahçelerin çarpanı olarak Alman toplumuna başarıyla entegre olmuş. Alman toplumunda kültürlerarası bahçelerin daha yeşil kentlerin oluşumuna destek olması, kentlerde doğa deneyimi sağlaması, yerel topluluklarda buluşma noktası olarak hizmet vermesi nedeniyle atıl ve çöp alanları bahçelere çevrilmiştir. Hayatı zenginleştirerek çocuklar ve yetişkinler için bir öğrenme alanı sunar. Kültürel değiş tokuş ve marjinal olanlara sosyal uyum ortamı yarattığı için önem taşımaktadır.

İspanya'da endüstrileşme geç başladığından dolayı kent bahçeciliği ve tarımı da diğer Avrupa ülkelerinden daha geç gelişmiştir. Ancak 1970'lerde büyük şehirler kırsal alandan çok hızlı göç alınca bütün fakir bölgelerde kentsel tarım yapılmaya başlanmıştır. Başta yasal olmayan bu bahçeler yasal hale gelince ülke çapında hızla yayılmış ve bugün İspanya'da 300'den fazla ilçede 150 hektara yakın alanda 15.000'i aşkın kent bahçesi bulunmaktadır. Ancak diğer Avrupa ülkelerine görece olarak kişi başına düşen arazi miktarı düşüktür. Bugün İspanya'da bahçeler okullarda, toplumda, iş yerlerinde, terapötik ve eğlence anlamında kamu ve özel sektör tarafından desteklenmektedir.

Avusturya'da 2018 yılında Gartenpolylog internet sitesinde 138'i eğitim ve araştırma amaçlı olmak üzere toplam 166 bahçecilik projesi olduğunu duyurmuş. Avusturya'ya özgü olan ve Schrebergarten olarak adlandırılan bahçelerden bugün 39,234 adet bulunmaktadır (Kleingartner, 2018; akt. Foetsch & Stanzel, 2017). Avusturya'da ilk kent bahçelerinin oluşumu 1973 yılında New York'ta Liz Christy'nin bahçe projesiyle bağlantılıdır. 21. yy'da yaygın hale gelmiş ve 2007'de Gartenpolylog'un kurulmasıyla genişlemiştir. Bugün 200 civarında topluluk bahçesi sosyal

bağlantı, doğaya dönüş, kendine yeterlilik, kültürlerarası boyut ve politik sebeplerle etkinlik göstermektedir. Bu bahçelere katılım için uzun bekleme listeleri olması bu projelere duyulan yoğun ilgiyi göstermektedir. Eğitim, kültürel paylaşım, araştırma, eğlence, yerel yemek üretimi ve ekoloji bakımından önem taşımaktadır.

İsveç'te ilk hareketler Linnea Wettermark'ın çabalarıyla başlamıştır. 20.yy'da sosyal bir proje olarak başlayan bahçecilik hareketi bugün market, müzik, kültürel etkinlikler gibi aktivitelere yer vermektedir. Bu hareketler özellikle Gothenburg'da gelişmiştir.

İngiltere'de kent bahçeleri okul bahçeleri, tahsisli bahçeler, çatı katı bahçeleri ve yerel halk tarafından işletilen kamu alanları olarak sıralanabilir. 1998'de 250 adet olan Sosyal Çiftlik ve Bahçeler'in topluluk bahçeleri bugün 1,000'e yaklaşmıştır. Kent bahçelerinin toplam sayısı ise 5,000'i aşkındır ve tahsisli alanlar da 330,000 kadardır. Bu bahçeler eğitim, sağlık ve sosyal etkinlik merkezi olarak kullanılmaktadır. Arkeolojik araştırmalara göre Orta Çağa kadar dayanan kent bahçeciliği İngiltere'de 17. yy.'da gelişmiştir. 18. yy.'da kırsal fakirlikle mücadele için kullanılmış ve 19. yy.'da ticaretle uğraşanların rahatladığı bir yer olarak kent peyzajının bir parçası haline gelmiştir (Sheffield, Nottingham, Birmingham). Bu bahçeler özellikle 1. ve 2. Dünya Savaşları sırasında önemli bir gıda kaynağı olarak kullanılmıştır. 1960'larda başlayan kent çiftliği hareketi 1970'lerde hız kazanmış çocuk, gençlik ve emeklilere yönelik etkinlikleri olmuştur. Çiftlik bahçeleri Hollanda'da başlayan çocuk çiftlik hareketinden etkilenmiştir. Yerel halk için terapötik, sağlık etkisi yaratan ve gönüllü esasına dayanan açık alan bahçelerinin yerel halk için çok faydalı olduğu tespit edilmiştir. Ekonomik ve sağlıklı gıdaya erişim sağladığı, farklı kültür ile jenerasyonu bir araya getirdiği için önem taşımaktadır.

Özetle, kültürlerarası kent bahçeleri yeni bir olgu değildir ve sosyal olarak zaman içerisinde gelişmiştir. Kent bahçelerinin gelişimi savaşlar, endüstrileşme ve göçlerle birlikte meydana gelmiştir. Topluluk ve yemek üretimi üzerine yoğunlaşmıştır. Öğrenmeyi ve değiş tokuşu kolaylaştırmaktadır. Her kültür ve sosyal tabakadan insana açıktır.

Materyaller ve Metot

Bu projede nitel ve nicel yöntemlerin bir arada kullanıldığı karma metottan faydalanılmıştır. Derinlemesine mülakat ve anket çalışmaları verileri ayrı ayrı toplanmış, analiz edilmiş ve sonrasında sonuçlar bir araya getirilmiştir (Teddlie & Tashakkori, 2006; akt. Rombach vd. 2017). Bu yöntem her iki araştırma yaklaşımının güçlü yönlerini almaktadır (Creswell, 2014; akt. Rombach vd. 2017). Böylelikle sığınmacı ve göçmenlerin sosyal entegrasyonu gibi hassas bir konuda yeterli derinliği sağladığı gibi ülkeler arası kıyas yapmaya da olanak verir. Anket 47 kapalı ve düzenlenmiş sorudan oluşmakta ve sırasıyla beş ana bölüme ayrılmaktadır: kent bahçesi

projeleri, göçmenler ve kent bahçesi projeleri, kent bahçesinde öğrenme ve eğitim, göçmenler için öğrenme ve eğitim, etkinlik ve tekliflerin değerlendirilmesi. Çevrimiçi yapılan anketler sonrasında SPSS programında analiz edilmiştir. Derinlemesine mülakatlar ise ortalama 45-120 dakika sürmüştür ve katılımcının bakış açısı ile deneyimlerini anlamaya yöneliktir. Kültürel çerçeveleri ve sosyal gerçeklikleri tanımlamaya yardımcı olur (Bitsch & Yakura, 2007; akt. Rombach vd. 2017). Mülakat rehberi ile yönlendirilen görüşmeler katılımcının tercihi doğrultusunda yüz yüze, telefonda veya görüntülü telefon görüşmesiyle yapılmış ve gizlilik onamıyla birlikte kayıt altına alınarak deşifre edildikten sonra içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Katılımcılar arasında kent bahçelerinde gönüllü olarak yöneticilik yapan veya göçmen ile sığınmacıların sosyal katılımı üzerine danışmanlık yapanlar da vardır.

Çalışmaya Dahil Edilen Kent Bahçeleri Projelerinin Tanımı

Bu bölümde GSEKB Projesine dahil olan beş ülkede yer alan kent bahçelerinin boyutu, üyeleri ve özellikleri derinlemesine mülakatta toplanan veriler ışığında oluşturulmuştur. Özetlemek gerekirse, kültürlerarası kent bahçeleri farklı boyut ile formlarda meydana gelmektedir ve gönüllüler ile yerel topluluklar tarafından desteklenmektedir. Ayrıca güvenli ortamlar ve çok kültürlü topluluklar oluşturdukları gibi dil ve kültür etkileşimi ile gelişimini sağlarlar.

Almanya'nın iki tanesi güneyinde olmak üzere doğusunda ve batısında toplam dört anonim bahçe ile görüşülmüş ve bilgi toplanmıştır. Sırasıyla kültürlerarası bahçelere 7 milletten 12 kişi, 8 milletten 40 kişi, 20 milletten 20 kişi ve 400 göçmen katılım sağlamaktadır. Buralar kendi ülkesinde tarımla uğraşan göçmenler için uğraşlarına devam etme ve yerli halkla bağ kurma için önemli bir alan teşkil etmektedir. Ayrıca bu bahçeler anaokulu, çevre sivil toplum örgütü, kilise ile fiziksel veya zihinsel zorluk yaşayanlarla iş birliği içerisindedirler. Ancak dini veya siyasi görüşlere yer vermezler.

İspanya'da ise Santander ve Camargo bölgelerinde yer alan iki bahçe çalışmaya dahil edilmiştir. 2010 yılında endüstriyelleşen kentlerde bahçeciliği artıma amacıyla kurulmuş bu oluşumlar bugün göçmenlerin katılımına açıktır ve eğitimler vermektedir. Ömür boyu üye olan katılımcılar bu bahçelere aileleriyle birlikte katılabilmektedirler.

Avusturya'da ise Gartenpolylog'un internet sitesinde yer alan beş kültürlerarası kent bahçesi incelenmiştir. Bunlar yerel hükümet, kurumlar ve özel sermaye tarafından desteklenmektedir. Avusturya'daki kent bahçelerinde göçmenlerin sosyal entegrasyonu yerel hükümet ile eğitim kurumları tarafından desteklenmektedir. Bazı bahçelerde göçmenler bahçecilik işinden para bile kazanmaktadırlar. Buralarda yerel halk ve göçmenler bir araya

gelmektedirler. Göçmen katılımı yoğundur ve bu bahçeler kültürlerarası diyalog ile farklılık, biyoçeşitlilik esası üzerine kurulmuştur. Özellikle yukarı Avusturya'da bir bahçe, kültürel olarak çeşitli mahallelerdeki çatışmaları çözmek ve topluluğu güçlendirmek amacıyla kurulmuştur. Avusturya'daki bahçelerde göçmenlerin çoğunluğunu Suriye, Irak, İran, Afganistan, Almanya, Türkiye, Romanya, Cezayir, Slovakya ve Senegal vatandaşları oluşturmaktadır. Bu bahçelerdeki projeler katılımcıları güçlendirme imkânı sunarken altıda bir oranında göçmenin özgeçmişine katkıda bulunarak iş bulmasına fırsat sağlamıştır.

İsveç'te üç kent bahçesi projesi araştırılmıştır. İsveçlilerin ve göçmenlerin katıldığı bahçeler bir sosyalleşme noktası olarak, bahçeciliği öğrenme ve sağlık amacıyla kullanılmaktadır. Göçmenler burada dil ile kültürü öğrenmekte ve isterlerse bahçede çalışabilmektedirler. Ayrıca bir bahçe engellilerin rahatlıkla kullanabileceği şekilde yükseltilerek tasarlanmıştır. Bu bahçelerdeki ürünler yemek satışında kullanılmakta ve kültürel akşamlar, hasat festivalleri, yılbaşı (Christmas) pazarları gibi sosyal etkinlikler de düzenlenmektedir. Oluşum belediye, okul ve kar gütmeyen kuruluşlar tarafından desteklenmektedir. Bazı bahçeler rehabilitasyon alanı olarak kullanılmakta, zanaat etkinlikleri ve eğitim amacıyla da ziyaret edilmektedir. Kültürlerarası bir ortamda yemek yapımı etkinlikleri de gerçekleştirilmektedir. Göçmenler çoğunlukla Balkanlar, Çin ve Arap ülkelerinden gelmektedir. Farklı kültürler arasında tohum değişimi de yapılmaktadır. Ayrıca organik çiftçilik ile hayvancılık yapan bahçeler de vardır.

İngiltere'de sekiz kent bahçesi projesi incelenmiştir. Ekim, sağlıklı beslenme, yemek pişirme gibi etkinlikler yapılmaktadır. Çocuklar ve göçmenler için terapötik amaçlı kullanılmaktadır. Kadın göçmen gruplar ile onların çocuklarına yer verilmekte ve haftalık buluşmalar ayarlanmaktadır. Burada yemek etkinlikleri sırasında dil öğrenimi ve yazma çalışmaları yapılmaktadır. Bahçecilik sonrası evine saksı ve kompost götürülenler gözlenmektedir. Ayrıca ayrımcılığa uğrayan kesimlere yönelik çalışmalar uygulanmaktadır. Bu etkinlikler sosyalleşme ve duygusal destek sağlama amacıyla önemlidir. Önceleri bahçe etkinliklerine önyargı ve olumsuz duygularla yaklaşan göçmenlerin zaman içerisinde buna alıştıkları gözlenmiştir. Bazı bahçelerde özel olarak göçmenlere yönelik terapötik bahçecilik etkinlikleri uygulanmaktadır. Müslüman bir hayır kurumuyla anlaşılan bir bahçede ortak etkinlikler düzenlenmektedir. Tohum değişimi, seramik yapımı, yemek pişirme gibi etkinlikler sırasında sosyalleşme, arkadaş edinme ve dillerini geliştirme fırsatı bulan göçmenler topluma uyum sağlamakta kolaylık yaşamaktadırlar. İngiltere'de Mısır, Sudan, Kürdistan, Irak ve İran gibi göçmen toplulukları bahçe etkinliklerine katılmaktadır.

Göçmenlerin Kent Bahçelerine Sosyal Katılımı

Avrupa'da göçmenlerin topluma tam katılımı önünde çeşitli engeller yer almaktadır. Cinsiyet, ırk, etnik

köken, din, cinsel yönelim, engelliliğe karşı çeşitli etiketleme, damgalama, klişe ve ön yargılar bulunmaktadır. UNESCO'nun tanımına göre sosyal katılım kişi veya grupların topluma katılması için koşulların geliştirilmesi olarak tanımlanmaktadır. Özet olarak, araştırma sonuçları bahçeciliğin önünde yasal engeller ile arazi ve kaynak bulma gibi sorunlar olduğunu göstermiştir. Bazı kültürlerarası kent bahçelerinde ırkçılık ve travma gibi sıkıntılarla karşılaşmıştır. Bahçecilik etkinliğinin göçmenler üzerinde terapi etkisi yarattığı gözlenmiştir. Ayrıca, birlikte yemek yeme etkinliğinin bir topluluk algısı oluşturduğu ortaya konmuştur.

Almanya'ya gelen göçmenler Orta Doğu ülkeleri, Rusya, Afrika, Asya ve bazı Avrupa ülkelerini kapsamaktadır. Çoğunluğunun Almancası zayıftır ve gelişim için sosyal etkileşimde bulunmaları gerekmektedir. Göçmenler için güvenlik duygusu, sosyal iletişim, ortak deneyim ve ihtiyaçların karşılanması sosyal katılım için önem teşkil etmektedir. Ayrıca politik ve dini görüşlere saygı da değer taşımaktadır. 23 kültürlerarası bahçe anketinin sonuçlarına göre bahçelerde sosyal uyumun önündeki engeller bahçelere serbest katılımın olmaması, sosyal çalışmacılara az ücret verilmesi, toplum tarafından bahçelere karşı ırkçılık gösterilmesi, bahçe içindeki kültürel ve dini çatışmalar ile genç gönüllülerin desteğinin yetersizliği olarak sıralanabilir.

İspanya'daki bahçelerde 2017'de ülkeye yeni gelenler için sosyal, mesleki ve yasal destekler verilmeye başlanmış. Sosyal katılım ve hayat koşullarının iyileştirilmesi için faydalı olan bu destekler kapsamında vatandaşlık alma, belgeleme işleri, iş arama ve teknik olmayan beceri kazandırma gibi eğitimler vermektedir. Aile ve bireylere sosyal destek de sağlanmaktadır. Ayrıca göçmenler bahçecilikle ilgili donanım kazanmakta ve öz güvenleri artmaktadır. Bu bahçelere Paraguay, Ukrayna, Peru ve Şili'den katılımcılar bulunmaktadır. Etkinliklerde gönüllüler ile mentörlere büyük rol düşmektedir ve yetkililerle sürekli iletişim halinde olmaları gerekmektedir. Çalışmanın önündeki engeller özellikle engelli, yaşlı ve sosyal olarak savunmasız kişilere yönelik eksiklerin olması, kent bahçesi olarak kullanılabilir alanların azlığı, sosyal çalışma teknisyenlerinin iş yoğunluğu, projelerin kaynaklara sahip olan kamu veya özel sektör tarafından yönetilmemesi, finansal eksiklikler ve bu projelere karşı sosyal duyarlılık olmaması olarak sıralanabilir.

Avusturya'ya gelen göçmenler Romanya, Almanya, Bulgaristan, Afganistan, Suriye ve İran ağırlıklıdır. Bu göçmenler mevsimlik tarım ve hizmet sektöründe park, bahçe veya mezarlık bakımı gibi işlerde çok düşük ücretlere çalışmaktadırlar. Ülkedeki 166 kent bahçesinin 37'si kendini kültürlerarası olarak nitelendirmektedir. Burada göçmenler yukarıda sıralananlara ilaveten Cezayir, Çeçenistan, Çin, Finlandiya, Irak, Senegal, Slovakya ve İsviçre'den oluşmaktadır. Bu bahçelerden gelen altı adet anket ve beş adet derinlemesine görüşme sonucuna göre bahçeci grupları 15 ila 70 kişi arasında değişmektedir, %12-45 arası Avusturya dışında doğmuştur ve bağımsız gruplardan oluşmaktadır. Bahçeler kültürlerarası bir karşılaşma ile diyalog yaratmayı sağlamaktadır ve

göçmenler burada Avusturya kültürü, doğası ve adetlerini öğrenmektedirler. Ortak ilgi alanı ve sorumluluk almak bağ kurarak sosyal entegrasyonu sağlamada faydalıdır. Katılımcılar görüşmelerde sosyal katılımın tek taraflı olmadığını altını çizmişlerdir. Bahçelerde katılımcılar birbirlerinin beceri ile niteliklerinden faydalanmakta ve farklı dini, kültürel geçmişten gelen yabancılarla tanışarak önyargılardan kurtulmaktadır. Bu bahçelerde çoğunlukla yeme içme etkinliklerine de yer verilmekte ve katılımcıların geleneksel yemekleri tatma fırsatı olmaktadır. Ancak kaynaşma için önemli olan katılımın sürekli olmasıdır. Ayrıca daha çok kişiye ulaşmak için bayram kutlamaları gibi etkinliklere yer verilmektedir. Sosyal kaynaşmanın derecesi ise yöneticilere bağlıdır. Sosyal katılımın önündeki en büyük engel ön yargı ve ırkçılıktır. İlginç bir sonuç olarak, dilin kaynaşma için çok önemli olmadığı ortaya konmuştur.

İsveç kültürlerarası bahçelerinde yapılan mülakatlar sonucunda eğer mümkünse eğitimlerin olmasının büyük fayda sağlayacağı görülmektedir. Sosyal katılım ve iş birliğine açık olan bahçecilik etkinliğinin sıkıntıları finansal güçlükler, gönüllü eksikliği ve yer bulmadaki zorluklardır. Özellikle dil becerilerini geliştirmek için çok uygun bir alandır. Katılımcılar en çok dil kurslarına talep olduğunu ve kendilerini burada güvende hissettiklerini vurgulamışlardır. Göçmenler en çok Suriye, Afganistan, Irak ve Somali'den gelmektedirler. Katılımcılar bahçeciliğin yeşil bir çevreye katkıda bulunma ve güvenli gıdaya erişim açısından olumlu etkilerinden bahsetmişlerdir. Sağlıklı bir aktivite ile sosyalleşme, alana uyum ve toplumla kaynaşma sağlanmaktadır. Bahçe etkinlikleri mahallede yaşayanlar ile yoldan geçenler tarafından görülmekte ve ilgi çekmektedir. Şehir için faydalı olan bu etkinliğe çocuklar da katılmakta ve bahçeciliği öğrenmektedirler. Katılımcılar kendi kültürleri, bahçe deneyimleri ve yemek pişirme üzerine paylaşım yapmaktadırlar. Göçmenlere ülkelerini hatırlatarak bir refah ortamı yaratmaktadır. Bahçeler ortak ilgi alanı sayesinde kaynaştırıcı bir ortam oluşturmaktadır. Sokakta yer alan bu ortak paylaşım ortamı çocuklar, ebeveynleri ve yaşlılar için bir etkinlik merkezi ve sosyal katılım alanı olarak kullanılmaktadır. Kent bahçeciliğinin önündeki en önemli engeller operasyon ve yönetim sorunları, bilgi eksikliği ve kentlerde arazi bulma sıkıntılarıdır. Bahçe sabotajı ve su bulma sorunları da vardır. Üstelik, yetkililer tarafından ekonomik getirisi yüksek olan etkinliklere öncelik verilmektedir. Oysa parklar gibi kent bahçeleri de yeşil kent yaratma ve bireylerin refahı açısından önemlidir ve bu konuda rol modellere ihtiyaç vardır. Kent bahçeleri belediyeler tarafından düzenlenmelidir.

İngiltere'de 2016 yılı itibarıyla 39,389 sığınmacı bulunmakta ve bunların %57'si Glasgow, Manchester, Bolton, Rochdale gibi ülkenin en fakir bölgelerinde ikamet etmektedir. Bu göçmenler yeni hayatlarına alışmada büyük güçlükler yaşamaktadırlar. Ekonomik, kültürel, dil, izolasyon sonucu zihinsel ve fizyolojik travmalar geçirmektedirler. Bürokratik, katı kurallar ve sevimsiz barınaklar bu durumu daha da zorlaştırmaktadır. Üstelik bu sığınmacılara karşı nefret saldırıları, suçları da artmaktadır. BM'in raporuna göre o yıllarda 65 milyon kişi

ülkelerinden zorla yerinden edilmiştir ve bu rakam 2. Dünya Savaşı yıllarındakinden aşındır. Kültürlerarası kent bahçeleri bu göçmenlere destek sağlamak amacıyla işletilmektedir. Yapılan araştırma İngiltere'deki kent bahçeleri kuruluşlarının göçmenlere yönelik çalışmak istediğini ancak ekonomik yetersizlikler, zamansızlık ve eğitim eksikliğinin zorluk yarattığını ortaya koymuştur. Göçmen grupları arasında başta Suriye olmak üzere İran, Pakistan, Irak, Afganistan ve Bangladeş gibi ülkeler vardır. Bu kent bahçelerinde stres, depresyon, kaygı ve sosyal izolasyonla başa çıkma, yemek yetiştirme, dil kursları, hikâye anlatımı, vatandaşlık bilgisi, bahçecilik terapisi, inşaat, arıcılık, yemek pişirme, fiziksel aktivite, çocuk oyunları, hayvan atölyeleri, bahçecilik teknikleri eğitimleri verilmektedir. Ayrıca sosyal kutlama etkinlikleri, refah etkinlikleri, bitki ekim ve paylaşım etkinlikleri yapılmaktadır. Bahçeciliğin önündeki en büyük engel dil bariyeri, personel ve gönüllü eksikliği, gruplar arasında çatışma, ekonomik güçlükler, uzman eğitimi yetersizliği, faydalarının fark edilmemesi, sığınmacılar için bilinmezlik korkusu, kamu stratejisinin katılığı olarak sıralanabilir. Ayrıca göçmenlerin güçlendirilmesi için en etkili kursların dil, bürokrasi işleri, iş eğitimi ve teknik olmayan beceri kursları olduğu ortaya konmuştur.

Kent Bahçelerinde Rehberlik ve Eğitim

Kent bahçelerinde yürütülen eğitimlerde topluluk ile kaynaşma, arkadaş edinme, gayri resmi öğrenme etkinlikleri (bahçecilik, yemek pişirme, tamir atölyeleri), çocuklar için alan, oyun ve eğitici etkinlikler yapıldığı gözlenmiştir. Ancak bu eğitim kaynaklarının varlığı hakkında yeterince farkındalık yoktur. Bahçecilik, gıda güvenliği ve taze gıdaya erişim konularına katkıda bulunmaktadır.

Almanya'da bahçeciliğe katılan göçmenler birbirleriyle olan etkileşim sonucunda becerilerini geliştirdiklerini ve dil gelişiminin gayri resmi sosyalleşme sürecinde meydana geldiğini iletmişlerdir. En çok bahçecilik, birlikte yemek yeme, sağlık ve el işleri etkinlikleri ile uğraştıkları gözlenmiştir. Bu bahçelerde yoğun olarak dil, kültür, teknik olmayan beceri ve kültür kursları verilmiştir. İspanya'da ise resmi ve gayri resmi olarak ekolojik ve organik tarım, sürdürülebilirlik kursları verilmektedir. Bu etkinliklerde dil, kültür, psikoloji, yasal, ekonomik, katılım, mesafe, aile/iş engelleri olduğu gözlenmiştir. Avusturya'da iş eğitimleri ve dil kursları verilmektedir. Gayri resmi şekilde bir öğrenme ortamı yaratılmakta ve kültürel farklara saygı gelişmektedir. Yerel halk ile iletişim güçlenmekte ve özellikle kadınlar için bir iş, dil öğrenme ve güven ortamı sağlanmaktadır. Burada göçmenler toplumun kültürel kurallarını öğrenmekte, arkadaş edinmekte, iş becerilerini geliştirmekte ve travmalarını atlatmaya çalışmaktadırlar. Dil göçmenler için en önemli unsurdur. İsveç'te resmi olarak bahçecilik kursları verilirken gayri resmi olarak ekim, yemek pişirme, bilgisayar eğitimleriyle kültürlerarası bir öğrenme ve güven ortamı oluşturulmaktadır. İngiltere'deki eğitimler katılımcıların güven edindiklerini, beceri ve sosyal bağ kazandıklarını, daha az dışlandıklarını ortaya koymuştur. Resmi eğitimlerin içinde bahçecilik, el işi, duygusal destek, dil becerileri gibi etkinlikler vardır. Gayri resmi olarak ise arkadaş edinme, fiziksel ve zihinsel sağlık, dil

becerileri, kaynaşma, güven gibi imkanlar oluşmaktadır. Göçmenler topluyla kaynaşma, arkadaş edinme ve dil becerilerini geliştirmenin en faydalı etkinlikler olduğunu iletmislerdir.

Kent Bahçeciliği, Sosyal Katılım ve Eğitim İlişkisi

Bu çalışma göstermiştir ki kent bahçeciliği sosyal katılımı bulunanlara sağladığı resmi ve gayri resmi eğitim olanakları ile toplumsal ve kentsel refaha katkı verir. Öncelikle, ekolojiktir; yeşillendirmeye, güvenli gıdaya ulaşımına katkı verir ve atıl alanların değerlendirilmesini sağlar. Üstelik, toplu bir etkinlik olduğundan iş birliği, dayanışma ve kültürlerarası sosyalleşme imkânı yaratır. Gayri resmi şekillerle daha açık fikirli bir toplum yaratmaya, eğitimlerle de yeni beceriler ve iş alanları sağlamaya olanak verir. Bunun yanı sıra, göçmen ve toplumdaki diğer marjinal, kırılmalı, dışlanmış gruplara güven, deneyim ve destek sağlar. Sosyal etkileşim, aktivizm sayesinde bireyler sosyalleşir ve topluyla kaynaşır. Farklı geçmiş ve alt yapıdan gelen bireyleri bir araya getirerek karşılıklı toleransı artırır. Farklı etnik grupların kaynaşmasına vesile olur. Eğlence, sağlık ve terapötik alanlarda etkileri vardır. Son olarak, ekolojik bahçeciliğin öğrenilmesinde etkilidir.

Eleştiriler ve Türkiye için Öneriler

Araştırma Avrupa'daki beş ülkeyi kapsamaması ve karşılaştırma bir çalışma olması bakımından önem taşımaktadır. Ancak veriler aynı sistematik içinde elde edilmediğinden ülkelerin kıyaslanması güçtür. Ayrıca anket verilerindeki katılım azlığı da bir dezavantajdır. Mülakat sayılarının da açıkça belirtilmesinde fayda vardır. Her ülkenin araştırması kendi içinde farklılık gösterdiğinden çalışmaların birleştirilmesi güçtür. Yine de bahçecilik ve göçmen entegrasyonu konusunda detaylı bir alan taraması ve detaylı bilgiler sunması açısından değerli bir rapordur. Her ülkenin tarihi, göçmen yapısı ve kültürü göz önünde alınarak kendine göre öncelikleri ve değerleri olduğunu ortaya koymaktadır. Buna rağmen, bütün ülkelerde bahçecilik çalışmalarının faydaları ve göçmenler üzerindeki olumlu etkileri açıkça ortaya konabilmiştir. Özellikle Almanya ile İngiltere'de çok köklü olan ve geçmişe dayanan bahçecilik hareketi 1990'larda Almanya'da göçmen gruplarına özel olarak kültürlerarası bahçe olarak kurulmuştur. Avrupa'ya gelen göçmen grupları arasında Orta Doğu'dan da katılımcılar olması Türkiye ile benzerlik göstermektedir. Çalışmanın bir dezavantajı anket ve mülakatların proje yöneticileri ve danışmanlarla yapılması ve göçmenlere ulaşamamasıdır. Ayrıca verilerin tüm göçmen gruplarını bir arada içermesi aralarında kıyaslama yapma olanağını ortadan kaldırmaktadır. Son olarak, çalışmanın 2017 tarihli olması güncel verilerle uyum sağlamasa da geçmişe yönelik bir açı geliştirmesi bakımından önemlidir.

Özetlemek gerekirse, bahçeciliğin avantajları çoktur. Bahçecilik ortak bir amaç için bir araya gelen farklı alt yapıdaki bireyleri birleştirerek siyasi, kültürel farklılıkları aza indirerek kaynaşmayı sağlar. Doğanın birey üzerindeki olumlu ve terapötik etkilerinden faydalanılır. Bir açık hava boş zaman etkinliği olarak kentlerin stresinden

uzaklaşmayı sağlar. Çevreci bir bilinç yaratması bakımından önemlidir. Bahçeciliğe çoğunlukla yemek yeme ve kutlama etkinlikleri eşlik eder. Özellikle göçmenler, gayri resmi öğrenme biçimleriyle sosyalleşerek gelişir ve dil öğrenirler. Buralarda çocuklar, yaşlılar ve kadınlar gibi dezavantajlı kesimler için de özel etkinlikler düzenlenir. Hatta atölyeler ve kurslar neticesinde beceri kazanarak iş dahi bulabilirler. Bütün bu açılardan ve özellikle zorunlu göçmenler göz önünde bulundurulduğunda bahçelerin bir güven ortamı içerisinde sosyalleşmeye imkân vermesi ruhsal sağlığı artırma ve topluma entegrasyon sağlama açısından faydalıdır. Bahçeciliğin dezavantajları arasında ise finansman güçlükleri, arazi bulmanın zorluğu ve gönüllü ile eğitmenlerin devamlılığının sağlanması sıralanabilir.

Bahçecilik Türkiye’de Avrupa’ya kıyasla çok daha yeni ve yaygın olmayan bir etkinlik türüdür. Kolektif kent bahçeleri İstanbul ve Ankara’da görülen yeni bir oluşum olarak ortaya çıkmaktadır. Daha çok çevrecilik, eğitim ve sosyalleşme amaçlarıyla kurulmuşlardır. Bu çalışmada incelenen göçmenlere yönelik kültürlerarası kent bahçeciliği etkinliği ülkemizde yeni bir girişim anlamına gelmektedir. Kentlerdeki atıl alanlar kullanılarak kenti yeşillendirme, çevreye katkı ve çevre bilinci yaratma konularında fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Özellikle göçmenlere yönelik etkinlikler savaştan kaçarak gelen sığınmacılar için rehabilitatif bir etkinlik, sosyalleşme ve kaynaşma ortamı yaratarak sosyal uyumu güçlendirecektir. Üstelik, toprak ile uğraşmanın terapötik bir etkisi de göz önünde bulundurulmalıdır. Bu etkinlik alanlarında dil becerileri resmi kurslar ile gayri resmi etkinlik ortamları vesilesiyle gelişecek ve göçmenler sosyal izolasyondan kurtulacaklardır. İlâveten, buralarda verilecek yemek yeme etkinlikleri, yemek kursları ile el işi atölyeleri neticesinde ortaya çıkacak ürünler bir kooperatif biçiminde işletilerek satışa sunulabilir ve göçmenlere bir gelir kapısı sağlanabilir. Ürünler kent pazarlarında veya çevrimiçi olarak satışa çıkarılabilir. Evde yapılabilecek el işi etkinlikler de özellikle göçmen kadınlar için bir kazanç sağlayabilir.

Bunun yanı sıra, bahçeler göçmen çocuklar, yaşlılar ve engelliler için de bir sosyalleşme ve etkinlik alanı olarak kullanılabilir. Burada verilen kursların haricinde ortak sosyalleşme alanı gayri resmi bir öğrenme ve güven ortamı yaratarak travma yaşayan göçmenlerin refahına katkı sağlamaktadır. Mahallelinin katılımıyla bahçecilik ve yemek etkinlikleri, kutlamalar neticesinde çatışma yaşanan mahallelerde bir uzlaşma zemini yaratılabilir. Burada karşılaşılabilecek sorunlar ekonomik güçlükler, arsa bulma zorluğu, bahçelerde yaşanabilecek çatışmalar, yönetim sıkıntıları ve uzman ile eğitmen bulma güçlüğü olarak sıralanabilir. Mahallenin ve kentin yeşillendirilmesi, güvenli gıdaya erişim gibi etkinlikler mahalleye katkı sağlarken çatışmaları azaltabilir. Bahçe ve parkların mutluluk seviyesini artırdığı, ekolojiye katkı sağladığı, kent refahını yükselttiği ve yemek etkinliğinin sosyalleşme ve kültürlerarası farkları azaltma konusundaki faydaları düşünüldüğünde bahçeciliğin çeşitli kurslar, etkinlikler ve dayanışma mutfaklarıyla desteklendiğinde göçmen uyumuna katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

Rombach, M., Whitaker, V., & Benedetti I. (2017). *UGAIN Summary Report: Urban Gardens for the Social Integration of Migrants*, Erasmus+ European Union.

Deneme

Sonu Gelmeyen Odise¹

Yüksel Pazarkaya²

İnsanlık tarihi göçler tarihidir. Temelinde yaşamak ve yaşamı sürdürmek güdüsü vardır. Bu doğaldır ama bununla yetinmez insan. Bencilik damarı hareketini, eylemini belirler. Yerleşik düzene geçtikten sonra, yerleşim içi ve yerleşimler arası çıkar ve üstünlük sağlama güdülerıyla süregelen bir çekişme, çatışma, baskı ve savaşım sürecine geçer.

Doğa afetleri, beslenme sorunları her çağda göçlere yol açmıştır. Çağımızda savaşlar, baskılar, işsizlik ve işgücü gereksinimi, iklim koşulları vb. milyonlarca insanı göçe zorluyor. Göç koşulları çeşitleniyor. Bütün toplumlar tarih boyu göçle oluşmuşlardır.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından başta Almanya olmak üzere, bazı ülkelerin işgücü gereksinimi ortaya çıkınca, başka ülkelere işgücü alımı için sözleşmeler imzalandı. Bu sözleşmelerin biri 30 Ekim 1961 tarihinde Almanya ile Türkiye arasında imzalanan Ankara Anlaşması'dır. Bununla Türkiye'den Almanya'ya işgücü göçü başlar. Sonraki yıllarda bu göç diğer Avrupa ülkelerine de yöneldi. 1964 yılında çalışmak için Almanya'ya gelen Türklerin sayısı 200 bine yaklaşıyordu. 1960'lar biterken bu sayı neredeyse bir milyonu bulmuştu.

1973 sonbaharına kadar Türkiye'den Almanya'ya işçi akını sürdü. 1973 sonbaharında yaşanan petrol krizi ve ekonomik durgunluk, artan işsizlik karşısında Bonn hükümeti bir yasayla yabancı işçi alımını durdurdu. Bu karar Almanya'daki Türkler için dönüm noktası oldu. O zamana kadar "konuk işçi" tanımıyla Türkiye'ye dönecekleri sanılan Türk işçileri, büyük çoğunlukla dönme kararından vazgeçerek, Almanya'da yerleşim sürecine geçtiler. Bunun sonucu olarak Türkiye'den eşlerini ve çocuklarını yanlarına almaya başladılar.

Çoğunluğu kırsal kesimden, sanayide çalışma deneyimi olmayan insanlar, dili, dini, yaşam ve çalışma koşulları, örf ve adetleri tamamen farklı bir toplumun içinde yaşamaya başladılar. Yasalarını, kurallarını, örf ve adetlerini hiç bilmedikleri bir ülkede yaşam savaşı vermeye başladılar. Hem gelenler açısından, hem yerli halk açısından bu karşılaşma şaşırtıcı oldu. Bu süreci en başından itibaren izledim. İki toplumun buluşması uzun süre su ile yağın bir araya gelmesi gibi birbirinden sınırlı, ayrışmalı oldu.

¹ BÜGAM'ın 18 Aralık Dünya Göçmenler günü dolayısıyla 13-18 Aralık 2021 tarihleri arasında düzenlediği "Göç ve Edebiyat Buluşmaları"na katılan değerli yazar ve çevirmen Yüksel Pazarkaya'nın Almanya'ya emek göçünün 60. yılı üzerine yaptığı konuşmanın metnidir.

² Almanya, e-mail: pazarkaya@gmx.de

Çalışmak için Almanya'ya göçen Türklerin örneğinde göç olgusunu irdelemeye çalışacağım. Hem Almanya'ya gelenler, hem de Alman toplumu üzerindeki etkilerine bakalım. Almanya'ya gelen Türkler, yol yöntem bilmeme şaşkınlığı, yalnızlık, kopmuşluk, özlem duyguları yaşadılar. Alman toplumunda önce bir merak uyandırdılar. Alıştıkça merakları geçti Almanların ve özellikle ekonomik kriz dönemlerinde, işsizlik sayıları yükseldiğinde Türkleri dışlamaya, küçümsemeye, saymamaya başladılar.

Göç değişim demektir. Hem göçeni değiştirir, hem de yerli olanı. Türklerin Almanya'ya göçü, kendilerini değiştirdiği gibi, geldikleri ülkeyi ve Türkiye toplumunu da değiştirdi. Çağımızda ilk kez Anadolu insanı toplu olarak sınır ötesi bir başka ülkeye göçtü. Bu olay ülkede hemen gündem yarattı. Almanya'ya gelen Türkler, alışkın olmadıkları, bilmedikleri bir toplumsal ortama, bilmedikleri bir çalışma ortamına girdiler. Hemen dernekleşmeye, daha önemlisi sendikalaşmaya başladılar. Çalışma hayatında, sigortalılaşmayı, çalışma sürelerinin yasal belirlenmesini, yıllık izin gibi hakları gördüler. Türkiye'de kalan ailelerine gönderdikleri dövizleriyle uzun yıllar ülkenin en önemli döviz kaynağı oldular. Ev arsa yatırımlarıyla inşaat sektöründe önemli bir sıçrama sağladılar. Mektuplarıyla ve yıllık izinde kendileri gelerek anlattıklarıyla bilgi ve bilinç etkileme süreci başlattılar.

Özellikle altmışlı yılların sonlarında Almanya'nın kadın işçi talebi, Anadolu insanında toplumsal bir devrimi başlattı. Erkeksiz evden çıkmayan Anadolu kadını bir başına Almanya'ya giderek orada erkek gözetimi olmadan çalışmaya başladı. Her ne kadar kendileriyle hiçbir kişisel ilişkisi olmayan daha önceden gelmiş erkek işçiler, onları denetim altına almayı namus borcu sayarak baskı oluşturmayı denedilerse de, kadın bağımsız çalışma, kazanma ve yaşama deneyimi yaptı. Sözleşmeye göre, bir yıl çalıştıktan sonra eşlerini yanlarına aldıkları zaman, bu bir yıllık deneyimle yeni gelen kocalarına öncülük ettiler, yol gösterdiler. Ama bir süre sonra Almanya'ya alışmaya başlayan erkekler, kadının yol göstermek için kendilerinden bir adım önde gitmesini yine de erkekliklerine yediremediler. Eski denetim ve baskıyı yeniden uygulamak istediler. Ama kadın bir kez özgür ve bağımsız yaşama deneyimi yapmıştı. Kadın erkek ilişkisi kökten değişme sürecine girdi.

Alman toplumundaysa, göçmenlere karşı bir direnme görülüyordu. Göçmenler yabancı olarak, kendilerinden olmayan olarak algılanıyor ve yaşamlarına bir tehdit olarak görülüyordu. Bunda Nazi dönemi ideolojisinin izleri de sürüyordu. Bu direnç kökenden bağımsız önce savaşta kaybedilen doğu topraklarından, örneğin Şilezya'dan gelen milyonlarca Alman göçmene karşıydı. Sonra 1955 yılından itibaren gelen İtalyan işçilere karşı yöneldi. Altmışlı yıllarda İtalyanların yerine Türkler konulmaya başladı. Bu direnme ve dışlama, ayırıştırma ve aşağılama Almanya'nın birleşmesiyle Doğu Almanyalılara da yöneldi. Bugün ağırlıklı olarak sığınmak için çeşitli yollardan gelen Orta Doğululara ve Afrikalılara karşı dile geliyor, uygulanıyor.

Göçmen topluluklar Alman toplumunu aynı zamanda içten içe zenginleştirerek değiştiriyor. Bugün Almanya toplumu ellili, altmışlı yılların toplumu değil. Değişim yalnızca zamanın getirdiği doğal değişimin ötesinde, göçmen toplulukların aksiyonu ve reaksiyonuyla oluşan derinden bir değişim. Üretime ve tüketime ekonomik katkı ve müdahale bu değişimde olumlu bir etken. Ama göçmen toplulukların kültürel etkenliği de içten içe Alman toplumunu etkiliyor. İnsan ilişkileri, insan davranışları, mutfaktan müziğe, spordan kültüre, bilimden siyasete derin değişimler söz konusu. Duyarlıklar, düşünceler süregelen bir değişim süreci içerisinde.

Göç sürecinin evrelerine göre duyarlıklar da farklılık gösteriyor. Türk göçmenler örneğine bakarsak, ilk evrede duyarlılığı belirleyen olgu, çalışma ve oturma izni kavramlarından kaynaklanıyordu. Bu ilk evrede, geliş amacına uygun olarak, Alman bireylerin kendilerine karşı davranışları etkin değildi. Oturma ve çalışma izinlerinde yaşanan sorunlar, beslenme alışkanlıklarında karşılaşılan sorunlar, yalnızlık ve özlem duyarlıkları belirliyordu. Alman tarafında ise, günden güne gözlemlenen göçmen yaşam ve alışkanlıklarındaki farklılıklar aşılabilir mesafe olarak duyumsanıyor ve bu algı özellikle işsizliğin arttığı dönemlerde dışlamaya dönüşüyor, düşmanlık olarak ortaya çıkıyordu.

1973 sonbaharında *Anwerbestop* yani yabancı işçi alımını durdurma kararıyla Almanya'ya gelen Türklerin göç süreci ikinci evreye girdi. Bu evrede duyarlıkları Türkiye'de kalan aile bireylerinin, eşlerin ve çocukların getirilmesi, yani aile birleşimi önündeki engeller, sorunlar, korkular, tedirginlikler belirliyordu. Bunun dışında bir beklenti dile gelmiyordu. Alman tarafı ise, "rotasyon mu, entegrasyon mu" başlığıyla başlattığı toplumsal boyuttaki tartışmayla aslında safra olarak görmeye başladığı Türklerin önemli bir bölümünü geri göndererek bu safradan kurtulmak istiyordu. Kamuoyundaki duyarlıklar da bu tartışmalardan olumsuz etkileniyordu. Zira bu sözde nesnel tartışma Türklerin Alman toplumuna entegrasyonunun mümkün olmadığı yargısı ve önyargısıyla besleniyordu.

1981 ekonomik kriziyle ve artan işsizlikte bu olumsuz duyarlıklar zirve yaptı. Bunda yönetimin başındakilerin durumu körüklemesi önemli etkendi. Sosyal Demokrat Başbakan Helmut Schmidt, bir konuşmasında Türklere seslenerek, "ya Alman olun, ya memleketinize dönün" dedi. Alman olmaktan kastı vatandaşlık değildi. Ondan sonra gelen Hristiyan Demokrat Başbakan Helmut Kohl de, açıktan açığa, "Türklerin yarısını geri göndereceğiz" diyerek seçim ve parti propagandası yapıyordu. Sosyal Demokrat İçişleri Bakanı Otto Chilly, entegrasyonun asimilasyon olduğunu ilan ediyordu. Türklerin duyarlıkları bu evrede durulmuyordu.

1981 krizinde hükümet, dönüş primi adıyla temelli dönüş yapacak Türklere 10.500 Mark teşvik vereceğini açıkladı. Bunun üzerine binlerce Türk işçisi çocuklarıyla birlikte Türkiye'ye döndü. Özellikle çocuklar okullarından, arkadaşlarından koparıldılar. Türkiye'deki yaşama ve okula alışmakta büyük güçlük yaşadılar. Kalanlar için artık rotasyon sözü gündemde değildi. Seksenli yıllar Alman toplumuyla birlikte yaşama sürecinde epeyce gelişme oldu. Uyumsuzluk sözü artık dilde değildi. Yetişmekte olan ikinci kuşağın anadili Almancaydı. Kanımca karşılıklı duyarlıkların ve kabulün en olumlu yaşandığı yılları seksen yılların ikinci yarısı. Ancak bu süreç Almanya'nın birleşmesiyle birden kesintiye uğradı. Doğu Avrupa'nın ve Doğu Almanya'nın entegrasyonu öncelikliydi. Bu anlaşılır bir durum. Ancak doksanların başında özellikle ülkedeki Türklere karşı ırkçı, ayrımcı şiddet eylemleri başladı. Almanya birleşirken Batı Almanlardan birçok kişi Doğu Almanlara karşı tepkiliydi. "Bizim Türklerimiz, Doğu Almanlardan bize daha yakınlar" ifadesini işitmek mümkündü.

Mölln, Solingen gibi ölümle sonuçlanan Türk ve yabancı düşmanı kundaklamalar Alman toplumundaki kaynaşmayı olumsuzlaştırdı. Özellikle genç kuşaklar, Almanya'da doğup büyüyen, Alman okullarında ve kurullarında toplumsallaşan üçüncü ve dördüncü kuşakların duyarlıkları aidiyet konusunda keskinleşti. Bu ülkeye aidiyetlerinin kabulü için savaşıma vermeye başladılar. Görünümlerinden, isimlerinden ve inançlarından dolayı ırkçı, düşman tavır ve davranışlar yaşadılar, yaşıyorlar. Bu durum günümüz Alman toplumunun en görünen sorunlarının başında geliyor. Ama aynı zamanda Türk kökenlilerin toplumsal yaşama, siyasal yaşama, kültürel yaşama katılımları da artıyor ve yaygınlaşıyor, doğallaşılıyor. İrkçi dışlama ve şiddet ile katılımın doğallaşması sürecek.

Bir durumdan yeni bir duruma geçiş hali, sanat ve edebiyat için hassas haldir. Eski durum geride kalmış ama terk edilmemiştir, belleğe yazılıdır. Yeni duruma adım atılmaktadır, henüz yaşanmaya başlanacaktır. Dönüşüm noktası sanat için verimli bir ortam oluşturur. Çok sayıda öykü ve şiirime, tiyatro oyunlarım ve romanlarım göç insanlarının bu hassas konuları zemin oluşturmuştur.

Edebiyatın, sanatın konusu ve öznesi insan ve insan ilişkileridir. Başından itibaren göç sürecinin içinde olan bir yazar olarak, göç insanlarının geldikleri yeni toplumda duygu, düşünce, tavır ve davranışları, ilişkileri ister istemez ilgi alanımda ve odağımdaydı. Altmışlı yıllarda ilk gelen Türk göçmenlerin duygu ve düşünceleri edebiyat için de bilinmeyen yeni bir alandı. Almanya'da "Bizden Çizgiler" başlığıyla bir dizi şiir yazdım o yıllar. Bu şiirlerin bir özelliği, başlıkların ilk gelen göçmenlerin isimlerinden oluşmasıydı. 1968 yılında İstanbul'da İzlem Yayınevi'nde çıkan *Koca Sapsmalarda Biz Vardık* başlıklı kitabımda toplu olarak yayımladım. 1985 yılında Frankfurt'ta *Irrwege* adıyla çıkan iki dilli basımda da Almancaları çıkttı. Son olarak, başlıkları ilk gelen Türk işçilerinin özgün isimlerinden oluşan bu şiirlerden bir iki örnekle yazımı bitirmek istiyorum.

halil güzel

susamış güneş toprağın
iter seni beni almanya'ya
alman bira ve bulut özdeş
susamak güzelleşir birayla
sen içmezsın içmezsın

acının çelişkisi bu mu
yakam bir ağıt yol boyu
balam bacım ağıt yol boyu
gülem bi yol da
bi yol da kıvanç
bi yol da

sen güzel susamak çirkin
ince ve eski gülersin eski ve uzak
dedemsin say say babamsın
biçimlenirim sende kuru dilim ve güneşimle
çok sürmez bu çorak zamanda

acının çelişkisi bu belki
biçem bir umut dolu tarla
balam bebem umut tarlalarla
gülem bi yol da
bi yol da kıvanç
bi yol da

öğrenirsın s-yi u-yu
öğre suyu öğre
-nirsın -neceksın
güzel su güzel susamak güzel
susamak güzelleşir anadolu suyuyla

acının çelişkisi bu işte

1968

hasan uzun

I

babadan görme terzilik
sivas'ta
gözler
iğne deliğinde gecenin
yer sarsıntısı
pantolon yaması
bir çoban gömleğini
başka renk onarması
kolunun bütün kuvvetiyle
göz dış beyin
et kemik varlığının
bütünüyle
hasan uzun'un
neredeyse soğumuş ütünün
paçavra sarılı sapına
abanması
bir karısı üç çocuğu
sevinciyle çilesiyle
çatlak kağıdı tekeri
devinisiyle
iyi bir şey değildi
babadan görme terzilik
sivas'ta

II

sattım
ütüyü makası makinayı
buzul bir günde
öyle ağır kafamın bir yanı
bir yanı umut olur boş
ben bu terziliği
ha ben
ha babam de babam
otuz yıl dönen kağnıyı
satıp aldığım kuruşa
borç koyup bir o çok
sığındırdım üç oğlanı kadını
tanrıya
çıktım yola
garip bir duygu bu
iliğine işler insanın
belki bir boşluğunda
garip bir kopuş

III

sazlı sözlü ozan vardır sivas'ın
pantolonuna yama vururdum
Bilir gönlüm nice sürünecektir
Ekmeğin ardınca sürünecektir

1966

*Proje Tanıtımı***RESPOND: Avrupa ve Ötesinde Kitlesele Göç Olgusunun
Çok katmanlı Yönetişimi Projesi¹****N. Ela Gökarp Aras²****Öz**

RESPOND: Avrupa'da ve Ötesinde Kitlesele Göçün Çok Düzeyli Yönetimi Projesi (RESPOND, #770564), 2015 Mülteci Krizi'ne yönelik politika ve uygulamalara ilişkin kapsamlı bir araştırma projesidir. Avrupa Birliği (AB) tarafından Horizon2020 Programı kapsamında Aralık 2017- Mart 2021 tarihleri arasında desteklenen RESPOND, 11 ülkeden 14 ortağı bir araya getirmektedir. Ülkeler arası karşılaştırmalı araştırmalar yoluyla makro, mezo (orta) ve mikro düzeylerde kitlesele göçün yönetimine ilişkin derinlemesine bir anlayış sağlamayı amaçlamaktadır. AB'nin, üye devletlerin ve üçüncü ülkelerin göç yönetim kapasitesini ve politika tutarlılığını artırmak amacıyla yönetim uygulamalarını eleştirel olarak analiz etmektedir. Bu proje tanıtımıyla, RESPOND'un genel hatları ve projenin önemli çıktıları ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göç Yönetişimi, Kitlesele Göç, Mülteci Krizi, Avrupa Birliği, Türkiye

¹ Makale Geliş Tarihi: 24.04.2022 Makale Kabul Tarihi: 25.04.2022

² Kıdemli Araştırmacı, Swedish Research Institute in İstanbul (İsveç Başkonsolosluğu Araştırma Enstitüsü), ela.gokalparas@sri.org.tr
ORCID NO: 0000-0002-9844-3955

Project Presentation

RESPOND: Multilevel Governance of Mass Migration in Europe and Beyond Project

Abstract

RESPOND: Multilevel Governance of Mass Migration in Europe and Beyond Project (RESPOND, #770564) is a comprehensive research project on responses to the 2015 Refugee Crisis. RESPOND is funded by the European Union (EU) under the Horizon2020 Programme from December 2017 to March 2021 and brings together 14 partners from 11 countries. It aims to provide an in-depth understanding of the governance of recent mass migration at macro, meso and micro levels through cross-country comparative research; to analyse governance practices critically to enhance the migration governance capacity and policy coherence of the EU, the Member States and third countries. This presentation provides the general feature and the important outcomes of RESPOND.

Keywords: Migration Governance, Mass Migration, Refugee Crisis, European Union, Turkey

Being an important destination, transit and source country in the field of migration, Turkey plays a vital role in research projects carried out in the field of migration and asylum. RESPOND: Multilevel Governance of Mass Migration in Europe and Beyond Project ¹ (hereafter RESPOND, #770564) is one of the comprehensive and long-term projects in this field. RESPOND was carried out in December 2017 and March 2021; however, the Project still continues its research, production, and publications with its rich empirical data by the consortium member institutions and scholars.

RESPOND is funded by the European Union (EU) under the Horizon2020 Programme to enhance the governance capacity and policy coherence of the EU, its Member States (MS) and neighbours. It is a comprehensive study of migration governance in the wake of the 2015 refugee crisis, one of the biggest challenges the Union has faced since its establishment. The crisis foregrounded the vulnerability of European borders, the tenuous jurisdiction of the Schengen system and broad problems in the multilevel governance of migration and integration. One of the most visible impacts of the refugee crisis has been the polarisation of politics within the EU MSs and the (in)coherence in Member States' response policies to the crisis. In this framework, RESPOND probes policy-making processes and policy (in)coherence through comparative research in the source, transit, and destination countries. RESPOND addresses how policy (in)coherence between the EU and its MSs and between states differentially positioned as transit, hosting and source countries affects migration governance. Specifically, it analyses the reasons behind the apparent policy incoherence by delineating interactions and outcomes between national refugee systems and the EU.

Bringing together 14 partners from 7 disciplines, RESPOND aims to:

- provide an in-depth understanding of the governance of recent mass migration at macro, meso and micro levels through transnational comparative research;
- critically analyse governance practices to enhance the migration governance capacity and policy coherence of the EU, its member states and third countries.

¹ The general information about the Project is gathered from the official website as well as from some of the publications of RESPOND, which are available at <https://respondmigration.com/>

RESPOND focuses on the Eastern Mediterranean route, especially the mass migration triggered by the Syrian Civil War from 2011 onward. The countries included in the Project and the target refugee populations have been selected accordingly. The selection is also guided by the significance of the chosen countries as the source, transit, and destination countries. The source countries we study are Syria, Iraq and Afghanistan. The transit countries we study are Turkey, Lebanon, Greece, Italy, Poland, and Hungary. And the destination countries we study in are Germany, Sweden, the United Kingdom and Austria. Although the main focus of this Project is on the Eastern Mediterranean Route, in order to deepen our comparative understanding, the Project also looks at the Western and Central Mediterranean Routes through macro-level analysis of the Sub-Saharan Region countries, in particular Morocco and Libya, as well as the North-Eastern borders of the EU through Ukrainian migration to Poland. All of these routes and relevant third countries are important for migration and the EU external policy governance.

RESPOND argues that collective forms of migration management now operate beyond states or multigovernmental agencies but engage meso and micro-level actors. Therefore, RESPOND pays close attention to outlining and analysing responses to the recent mass migration at meso and micro levels along with macro level and provides a distinct way of understanding migration governance as a web of responses given by the various actors involved, including refugees themselves. This approach overcomes the pitfalls of a linear understanding of policy-making and implementation processes and explains the co-constitutive relations/interactions between macro, meso and micro levels.

RESPOND studies migration governance through a narrative which is constructed along with five thematic fields: (1) Border management and security, (2) Refugee protection regimes, (3) Reception policies, (4) Integration policies, and (5) Conflicting Europeanization. Each thematic field reflects a juncture in the migration journey of refugees and is designed to provide a holistic view of policies, their impact, and the affected actors' responses. The work plan of RESPOND is organised around 11 work packages (WPs) – of which 8 have research tasks. RESPOND employs a genuinely interdisciplinary approach to explore all of these dimensions, using legal and policy analysis, comparative historical analysis, political claims analysis, socio-economic and cultural analysis, longitudinal survey analysis, interview-based analysis, and photo-voice techniques. RESPOND appears as an innovative research project with its “multilevel research design” and “learning from refugees” approach.

RESPOND's consortium consists of renowned universities and institutes from a wide variety of source, transit and destination countries for studying mass migration. From 11 different countries, there are 14 partners: Uppsala University (Sweden/ Coordinator), Swedish Research Institute in İstanbul (Turkey), İstanbul Bilgi University (Turkey), Özyeğin University (Turkey), Glasgow Caledonian University (the United Kingdom), University of Gottingen (Germany), University of Cambridge (the United Kingdom), University of Florence (Italy), University of Warsaw (Poland), University of Copenhagen (Denmark), Lebanon Support (Lebanon) and Hamurabi Human Rights Organisation (Iraq).

While Uppsala University in Sweden undertakes the coordinator role within the Project, Turkey- has the largest number of refugees and asylum seekers (around 4 million) globally and is a critical migration governance actor within the international migration system- is represented by three institutions. Those institutions and their research teams are given below:

Swedish Research Institute in İstanbul (Dr. N. Ela Gökalp-Aras/ Principal Investigator, Dr. Zeynep Şahin-Mencütek, Dr. Elif Çetin and Justyna Szalanska)

İstanbul Bilgi University (Prof. Dr. Ayhan Kaya/ Principal Investigator and Aslı Aydın-Sancar)

Özyeğin University (Dr. Susan Rottmann/ Principal Investigator and Serkis Cengiz Kurumlu)

The Advisory Board of RESPOND is represented by Prof. Dr. Anders Bäckström, Prof. Dr. Peter Scholten, Prof. Dr. Murat Somer and Prof. Dr. Daniel Tarschys; while Prof. Dr. Hannah Bradby undertakes the Ethnics Advisor role.

RESPOND generated a new dataset drawn from research in 11 countries. The empirical data is obtained from interviews (with more than 535 refugees and 220 stakeholders) and a survey study (with 1,600 Syrian refugees in Turkey and Sweden) supported by legal and policy documents analysis. Based on this empirical research, the project partners have produced 78 thematic country reports and 6 comparative thematic reports in the sub-fields of governance (border management and controls, reception, protection and reception) and several reports on specific sectors (e.g., housing, labour market, public health). For each sub-field and sector of migration governance, three dimensions are examined: actors, laws and policies, and narratives. 16 of those reports include

Turkey, while 10 reports are directly focusing on Turkey.² In addition, RESPOND produced 19 Policy Briefs³, and 2 of them focus on the border management, protection, reception and integration in Turkey. In the three years of the Project, 6 newsletters⁴ are produced along with 23 Media Outputs.⁵ In order to cover the recent developments in the consortium countries, RESPOND also has a blog⁶ fed by the consortium partners and 16 blog posts are about Turkey.

In terms of events, RESPOND hosted the “Unpacking the Challenges & Possibilities for Migration Governance” international conference on 17-19 October 2019 at the University of Cambridge.⁷ The Digital Art Exhibition (Displaced Bodies and Hearts)⁸ and the Other Stories Exhibition⁹ were organised by the Project. On 20 October 2020, the “EU’s New Migration Pact: A Remedy?” online panel discussion was conducted. The RESPOND Final Conference, “Governing Migration in Europe and Beyond: New Perspectives and Lessons Learned”¹⁰ was organised on 20-21 November 2020 as an online event due to the pandemic conditions.

Within the framework of RESPOND, two advice hubs¹¹ started their activities in Turkey and Iraq on 1 December 2018. This model is developed in two transit countries with the aim of providing legal and practical advice to refugees in transit conditions.

In addition, RESPOND provides 11 Country Profiles¹², where all the country-specific materials can be accessed. Each country profile is also provided with Country Posters¹³ that provide an infographic for the countries.

The latest open-access publication of RESPOND is the edited volume, “RESPONDing to Migration: A Holistic Perspective on Migration Governance”.¹⁴ This volume has one specific chapter about Turkey focusing on border

² The reports are available at <https://respondmigration.com/wp-blog>

³ The policy briefs are available at <https://respondmigration.com/policy-briefs>

⁴ The newsletters are available at <https://respondmigration.com/newsletters>

⁵ The multimedia outputs are available at <https://respondmigration.com/multimedia-outputs>

⁶ The blog is available at <https://respondmigration.com/blog-1>

⁷ Further information about this conference is available at <https://respondmigration.com/conference-1>

⁸ The further information about this exhibition is available at <https://exhibition.respondmigration.com/>

⁹ The further information about this exhibition is available at <https://respondmigration.com/other-stories-exhibition>

¹⁰ Further information about this conference is available at <https://respondmigration.com/online-conference>

¹¹ Further information about the advice hubs is available at <https://respondmigration.com/advice-hubs-1>

¹² The country profiles are available at <https://respondmigration.com/country-profiles-1>

¹³ The country posters are available at <https://respond-conference.eu/#posters>

¹⁴ The edited volume is available at <http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1581191&dswid=3537>

management, protection, reception and integration. In addition, based on the research and findings for Turkey, one Turkish open-accessed book is published by Bilgi University: “Türkiye’de Mültecilik: Koruma, Kabul ve Entegrasyon”.¹⁵ Another open-access book will be published in 2022 by Springer Open as a part of the IMISCOE Research Series, “Temporariness, Complexity and Agency: Reception, Protection and Integration of Syrians in Turkey”. The “Global Migration: Consequences and Responses Report”¹⁶ provides a comprehensive overview of the comparative analysis and the essential findings. In addition to this report, the most recent publication, “A Crisis Mode in Migration Governance: Comparative and Analytical Insights”¹⁷, published in 2022, is available as an open-access article based on the above-mentioned report. There are also numerous other publications by the consortium partner organisations and their researchers. More about the Project and its achievement can be found at the website of RESPOND: www.respondmigration.com.

¹⁵ This book is available at <https://bilgiyay.com/wp-content/uploads/2021/05/korumakabulveentegrasyon.pdf>

¹⁶ This report is available at <https://respondmigration.com/wp-blog/comparative-report-on-respond-research>

¹⁷ This paper is available at <https://doi.org/10.1186/s40878-022-00284-2>

